

SUR   

SOSYO  KONOM K ANAL Z  PROJES 

Diyarbakir Suri   Sosyo  konomik Analizi Raporu, 2013 Yılı Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı kapsamında **Karacadağ Kalkınma Ajansı** tarafından sağlanan mali destek ile hazırlanmıştır. Sözleşme No: TRC2/13/DFD/0006

Diyarbakir 2013

PROJE ÇALIŞMA GRUBU

Analiz Raporu ve Odak Grup Toplantıları

İKARYA Danışmanlık

Serdar NİZAMOĞLU

Belma BABACAN

Mehmet Can ALDAN

Özlem ERSAVAŞ

Proje Koordinasyon

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Handan COŞKUN

KISALTMALAR

ADNKS: Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi

Alan Yönetim Planı: Diyarbakır Kale Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetimi Planı

ÇATOM: Çok Amaçlı Toplum Merkezi

DBB: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Dicle Vadisi Projesi: Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Projesi

DSİ: Devlet Su İşleri

EKOSEP: Ana Göç Alan Merkezler Olarak Belirlenen Diyarbakır, Gaziantep, Erzurum Ve Şanlıurfa İllerinde Ekonomik Ve Sosyal Entegrasyon Sorunlarının Çözümüne Destek İçin Teknik Yardım Projesi

GABB: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği

GAP: Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma İdaresi

MEGAM-DER: Mezopotamya Gençlik Araştırma Merkezi Derneği

NVİ: İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

SEGE: İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması

ŞÖLİM: Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi

TRC2: Şanlıurfa Diyarbakır Bölgesi

TOKİ: Toplu Konut İdaresi

TMK: Terörle Mücadele Kanunu

TMMOB: Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği

TSSB: Travma sonrası stres bozukluğu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (**United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization**)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	5
İÇİNDEKİLER.....	7
GİRİŞ	15
BÖLÜM 1.....	16
DİYARBAKIR SURİÇİ BÖLGESİ MEVCUT DURUM	16
1.1 Diyarbakır İl ve Kent Nüfus Yapısı.....	16
1.2. Suriçi Bölgesinin Nüfus Yapısı.....	20
1.3 Sosyal Yapı.....	22
1.3.1 Eğitim.....	23
1.3.2 Sağlık.....	25
1.4 Ekonomik Yapı.....	30
1.5.Turizm.....	34
1.6. Mekânsal Yapı.....	36
1.6.1 Suriçi Bölgesinin Mekânsal Yapısı.....	37
1.6.2 Suriçi Bölgesi Koruma Kararları.....	39
1.6.3 Diyarbakır Planları Kapsamında Suriçi Planlaması	41
1.6.4. Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı	42
1.7. Suriçi Bölgesinde Dönüşüm.....	46
BÖLÜM 2.....	48
DİYARBAKIR SURİÇİ BÖLGESİ SAHA ARAŞTIRMASI.....	48
2. 1. Araştırmanın Örneklemi.....	48
2.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	49
2.3. İşgücü ve Ekonomik Faaliyetler.....	50
2.4. Hanelerin Yapısı.....	57
2.5. Konutların Fiziksel Koşulları.....	62
2.6. Suriçi’nde Yaşam ve Suriçi’ne İlişkin Görüşler.....	64
BÖLÜM 3.....	74
ODAK GRUP TOPLANTILARI.....	74
3.1. Odak Gruplar.....	75
3. 2. Odak Grup Toplantı Sonuçları.....	76
3.2.1 Tarihi Mekân Yönetimi ve Turizm.....	76
3.2.1.1. Algı ve Önceliklendirme Farklılıkları.....	76
3.2.1.2.Tarihi Alanın Tarımsal Alanlar ve Dicle Vadisi ile Bütünlüğü.....	78

3.2.1.3. Koruma, Denetim ve Koordinasyon.....	79
3.2.1.4. Dönüşüm.....	81
3.2.1.5. Turizm	83
3.2.1.6. Alana Dair Riskler.....	85
3.2.2. Genel Mekân Yönetimi	85
3.2.2.1. Algı ve Önceliklendirme	85
3.2.2.2. Koruma-Denetim-Kullanım	86
3.2.2.3. Dönüşüm	88
3.2.2.4. Risk.....	88
3.2.2.5. Planlama	89
3.2.2.6. Turizm	89
3.2.2.7. Koordinasyon	90
3.2.3. Hevsel Bahçeleri.....	90
3.2.3.1. Koordinasyon	91
3.2.3.2. Sulama	91
3.2.3.3. Ürün Çeşitliliği ve Üretim Sorunları	92
3.2.3.4. Suriçi ve Hevsel Bağlantısı	93
3.2.4. Toplumsal Yaşam.....	94
3.2.4.1. Kadın	94
3.2.4.1.1. Kent Yaşamına Katılım, Mekânın Farkındalığı, Yaşam, Komşuluk ve Aile İlişkileri, Çalışma Koşulları.....	95
3.2.4.1.2. Sosyal Hizmete Erişimde Olası Sıkıntılar, Sosyal Yardımlar	97
3.2.4.2.3. Eğitim	97
3.2.4.2.4. Çocukların Suriçi’nde Karşı Karşıya Olduğu Sıkıntılar/Sokakta Çalışan Çocukların Durumu/ Terörle Mücadele Kanunu (TMK) Mağduru Çocuklar	98
3.2.4.2. Çocuk	99
3.2.4.2.1. Suriçi’ndeki Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler	99
3.2.4.2.2. Suça İtilen Çocuklar	99
3.2.4.2.3. Suriçi’nde Eğitim ve Sağlık Alanında Sorunlar	100
3.2.4.3 Çocukların Aile İçindeki Konumu	101
3.2.4.4. Genç	103
3.2.4.3.1 Kurumsal Yapıya Dair Konular.....	103
3.2.4.3.2. Suriçi’nde Yaşam	103
3.2.4.3.3. Dönüşüm	104
3.2.4.3.4. Dicle Vadisi.....	104

3.2.4.3.5. Üretici Gençlik	104
3.2.4.4. Engelli (Yaşlı, Engelli, Bakıma Muhtaç Kesimler).....	105
3.2.4.4.1. Kentte Engelsiz Yaşam	105
3.2.4.4.2. Dönüşüm	106
3.2.4.4.3. Turizm	106
3.2.5. Somut Olmayan Kültürel Miras	107
3.2.5.1. Bütüncül Planlama ve Somut Olmayan Kültürel Miras İlişkisi	107
3.2.5.2. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yitimi.....	108
3.2.5.3 Dengbêj	109
BÖLÜM 4.....	111
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	111
4. 1. Mekânın Bütüncül Yapısı	111
4.2 Toplumsal ve Ekonomik Yaşam	112
4.3. Turizm ve Dönüşüm.....	114
4.4. Turizm, Tarihi Mekân ve Somut Olmayan Kültürel Miras.....	118
4.4.1 Turizm – Somut Olmayan Kültürel Miras Yönetimi.....	118
4.4.2. Bütüncül Planlama ve Somut Olmayan Kültürel Miras İlişkisi	119
4.4.3. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yitimi.....	119
4.4.4. Dengbêj	122
KAYNAKLAR.....	124
EKLER.....	126
EK-1. Anket Formu.....	126
EK-2. Odak Grup Toplantıları Katılımcı Listeleri	131

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Diyarbakır İli ve Kenti Nüfus Değişimi.....	17
Tablo 2: Büyükşehir İlçelerinin Kentsel Nüfus Değişimi	18
Tablo 3: Diyarbakır İlinde Göçler	18
Tablo 4: Eğitim Durumuna Göre Göç (15+ yaş, 2008-2009 Dönemi).....	19
Tablo 5: Diyarbakır İli Yaş Bağımlılık Oranları	19
Tablo 6: Kentin Tarihsel Süreçte Yayılma Alanı	20
Tablo 7: Suriçi Mahalleleri Nüfus Gelişimi (1985-2013)	21
Tablo 8: İlçelere Göre Okuma Yazma Durumu (+ 6 yaş)	23
Tablo 9: Sur İlçesinde Yaş Gruplarına Göre Okuryazarlık (2008-2012)	24
Tablo 10: Çocukların Okula Gitmeme Nedenleri	25
Tablo 11: Diyarbakır İli Yıllara Göre Hayati Göstergeler	25
Tablo 12: Annenin Yaş Grubu	26
Tablo 13: Halk Sağlığı Müdürlüğü Performans Durumu	27
Tablo 14: Sağlık Olanakları ve Olanaklara Erişim.....	28
Tablo 15: SGK İle Paylaşılan Aktif Yeşil Kartlıların İl/İlçe Dağılımları.....	30
Tablo 16: Yeşil Kart Sayılarının İlçelere Dağılımı	30
Tablo 17: Temel İşgücü Göstergeleri (2011-2012)	31
Tablo 18: İstihdam Yapısı	32
Tablo 19: İstihdamın Mahallelere Dağılımı	33
Tablo 20: Yaş Grubu, Cinsiyet ve Çalışma Durumuna Göre Çocuklar, 2006 - 2012 (Bin).....	33
Tablo 21: Turistlerin Diyarbakır'a Geliş Nedenleri	35
Tablo 22: Örneklemin Mahallelere Göre Dağılımı	48
Tablo 23: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	49
Tablo 24: Katılımcıların Yaş Grubuna Göre Dağılımı.....	49
Tablo 25: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı.....	49
Tablo 26: Katılımcıların Eğitim Durumu	50
Tablo 27: Hanede Çalışan Kişi Sayısı	51
Tablo 28: Ailede Sosyal Güvencesi Olan Bir İşte Çalışan Sayısı	51
Tablo 29: Hanede Çalışan Kadın Sayısı.....	52
Tablo 30: Çalışan Kadınların Yaptıkları İşler	52

Tablo 31: Cinsiyete Göre Yapılan İşin Dağılımı.....	53
Tablo 32: Mahallelere Göre Yapılan İşin Dağılımı.....	53
Tablo 33: Mesleki Eğitim Alma Durumu.....	54
Tablo 34: Alınan Mesleki Eğitim.....	54
Tablo 35: Mesleki Eğitimin Cinsiyete Göre Dağılımı	55
Tablo 36: Mesleki Eğitimin Hangi Kurumdan Alındığı.....	55
Tablo 37: Çalıştığı İşten Memnun Olmayanların Ne İş Yapmak İsteddiği.....	56
Tablo 38: Çalıştığı İşten Memnun Olmayanların Ne İş Yapmak İstedığinin, Yapılan İşe Göre Dağılımı ..	56
Tablo 39: Hanedeki Çalışanların Sur İçinde Çalışıp Çalışmadığı.....	57
Tablo 40: Suriçi'nde Çalışanların İş Kolları	57
Tablo 41: Hane Büyüklüğü	57
Tablo 42: Hane Büyüklüğünün Mahalleye Göre Dağılımı	58
Tablo 43: Aylık Hane Geliri.....	59
Tablo 44: Hanenin Sosyal Yardım Alma Durumu	59
Tablo 45: Yardım Alma Durumunun Mahallelere Göre Dağılımı	60
Tablo 46: Yardım Alınan Kurum	60
Tablo 47: Alınan Yardımın Türü.....	61
Tablo 48: Hanede Öğrenci Olma Durumu	61
Tablo 49: Hanede Tutuklu-Hükümlü Olma Durumu	62
Tablo 50: Hanede Bedensel-Zihinsel Engelli Olma Durumu.....	62
Tablo 51: Oturulan Evin Mülkiyet Durumu	62
Tablo 52: Mülkiyet Durumunun Mahallelere Göre Dağılımı	63
Tablo 53: Hanede Bulunan Eşya ve Kolaylıklar	63
Tablo 54: Mahallede Yaşama Durumunun Dağılımı	64
Tablo 55: Daha İyi Ekonomik Koşullara Sahip Olsa, Nerede Yaşamak İstedığinin Mahallelere Dağılımı.....	65
Tablo 56: Sur İçinde Günlük Yaşamında Karşılaşılan Sorunlar	66
Tablo 57: Suriçi'nde Yaşam Koşullarının Geliştirilmesi İçin Yapılması Gerekenler.....	67
Tablo 58: Suriçi'nde Yeni Bir Düzenleme Yapılırsa Hangi İş Kollarının Olmaması Gerektiği	68
Tablo 59: Suriçi Rehabilitasyon Çalışmasını Hangi Kurumun Yürütmesini İsteddiği	69
Tablo 60: Suriçi Rehabilitasyon Çalışmasını Hangi Kurumun Yürütmesini İstedığinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	69

Tablo 61: Suriçi'nde Yaşamanın Avantajları.....	70
Tablo 62: Suriçi'nde Yaşamanın Avantajlarının Mahallelere Göre Dağılımı	71
Tablo 63: Suriçi'nin Rehabilitasyonu İle İlgili Endişeler	72
Tablo 64: Suriçi'nin Rehabilitasyonu İle İlgili Endişelerin Cinsiyete Göre Dağılımı	72
Tablo 65: Suriçi'nin Rehabilitasyonu İle İlgili Endişelerin Mahalleye Göre Dağılımı	73

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Suriçi Bölgesi ve Mahalleleri	39
Harita 2: Suriçi Tescilli Yapılar	40
Harita 3: Diyarbakır Nazım İmar Planı	42
Harita 4: Yürürlükte bulunan Koruma Amaçlı İmar Planı	44

GİRİŞ

Diyarbakır Suriçi Sosyo-Ekonomik Analizi Raporu, 2013 Yılı Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı kapsamında **Karacadağ Kalkınma Ajansı** tarafından sağlanan mali destek ile hazırlanmıştır. Çalışma, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen, Diyarbakır Kalesi Surları, Hevsel Bahçeleri ve Dicle Vadisini kapsamına alan “Alan Yönetim Planı”nın "Tampon 1" olarak tanımladığı Suriçi yerleşim alanını kapsamaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarının Diyarbakır Kale Surları, Hevsel Bahçeleri, Suriçi bölgesi ve Dicle Vadisi’nin doğal, tarihi, kültürel mirasını geleceğe aktarmak, ekonomik, sosyal, kültürel, toplumsal, mekânsal ve ekolojik, sürdürülebilirliğini ve gelişimini sağlamaya katkıda bulunması hedeflenmektedir.

“Suriçi Sosyo Ekonomik Analizi Projesi” kapsamında alanda saha araştırması gerçekleştirilmiş, anket uygulamasıyla yeterli bilgi elde edilmesinde güçlük çekilebilecek konularda ayrıntılı bilgi alınması amacıyla beş ana başlıkta sekiz Odak Grup toplantısı yapılmıştır. Toplantılara alanda görev ve yetkileri kapsamında çalışmalar yürüten, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, yerel yöneticiler, meslek odaları ve hizmet sunucuları ile üreticiler ve toplumsal kesimler katılmıştır. Odak grup toplantılarından elde edilen sonuçlar Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen projenin “kapanış etkinliği” ve alan yönetimi planı kapsamında gerçekleştirilen iki çalışmaya da veri sağlamıştır. Çalışma sonuçları, kapanış etkinliğinde katılımcılara sunulmuş, görüş, değerlendirme ve önerileri alınmıştır.

Raporda Suriçi Bölgesinin sosyo-ekonomik analizi dört ana bölümde ele alınmaktadır. Öncelikle, alanın mevcut durumu ile ilgili bilgiler, sosyo ekonomik yapıyı ortaya koymak amacıyla derlenmiştir. Bu kapsamda, alanda yapılan önceki araştırmaların sonuçlarından da yararlanılmıştır. Saha araştırması sonuçları tablo ve açıklamalarla ortaya konmuştur. Odak grup toplantılarından elde edilen sonuçlar ayrı bir bölümde ele alınmıştır. Üç ana başlıkta yapılan bu çalışmalar, sonuç bölümünde ortak bir değerlendirme konusu edilmiştir.

Yapılan çalışmalar, Suriçi alanında bölgenin karakteristiğine uygun, sürdürülebilirliği sağlanmış, sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutları kapsayan, yasal ve yönetsel dayanakları sağlanmış bütüncül bir yaklaşıma gereksinim bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede değerlendirmeler kentin son dönem gündem maddeleri de dikkate alınarak yapılmıştır. Diyarbakır kentinin son dönemdeki gündemi turizme dayalı bir gelişme ve buna dayalı dönüşüm olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gündem dikkatleri alan yönetimine dair çalışmalara yöneltmekte, kaçınılmaz olarak Surlar ve Suriçi bölgesine odaklanma, etkinlikleri insan odaklı bir yaşam alanı biçimlendirmeyi ve çalışmalarını bu çerçevede yürütmeyi öncelikli hedef olarak ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 1

DIYARBAKIR SURİÇİ BÖLGESİ MEVCUT DURUM

Tarihi Diyarbakır surları ile çevrili olan, tarihi ve kültürel değerlerin yer aldığı ve kentin ticari merkez işlevlerini barındıran Suriçi bölgesinin sosyo-ekonomik analizinin yapılmasını amaçlayan bu çalışmada, öncelikle alanın kent bütünündeki yeri ve önemi belirlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca, Suriçi Bölgesine yönelik yürütülen araştırmanın sonuçları; Diyarbakır Kale Surları, Hevsel Bahçeleri ve Dicle Vadisini kapsayan alanda hazırlanması ve onaylanması gündemde olan "Alan Yönetim Planı" kapsamında değerlendirilecektir. Bir başka deyişle bu çalışma ile Diyarbakır Suriçi bölgesinde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik yapısı ortaya konularak, Diyarbakır Alan Yönetimi Planına girdi oluşturabilecek stratejilerin geliştirilmesine ve Suriçi Bölgesinde yer alan tarihi kültürel mirasın korunmasına yönelik bütüncül politikaların geliştirilmesine katkı sunulması amaçlanmaktadır.

1.1 Diyarbakır İl ve Kent Nüfus Yapısı

Diyarbakır, ekonomik göstergeler ve bölgesel ilişkiler açısından, hizmet ve ticaret fonksiyonlarında uzmanlaşmış ve ülke yerleşme sisteminde 5. kademe Bölge Merkezi olarak tanımlanmış kentlerdendir. Kentin, sosyo-ekonomik etki alanı; çevresindeki il ve ilçeleri de kapsamaktadır.

Diyarbakır, DPT tarafından 2003 yılında belirlenen “İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine (SEGE)” göre, 81 il içinde 63. sırada yer almaktadır. Bu sıralama ile il, dördüncü derece gelişmiş iller arasında yer almıştır. İlçelerin gelişmişlik sıralamasına ilişkin araştırmanın sonucuna göre Diyarbakır kentini oluşturan merkez ilçeler bir bütün olarak, 872 ilçe içinde, 70. sırada yer almıştır. SEGE-2003 çalışması 10 alt kategoride 58 adet değişken kullanılarak hazırlanmıştır (DİNCER VE ÖZASLAN, 2004). 2011 yılında yenilenen SEGE çalışması demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi yapı ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ile yaşam kalitesi olmak üzere 8 alt kategoride, çoğunluğu 2009-2010 yıllarına ait 61 değişken kullanılarak hazırlanmıştır. SEGE-2011 çalışmasına göre Diyarbakır, il sıralamasında 67. sırada ve 6. kademe gelişmiş iller arasında yer almaktadır. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan çalışmada Diyarbakır’ın 6. Kademe iller arasında yer alması altı ana etmen doğrultusunda açıklanmaktadır;

- İşgücü göstergelerinin (istihdam oranı, işgücüne katılım oranı vb.) ulusal ortalamanın gerisinde olması,
- Toplam ve kişi başına düşen ihracat değerinin düşüklüğü,
- OSB ve KSS altyapısına karşın yenilikçilik kapasitesinin düşüklüğü ve nitelikli insan gücüne ilişkin yaşanan sorunlar,
- Özellikle kadın okuryazar nüfus oranının ulusal ortalamanın gerisinde oluşu,
- Genç nüfus bağımlılık oranının yüksekliği,
- Yeşil kart sahibi nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının yüksekliği (KALKINMA BAKANLIĞI BÖLGESEL GELİŞME VE YAPISAL UYUM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 2013:70 – 71).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi TRC2 Bölgesini oluşturan iki ilden birisi olan Diyarbakır'ın nüfus gelişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1: Diyarbakır İli ve Kenti Nüfus Değişimi

Nüfus (1000 kişi)	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2008	2012
Türkiye	27755	31391	35605	40348	44737	50664	56473	67845	71517	75627
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	2053	2368	2803	3212	3578	4104	5157	6604	7351	7958
TRC2		926	1119	1248	1381	1729	2096	2805	3067	3354
Diyarbakır İl	402	476	581	651	778	935	1096	1363	1493	1592
Diyarbakır Büyükşehir	100	127	177	203	274	354	460	685	799	893

Kaynak: TÜİK, 2013(a), Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013

Tablo incelendiğinde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırları olarak tanımlanan ve kentsel nüfusun yerleşik olduğu alanda 1985 ve 2000 yılları arasında yaşanan ve kenti nüfusunu tam bir kat büyüten bir nüfus hareketliliği dikkat çekmektedir. 1990 ve 2000 yılları arasında yaşanan artış ise daha da çarpıcıdır. 1995 yılında nüfus sayımı yapılmadığından bu döneme ait net bilgilere ulaşılamamakla birlikte, Diyarbakır kentinin 1990-1995 yılları arasında yaşamış olduğu demografik hareketleri de değerlendiren bir biçimde hazırlanmış olan “Bölge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması” başlıklı raporda yer alan bazı açıklamalardan yararlanılarak bu dönemdeki nüfus hareketleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Rapora göre, Diyarbakır Kent merkezinin 1996 yılındaki tahmini nüfusu 822.837 kişidir (DAĞ VE DİĞERLERİ., 1996:31). Diyarbakır kent nüfusunun 1990 yılında 460.000 kişi olduğu düşünüldüğünde, 1996 yılı için tahmin edilen nüfus artışının zorunlu göçe bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, sonraki yıllarda yapılan nüfus sayımlarının da ortaya koyduğu üzere ve 2012 nüfusu dikkate alındığında, göçle gelen nüfusun Diyarbakır kentinde tutulamadığı görülmektedir.

Diyarbakır kenti sadece bölge içerisinde yaşanan göç olayları ve nüfus hareketlerinden etkilenen bir kent konumunda değildir. Aynı zamanda kent içi nüfus hareketliliğinin de yoğun olarak yaşandığı kentlerden de birisidir. Diyarbakır kentinde orta ve az gelirli nüfus gruplarının ağırlıklı olarak yaşadıkları Bağlar ve Sur ilçelerini de kapsayan bir nüfus hareketliliğinin olduğu göze çarpmaktadır. Aşağıda yer alan tablo, kent içi nüfus hareketliliğini ortaya koymak açısından dikkat çekicidir. 2008-2012 yılları arasında Bağlar, Kayapınar ve Yenişehir ilçelerinde nüfus artışı yaşarken, Sur ilçesinin nüfus kaybettiği görülmektedir. Sur ilçesinde yaşanan nüfus azalmasının ağırlıklı, Suriçi bölgesinde yürütülen kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yaşanan konut yıkımlarından ve fonksiyon değişikliklerinden (konut kullanımından ticaret ve turizme işlevine) kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Büyükşehir İlçelerinin Kentsel Nüfus Değişimi

İlçe	Yıl	
	2008	2012
Bağlar	327.504	343.065
Kayapınar	185.626	253.323
Sur	107.345	100.534
Yenişehir	178.972	195.791
Büyükşehir Toplam	799.447	892.713

Kaynak: TÜİK, 2013(a)

Göç, Diyarbakır kentinin sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısının oluşumu üzerinde belirleyici olmuş unsurlardan biridir. Bu nedenle göçün bütüncül bir değerlendirmesine girmeden, göçün kente etkileri konusunda genel bir değerlendirmesinin yapılmasının Suriçi bölgesinin sosyal ve mekânsal yapısının oluşumunu anlamak açısından yararları olacaktır.

Bu kapsamda, kente göçle gelen nüfusun öncelikle çevre illerin kırsal alanları ve Diyarbakır ilinin kırsal alanından göç ettiği söylenebilir. EKOSEP¹ kapsamında yapılan göç araştırmaları ve TÜİK verilerine göre; Diyarbakır ili göç vermekle birlikte, göç almaya da devam etmektedir. Diyarbakır kentine göç edenler, dönemler açısından incelendiğinde, göçün 1990-1999 yılları arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dönemi 1980-1989 yılları arasında yaşanan göç dönemi izlemektedir. Diyarbakır kentine göçlerle ilgili olarak yapılan araştırmalar da bu durumu doğrulamaktadır.

Tablo 2: Diyarbakır İlinde Göçler

	Nüfus	Aldığı Göç (kişi)	Verdiği Göç (kişi)	Netgöç büyüklüğü (kişi)	Net göç hızı (binde)
1965-1970	475,916	35,806	41,4	-5,594	-10.58
1970-1975	581,208	33,843	43,567	-9,724	-15.75
1975-1980	643,619	32,604	48,399	-15,795	-24.2
1980-1985	774,782	40,225	52,775	-12,55	-16.1
1985-1990	910,683	46,883	79,095	-32,212	-34.8
1995-2000	1.176.390	62,996	111,06	-48,064	-40.0
2007-2008	1.492.828	31,677	47,777	-16,1	-10.7
2008 - 2009	1.515.011	32.384	43.918	-11.534	-7,58
2009-2010	1.528.958	34.810	44.858	-10.048	-6,55
2010-2011	1.570.943	36.622	46.834	-10.212	-6,48
2011-2012	1.592.167	30.789	47.575	-16.786	-10,49

Kaynak: EKOSEP, 2010 ve TÜİK, 2013(a)

Gerek, yukarıda bahsi geçen 1996 tarihli rapor, gerekse kente dönük pek çok araştırmanın sonuçlarına göre, hızla kente gelen göç nüfusu; ağırlıklı olarak Suriçi bölgesine, ayrıca yeni bir yerleşim alanı olarak gelişen ve göçle birlikte hızla büyüyen Bağlar'a ve Yenişehir ilçesinin Surlara yakın bölümlerine yerleşmiştir.

¹ Ana Göç Alan Merkezler Olarak Belirlenen Diyarbakır, Gaziantep, Erzurum ve Şanlıurfa İllerinde Ekonomik ve Sosyal Entegrasyon Sorunlarının Çözümüne Destek İçin Teknik Yardım Projesi, 2008-2010

Tablo 3: Eğitim Durumuna Göre Göç (15+ yaş, 2008-2009 Dönemi)

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Türkiye	Diyarbakır	
		Aldığı Göç	Verdiği göç
Toplam	178204	23629	33347
Okuma Yazma Bilmeyen	83832	2538	2927
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	78495	2233	3137
İlkokul mezunu	389166	4099	440
İlköğretim Mezunu	172269	2665	3875
Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	66578	680	777
Lise veya Dengi Okul Mezunu	586940	6373	11375
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	271289	3274	3829
Yüksek Lisans Mezunu	15101	168	248
Doktora Mezunu	3968	45	60
Bilinmeyen	114410	1557	2369

Kaynak, TÜİK, 2013(a)

Göçlerle ilgili bir diğer belirleme, göç eden nüfusun eğitim durumuna ilişkindir. Diyarbakır kentinin verdiği göç nüfusunun eğitim düzeyi çok daha yüksekken, göçle aldığı nüfusun eğitim düzeyi düşüktür. Bir başka deyişle Diyarbakır, eğitilmiş nüfusunu tutacak olanaklardan yoksundur.

Göçün etkilediği unsurlardan birisi de hane halkı yapısında meydana gelen değişimlerdir. Bu açıdan Diyarbakır İli ve kenti hane halkı büyüklüğü değerlendirildiğinde; 1955 yılında Diyarbakır ilinde ortalama hane halkı büyüklüğünün 6.1 kişi olduğu, bu oranın 2000 yılında 6.8 kişiye yükseldiği görülmektedir. Diyarbakır kentinde ise 2000 yılı hane halkı sayısı 93.351 kişi olup, ortalama hane halkı büyüklüğü 5.83 kişidir. Diyarbakır kenti hane halkı büyüklüğü 2008 EKOSEP Saha Araştırması'nda 5,70 olarak belirlenmiştir. EKOSEP Saha Araştırması'na göre yapılan projeksiyonlarda da bu durumun çok büyük farklılıklar göstermeyeceği görülmekte, 2014 yılı için ortalama hane halkı büyüklüğü 5,59 tahmin edilmektedir. Diyarbakır kent nüfusu, İlin kırsal alanlarına göre daha küçük hanelerden oluşmakta, bu oran yıllar içerisinde azalmakta ve haneler küçülme eğilimi göstermektedirler (EKOSEP RAPORU, 2010: 288).

Ayrıca, Diyarbakır ilinin nüfus piramidi, nüfusun içerisinde genç nüfusun fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bağımlılık oranları da benzer sonuç göstermektedir. İlde genç bağımlılık oranı çok yüksektir. Yaşlı bağımlılık oranı ise 2010 yılından itibaren giderek artmaktadır. 2012 yılındaki yaşlı bağımlılık oranındaki artış ve genç bağımlılık oranındaki düşüş dikkat çekicidir.

Tablo 4: Diyarbakır İli Yaş Bağımlılık Oranları

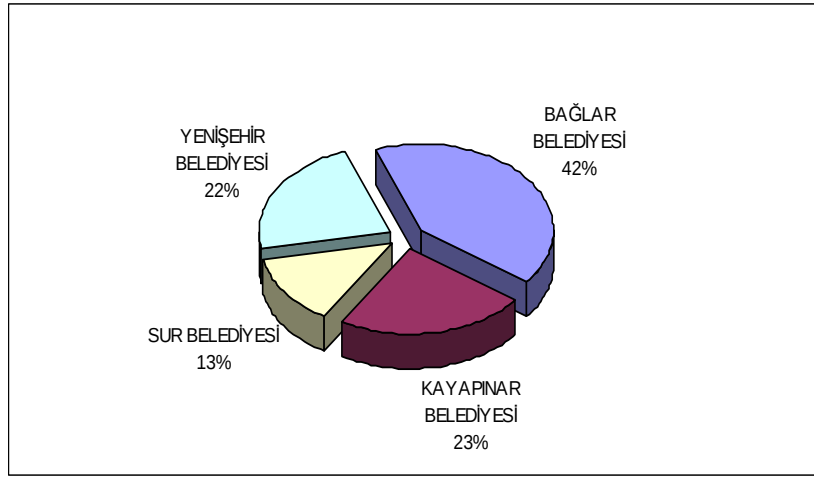
Yıl	Toplam yaş bağımlılık oranı	Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)	Yaşlı bağımlılık oranı (65 + yaş)
2007	50,36	39,71	10,65
2008	49,51	39,28	10,23
2009	49,25	38,79	10,46
2010	48,89	38,13	10,76
2011	48,42	37,51	10,91
2012	48,03	36,91	11,12

Kaynak: TÜİK, 2013(a)

1.2. Suriçi Bölgesinin Nüfus Yapısı

Sur İlçesinde bulunan Suriçi bölgesi, Diyarbakır Kale Surları ile çevrelenmiş ve sınırları tanımlı bir alanı kapsamaktadır. Suriçi Bölgesi, Diyarbakır kentinin en eski yerleşim alanıdır. Uzun yıllar boyunca kentin Diyarbakır Surları dışına büyümemesi nedeniyle, Suriçi Bölgesi sivil mimari örneklerin, anıt eserlerin ve geleneksel ticari merkezin bulunduğu alan olma özelliğini korumuştur. Günümüzde, Sur İlçesi, Diyarbakır Kent nüfusunun sadece % 13'ünü barındırmaktadır. Nüfusun en yoğun olarak bulunduğu ilçe ise Bağlar İlçesidir.

Grafik 1: Belediyelerin Nüfus İçerisindeki Payı

Kaynak: TÜİK, 2013(a)

Kentin ilk yerleşim alanı olan İçkale'yi de içerisinde bulunduran Suriçi Bölgesinin tarihsel süreçteki alan-nüfus bilgileri ile yapı yoğunluğu aşağıda verilmektedir.

Tablo 5: Kentin Tarihsel Süreçte Yayılma Alanı

	Konut Alanı (ha)		
Tarihi çekirdek (İ.Ö. 3000)	7,73	-	-
Suriçi (1930)	158,44	34,642	219
1960	293,24	81,320	277
1985	1277,23	313,036	245
2005	3078,27	774,580	252

Açıklama: Havaalanı, üniversite, askeri alan vb. büyük alan kullanımlı kentsel alanlar hariç.

Kaynak: DIYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2007

Suriçi Bölgesi halen on beş mahalleden oluşmaktadır. Mahallelerin ortak noktaları olarak; yaşayan nüfusun ağırlıklı kente göçle gelmiş olmaları, sosyal donatı alanı ve yeşil alan yetersizliği, sosyal yardımların yoğunlaşması ve yoksulluk olduğu öne çıkmaktadır.

Tablo 6: Suriçi Mahalleleri Nüfus Gelişimi (1985-2013)

MAHALLE	NÜFUS							
	1930	1985	1990	2000	2005	2008	2010	2013
ABDALDEDE		28726	23082	1406	1487	1305	1269	1126
CAMİ KEBİR		25668	24588	3139	2705	1863	1898	1680
CAMİ NEBİ				2850	3283	2826	2954	2796
CEMAL YILMAZ		42986	52090	4127	3299	2695	2843	2580
CEVAT PAŞA				5432	5263	4244	4518	3740
DABANOĞLU				5207	5867	4502	4652	4361
FATİHPAŞA				9515	12575	7916	7952	6557
HASIRLI				14304	14321	8761	8553	7361
İSKENDERPAŞA				8946	10412	8636	8294	7627
LALABEY				7146	6969	4977	4954	3765
MELİKAHMET				8260	8330	8605	8706	7418
SAVAŞ				3755	4110	3424	3425	3162
SÜLEYMAN NAZİF				854	882	762	723	656
ZİYA GÖKALP				4798	5013	4570	4466	4102
ALİ PAŞA				8107	8690	5952	5743	4184
SURİÇİ TOPLAM	34642	97380	99760	87846	93206	71038	70950	61115

Kaynak: EKOSEP, 2010, DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2007, DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2010, NÜFUS VE VATANDAŞLIK İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NDEN AKTARAN DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2013²

Yukarıda yer alan tablodan görülebileceği üzere Suriçi bölgesi her zaman yoğun bir yerleşim alanı olmuştur. Suriçi Bölgesinin 1930 yılı nüfusu 34.642 kişidir. Suriçi'nin nüfusu 1930 yılından, 2005 yılına kadar -düşük yoğunluklu Sur İlçesi tarım alanları dahil- üç katı artmıştır. Kentin nüfus büyüklüğü, nüfusun kent içerisinde yoğunlaşma oranları ve kent makroformuna bağlı olarak kentin, tarihi kent merkezinin dışında güçlü alt merkezler içeren yeni mahalleleri oluşmakta ve yeni merkezleşme eğilimleri güçlenmektedir. Bu durum, tarihi kent merkezinde yeni ekonomik işlevlerin yer seçmesine ve kent bütününde yer değiştirme zorunluluğu hisseden yoksul hane halklarının Suriçi bölgesi içerisine hareket etmesine yol açmaktadır. Ancak, Suriçi bölgesi özellikle 2005 yılından itibaren nüfus kaybeden bir yapı sergilemektedir.

Bu gelişmenin pek çok nedeni bulunmaktadır. Göçle kente gelenlerin kent içerisinde bir hareketlilik içerisinde oldukları bilinmektedir.

“Bu hareketlilik zorunlu göç ve ekonomik nedenli göç gruplarına göre incelendiğinde, Sur farklı bir durumla ortaya çıkmaktadır. Sur, kentin ekonomik nedenli göçmenlerinin başlangıçta tercih ettiği bir alan iken, zaman içerisinde bu grup büyük oranda farklı ilçelere yerleşmekte, zorunlu göçle gelenler ağırlıklı olarak onların boşalttıkları alana gelmektedir.

² 1.2013 nüfusu Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Md. (NVİ) internet sayfasından Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından derlenmiştir. TÜİK verileri ile farklılık gösterebilir. 2. 1985 ve 1990 nüfusları 3 mahallede toplanmış olarak verilmektedir. Nazım Plan Araştırma Raporu'ndan alınmıştır.

Ekonomik nedenli göçle kente gelenler her ne kadar ekonomik anlamda çok büyük ilerlemeler göstermese de bir bölümü Sur mahallerini terk edebilecek olanaklara sahip olmaktadır. Bu durum Sur ilçesi açısından ekonomik zayıflamayı da beraberinde getirmektedir.” (EKOSEP RAPORU, 2010: 41-43)

Suriçi Bölgesinde son dönemlerde yaşanan nüfus azalmasının bir diğer önemli nedeni ise bazı mahallelerde (Cevatpaşa, Lalabey, Alipaşa) sürdürülen kentsel dönüşüm uygulamalarıdır. Kentsel dönüşüm kapsamında kalan mahallelerde yaşanan konut yıkımları Suriçi bölgesindeki nüfusun azalmasına neden olmaktadır. İçkale'de sürdürülen kamulaştırmalar ve Alipaşa mahallesindeki TOKİ uygulamaları sonrasında yıkılan konut alanlarının yeniden iskan edilmemiş olması da nüfus azalması üzerindeki etkenlerden birisidir.

1.3 Sosyal Yapı

1996 yılında hazırlanan TMMOB Raporu'nda göçle gelen nüfusa ilişkin olarak şu saptamalara yer verilmektedir.

“....birey, kentle bütünleşmemiştir. Kendi değer yargıları ile kentsel sistemler çatışma halindedir. Gönüllülüğe dayanmayan göç, kentsel statülerden kaçışa zemin hazırlamaktadır. Kan bağı hiyerarşisini esas alan geleneksel kültürü, insanlar ve kademeler arasında sosyal bir statü farkının yaşatılmasına, belki de korunmasına elvermektedir. Tüm bu olgular, kente karşı davranımlarında bireysel çekilmenin arka planını oluşturmaktadır.” (DAĞ VE DİĞERLERİ, 1996:34)

EKOSEP kapsamında 2009 yılında yapılan saha araştırmasında ise

“..... Kentte sosyal dışlanma süreçlerinin güçlü biçimde işlediği ortaya çıkmaktadır. Kentte sosyal dışlanmanın iki temel gruba yönelik olarak en azından söylemsel düzeyde varlık gösterdiği anlaşılmaktadır: Domlar ve göç ile gelenler. Domlar'a yönelik ahlakçı kodlar ile oluşturulan dışlayıcı bir dilin varlığı yanında, kentin birçok mahallesinde Dom hanelerin ikamet etmesinin dahi engellendiği bilinmektedir. Ayrıca Domlar'ın ikamet ettiği mahallelerde ise bu hanelerin neredeyse sosyal ilişki ağının dışında tutulduğu da gözlemlenmektedir.” (EKOSEP, 2009: 402)

Suriçi ve alan yönetim planı kapsamında kalan diğer yerleşim alanlarındaki toplumsal yaşamı ortaya koymaya yönelik odak grup görüşmelerinde de benzer konular öne çıkmıştır. Kadınların kentin kendilerini kabul etmediğine yönelik algılarının yaygın olduğu ve bu nedenle kenti kullanmalarının kısıtlı olduğuna değinilmiş, Domlar'a dair benzer açıklamalar yapılmıştır. Suriçi mahallelerdeki suç oranlarında yaşanan artış ya da bu algının da benzer sonuçlar yarattığına dair değerlendirmeler yapılmıştır.³

Suriçi bölgesinde yaşayan nüfusun toplumsal yaşama katılım düzeyleri açısından cinsiyete bağlı bir farklılaşma görülmektedir. Suriçi nüfusu içerisindeki kadın ve erkek nüfus oranları arasında önemli bir fark bulunmamasına rağmen, kadın ve erkek nüfusun toplumsal yaşama katılımı konusunda önemli farklılaşmalar bulunmaktadır. Suriçi'nde yaşayan kadınlar kent yaşamına katılım konusunda güçlük yaşamaktadırlar.

³ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kadın Odak Grup toplantısı notları

1.3.1 Eğitim

TUİK 2008 yılında Diyarbakır ilinde okuma yazma bilmeyenlerin toplamını 222.863 kişi olarak açıklamaktadır. 18 yaş üstü yaş gruplarında okuma yazma bilmeyenlerin sayıları çok yüksek miktarlara ulaşmıştır. Özellikle kadınlarda okuma yazma bilmeme oranı erkeklere göre çok daha yüksektir. Kentsel alanda okuryazar olmayanlar % 17,2 oranındadır. Bu veriler 2012 yılı ile karşılaştırıldığında, görece bir iyileşme gözlenmekle birlikte kadın okuryazarlığı sorunu önemini korumaya devam etmektedir.

Tablo 7: İlçelere Göre Okuma Yazma Durumu (+ 6 yaş)

İlçe	Okuma yazma durumu	2008			2012		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Bağlar	Okuma yazma bilmeyen	42.604	8.869	33.735	23.733	3.484	20.249
	Okuma yazma bilen	217.797	123.453	94.344	262.258	143.495	118.763
	Bilinmeyen	21.686	10.852	10.834	7.165	2.882	4.283
	Toplam	282.087	143.174	138.913	293.156	149.861	143.295
Kayapınar	Okuma yazma bilmeyen	17.703	3.179	14.524	12.045	1.549	10.496
	Okuma yazma bilen	131.932	72.912	59.020	201.867	105.490	96.377
	Bilinmeyen	11.739	5.929	5.810	4.290	1.769	2.521
	Toplam	161.374	82.020	79.354	218.202	108.808	109.394
Sur	Okuma yazma bilmeyen	17.719	4.265	13.454	7.860	1.482	6.378
	Okuma yazma bilen	65.383	38.206	27.177	75.955	41.434	34.521
	Bilinmeyen	8.739	4.386	4.353	2.528	1.016	1.512
	Toplam	91.841	46.857	44.984	86.343	43.932	42.411
Yenişehir	Okuma yazma bilmeyen	19.640	4.204	15.436	10.774	1.605	9.169
	Okuma yazma bilen	124.125	67.837	56.288	154.703	81.784	72.919
	Bilinmeyen	11.804	5.934	5.870	3.560	1.429	2.131
	Toplam	155.569	77.975	77.594	169.037	84.818	84.219
Kent	Okuma yazma bilmeyen	97.666	20.517	77.149	54.412	8.120	46.292
	Okuma yazma bilen	539.237	302.408	236.829	694.783	372.203	322.580
	Bilinmeyen	53.968	27.101	26.867	17.543	7.096	10.447
	Toplam	690.871	350.026	340.845	766.738	387.419	379.319

Kaynak TUİK, 2013(a)

Türkiye’de her dönemde kadınlar ve erkekler arasında okuryazarlık konusunda önemli farklar olduğu, kadınların erkeklere göre dezavantajlı konumda olduğu bilinmektedir. Bu durum Diyarbakır için de geçerlidir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerine göre 2009 yılında il bütününde okuryazar olmayanlar nüfusun % 19,3’ünü oluşturmaktadır. (T.C. Diyarbakır Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü, 2009, Brifing) EKOSEP Saha Araştırması’na göre, 2009 yılında Diyarbakır kentinde okuryazar olmayanların oranı % 25,9, sadece okuryazar olanların oranı ise % 18,8’dir. Başka bir deyişle kentsel alanda okuryazarlık, il bütününe göre daha düşüktür. Kadınlar açısından bakıldığında ise, 2008-2012 yılları arasında okuryazar sayısındaki önemli sayısal artışa karşın, Sur ilçesinde okuryazar olmayan nüfusun neredeyse tamamı kadındır.

Tablo 8: Sur İlçesinde Yaş Gruplarına Göre Okuryazarlık (2008-2012)

Yaş grubu	2008					2012			
	Cinsiyet	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen	Bilinmeyen	Toplam	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen	Bilinmeyen	Toplam
'6-13'	Erkek	61	10.999	451	11.511		9.578	14	9.592
	Kadın	220	10.115	547	10.882	5	9.331	12	9.348
'14-17'	Erkek	128	4.882	150	5.160	4	4.603	14	4.621
	Kadın	418	4.260	236	4.914	5	4.282	28	4.315
'18-21'	Erkek	218	5.065	469	5.752	49	5.734	62	5.845
	Kadın	738	3.350	415	4.503	212	4.293	98	4.603
'22-24'	Erkek	139	2.554	761	3.454	51	3.318	66	3.435
	Kadın	741	1.954	322	3.017	261	2.488	125	2.874
'25-29'	Erkek	322	3.765	818	4.905	82	3.942	279	4.303
	Kadın	1.454	2.667	593	4.714	507	3.288	176	3.971
'30-34'	Erkek	376	3.000	487	3.863	124	3.605	165	3.894
	Kadın	1.437	1.743	446	3.626	585	3.097	176	3.858
'35-39'	Erkek	441	2.506	358	3.305	83	2.741	86	2.910
	Kadın	1.583	1.231	304	3.118	446	2.352	122	2.920
'40-44'	Erkek	354	1.817	254	2.425	62	2.321	71	2.454
	Kadın	1.354	762	281	2.397	501	1.820	81	2.402
'45-49'	Erkek	319	1.250	170	1.739	51	1.945	47	2.043
	Kadın	1.124	474	237	1.835	539	1.385	106	2.030
'50-54'	Erkek	325	830	111	1.266	83	1.179	36	1.298
	Kadın	906	239	197	1.342	530	796	71	1.397
'55-59'	Erkek	317	602	101	1.020	128	865	31	1.024
	Kadın	882	153	193	1.228	506	513	87	1.106
'60-64'	Erkek	289	361	73	723	141	612	28	781
	Kadın	749	95	161	1.005	554	341	75	970
'65 +'	Erkek	976	575	183	1.734	624	991	117	1.732
	Kadın	1.848	134	421	2.403	1.727	535	355	2.617
	Toplam	17.719	65.383	8.739	91.841	7.860	75.955	2.528	86.343

Kaynak TUİK, 2013(a)

TUİK verilerine göre kent merkezinde, yaş gruplarının tamamında erkekler ve kadınlar arasında okuryazarlık oranları karşılaştırıldığında, okuryazar olmayanların oranında kadınlar aleyhine önemli bir farkın olduğu görülmektedir. 18 yaş üstü, yaş gruplarında okuma yazma bilmeyenlerin sayıları çok yüksek miktarlara ulaşmıştır. Nüfusun bütünü içinde 40 yaş bir kırılma noktası olarak görülmektedir. Kente geldiğinde neredeyse 10 yaşında olan ve 30 yıldır kentte yaşayan pek çok kadın okuma yazma konusunda hala aynı durumunu korumakta, okuma yazma bilmemektedir. 40 yaş üzerindeki kadın ve erkek gruplar, bu konuda bir çaba içerisine de girmemektedir.

Kadınlar açısından yaşanan bu olumsuzluk, okullaşma oranları konusunda da geçerlidir. Kız çocukları eğitimden daha erken ayrılmaktadır. Nüfus kaydı ile ilgili yaşanan sorunların çocukların okullaşmasını engelleyen önemli bir etken olduğu görülmektedir⁴.

İl Milli Eğitim Müdürlüğüne 2008 yılında yapılan bir araştırmaya göre; ilköğretim çağına olup da okula gitmeyen çocukların okula gitmeme nedenleri, aşağıdaki tabloda görülen çarpıcı sonuçları ortaya koymaktadır.

Tablo 9: Çocukların Okula Gitmeme Nedenleri

İLÇE	Nüfus ve adres kaydı	Ailevi nedenler - veli tercihi	Yaş	Gelenekler	Ekonomik Yetersizlik	Engelli	Yerleşim biriminde okul yok	Tarımda-Sanayide Çalışan	Özel eğitim merkezine giden	Göçle gelen	Sokakta çalıştırılan	Toplam
BAĞLAR	160	365	248	160	165	91	86	64	19	7	19	282
KAYAPINAR	590	105	106	93	31	45	4	6	10	1	0	991
SUR	295	103	220	111	50	20	2	15	1	2	0	819
YENİŞEHİR	560	254	165	148	33	37	23	4	8	9	0	124
TOPLAM	305	827	739	512	279	193	115	89	38	19	19	588

Kaynak; İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2008 verilerinden yararlanılarak EKOSEP, 2010

Çocukların okula gitmeme nedenleri ile ilgili bilgiler, nüfus ve adres kaydı ile ilgili sorunların önemini işaret etmektedir. Okula kayıt sırasında nüfus kaydı bulunmayanlardan ceza alınması bu konudaki olumsuz uygulamalar arasındadır. İl Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtlı ilgili olarak gerekli desteğin verileceğine dair bir hedef belirlemişse de, yasal ceza uygulaması kayıt yaptırmayı caydıran bir uygulama olarak gözlenmektedir. Ailevi nedenler, yaştan uygun olmaması, gelenekler ve ekonomik sorunlar da çocukların okula gitmemeleri konusunda azımsanmayacak bir engel olarak durmaktadır.

Okullaşma oranlarını olumsuz etkileyen diğer sorunlar, çocukların sokakta çalışmaları, ailenin gelir yapısı, okul başarısızlığı, madde bağımlılığı, erken evlilikler, engellilik olduğu sayılabilmektedir.

1.3.2 Sağlık

Suriçi Bölgesinin sağlık göstergeleri değerlendirmelerden önce, İl bütünündeki sağlık göstergelerinin değerlendirilmesi gerekli görülmektedir.

Tablo 10: Diyarbakır İli Yıllara Göre Hayati Göstergeler⁵

	Türkiye				TRC Güneydoğu Anadolu				Diyarbakır			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Kaba doğum hızı	17,5	17,2	16,8	17,0	28,2	28,0	27,6	27,6	26	25,6		
Genel doğurganlık hızı	73,4	72,5	71,1	72,3	123,1	122,2	119,1	119,9	101,7	99,2		
Toplam doğurganlık hızı (Çocuk sayısı)	2,08	2,06	2,02	2,08	3,57	3,54	3,43	3,47	3,21	3,21	3,16	3,19
Annenin ortalama yaşı	26,9	27,2	27,3	27,5	27,3	27,4	27,4	27,6				

Kaynak: TÜİK ve Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

⁴ 2008 yılında İl Milli Eğitim Müdürlüğüne saptanan bu sorunlar, bu çalışma kapsamında yapılan "Toplumsal Yaşam" odak gruplarında da ortaya konan konular arasında yer almıştır.

⁵ Düzey 3 verilerinin tamamı bulunmamaktadır.

Yukarıdaki göstergeler olumlu bir gelişime dair değerlendirme olanağı verse de, Diyarbakır'da özellikle kırsal bölgelerde, (sağlık kurumlarına ulaşılabilirliğin düşük olduğu yerleşimlerde) yaşanan bebek ölümlerinin kayıt altına alınmadığının göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

“Genel Doğurganlık Hızı” ile “Kaba Doğum Hızı” değerlerinde Diyarbakır İlinin hesaplanan değerlerinin düşüş eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. 2007 yılı itibarıyla 105,6 olan Genel Doğurganlık Hızı 2010 yılında 99,2 olarak hesaplanmıştır. Bu değer aynı yıl Türkiye ortalaması olan 72,5 değerinin çok üzerindedir. Diyarbakır ili Kaba Doğum Hızı 2010 yılı itibarıyla 25,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran da Türkiye ortalamasının çok üzerindedir.

Tablo 11: Annenin Yaş Grubu

	Toplam	Annenin yaş grubu										Bilinmeyen
		<15	15-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50+	
TR Türkiye	1 323 288	2 729	50 844	103 478	436 542	373 693	197 340	113 246	29 675	8 946	2 093	4 702
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	95 352	301	3 404	6 057	25 264	24 741	15 762	12 888	4 694	1 575	383	283
Şanlıurfa	53 215	120	1 863	3 275	13 587	13 679	8 740	7 898	2 826	841	222	164
Diyarbakır	42 137	181	1 541	2 782	11 677	11 062	7 022	4 990	1 868	734	161	119

Kaynak: TÜİK, 2013(a)

Bölgede erken yaşta evlilik ve erken yaşta annelik önemli sorunlar arasında sayılmaktadır. Kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve engelliler, kentin sağlık hizmetleri konusunda en hassas gruplardır. Kadınlar arasında yaygın olan erken evlilik, erken annelik ve hamilelikte yetersiz bakım koşulları, sağlık hizmetlerine erişim sorunları ile birlikte ele alındığında engelli nüfusun da artışının nedenleri arasında sayılmaktadır. EKOSEP Saha araştırmasının sonuçları arasında, erken evliliklerle ilgili bulgular da yer almaktadır. Kadınların evlenme yaşının en küçük 10, en yüksek 23 olduğu, % 75,2'sinin 10-17, % 22'sinin 18-23 yaşlarında evlendiği belirlenmektedir. Küçük yaşta evlenme en yüksek oranda Bağlar ve Sur ilçelerinde görülmektedir. Çocuk yaşta yapılan evlilikler, erken annelik ve çok sayıda doğum, aile bağları ve çocukların geleceği üzerinde önemli olumsuzluklar yaratmasının yanı sıra, kadınların sosyal yaşama katılımına ilişkin önemli engelleri de oluşturmaktadır.

Göçle gelen kadınlar ağırlıklı olmak üzere, kadınların ana dilleri dışında başka bir dil bilmemeleri nedeniyle yaşanan iletişim sorunlarının da sağlık hizmetlerinden yararlanmayı güçleştirdiği bilinmektedir. Kadınların sağlık erişiminin sağlanması ve iletişim kanallarının açılması ile ilgili çalışmalar, bebeklerin ve çocukların karşı karşıya kaldığı sağlık sorunlarının da azaltılmasına olumlu yönde katkı sağlayacaktır. Sağlıkla ilgili yatırımların Türkiye ortalamalarına yakın ya da bazı göstergeler açısından ortalamanın üzerinde olmasına rağmen, özellikle kadınların sağlık hizmetlerine erişim sorunlarının giderildiğini söylemek olanaklı değildir. Ancak, sağlıkla ilgili sorunların çözümünde eğitimin de önemi bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Diğer yandan sağlık, eğitim ve yoksulluk üçgenine dair şu değerlendirme önemsenmelidir.

“...tüm sosyal göstergeler yanı sıra sağlık sorunları bakımından da kent yoksulları içinde kadınların durumu çok daha da olumsuz bir tablo sergilemektedir. ...kadınların eğitim düzeyi hanenin bir bütün olarak kendisini yeniden üretmesi açısından bakıldığında özel bir önem arz etmektedir. Eğitim düzeyi yüksek kadınların, gelecek nesillerin de bu niteliklerle donanmasında son derece belirleyici olduğu gibi ailenin sağlıkla ilgili göstergelerinin de iyileşmesine büyük katkı yaptığı görülmektedir. Bu bakımdan, diğer tüm gerekçelere ek olarak, yoksul kesimin sağlık düzeyinin iyileşmesi için genç, yaşlı tüm kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi için özel bir çaba gösterilmesi gerekmektedir” (ERSOY, 2007: 152)

Türkiye ortalamalarına göre yüksek oranda engellilik görülen Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Diyarbakır ve Sur ilçesinde, engellilerle ilgili olarak yaşanan en temel konular arasında görünürlük, toplumsal kabullenme, ailenin kabul sorunları, evde bakım aylığı kapsamında sosyal yardımların dağıtımındaki sorunlar, rehabilitasyon merkezlerinin denetimsizliğinden kaynaklanan sorunlar, konut ve kent mekânının kullanımı ile ilgili sorunlar yer almaktadır. Engellilik tek başına bir sorun olmazken sosyal hizmet ve sağlık hizmeti sunumuna dair yetersizlikler ve erişim sorunları nedeniyle önemli bir sağlık sorununa dönüşmektedir. Sağlık hizmetlerinin organizasyonunda engellilerin ayrı bir ilgi alanı olarak değerlendirilme zorunluluğu bulunmaktadır.

Aile Hekimliği de sorunların yaşandığı bir başka sağlık hizmetidir. Diyarbakır Halk Sağlığı Müdürlüğü’nün hizmet sunumuna dair şikayetlerin değerlendirildiği Komisyon raporları Sur ilçesi özelinde incelendiğinde, Komisyona 2013 yılı Mart ayında 18 şikayette bulunulduğu ve 12 başvurunun uygun bulunarak değerlendirmeye alındığı görülmektedir.⁶

Tablo 12: Halk Sağlığı Müdürlüğü Performans Durumu

Sıra No	Bağlı olduğu TSM	İtiraz nedeni				Komisyon kararı (sonuç)	
		Gebe izlem	Bebek izlem	Aşı	Çocuk izlem	Kabul	Red
1	SUR TSM		×				×
2	SUR TSM		×				×
3	SUR TSM		×			×	
4	SUR TSM			×			×
5	SUR TSM			×		×	
6	SUR TSM		×			×	
7	SUR TSM			×		×	
8	SUR TSM			×		×	
9	SUR TSM			×		×	
10	SUR TSM			×			×
11	SUR TSM			×		×	
12	SUR TSM			×		×	
13	SUR TSM		×			×	
14	SUR TSM			×			×
15	SUR TSM			×		×	
16	SUR TSM			×		×	
17	SUR TSM			×			×
18	SUR TSM					×	

Kaynak: www.dhsm.gov.tr, 2013

⁶ <http://www.dhsm.gov.tr/> erişim 15.08.2013

Bu tabloda dikkat çeken bir konu şikâyetlerin çoğunlukla bebek izleme ve aşı konusunda yoğunlaşmış olmasıdır. Gebe izleme ve çocuk izleme konusunda bu dönemde şikâyet bulunmamaktadır.

EKOSEP kapsamında yapılan endeks çalışmalarında Suriçi Mahallelerinde hizmete erişim ve hizmet kalitesi konusunda önemli sorunlar yaşandığı görülmüştür.

Tablo 13: Sağlık Olanakları ve Olanaklara Erişim

MAHALLE	Mahallede sağlık ocağı varlığı		Konutlarına yakın mesafede sağlık ocağı bulunmadığını beyan eden haneler		Sağlık ocağı başına düşen nüfus		Erişebildikleri sağlık ocaklarının sayıca yetersiz olduğunu beyan eden haneler		Sağlık ocağında görev yapan doktor başına düşen nüfus	
	Aralık Kişi	Puan	Aralık %	Puan	Aralık Kişi	Puan	Aralık %	Puan	Aralık Kişi	Puan
	VAR	0	0	0	1_2999	0	0	0	1_999	0
			1_24	2	3000-5999	2	1_24	2	1000-1999	2
			25-49	3	6000-8999	3	25-49	3	2000-2999	3
			50-74	4	9000-12999	4	50-74	4	3000-3999	4
	YOK	5	75-100	5	13000 +	5	75-100	5	4000+	5
ABDALDEDE	YOK	5	63	4	16.756	5	86	5	2.847	3
CAMİ KEBİR	YOK	5	22	2	16.756	5	67	4	2.847	3
CAMİ NEBİ	YOK	5	0	0	16.756	5	33	3	2.847	3
CEMAL YILMAZ	YOK	5	0	0	16.756	5	91	5	2.847	3
CEVAT PAŞA	YOK	5	47	3	16.756	5	53	4	2.847	3
DABANOĞLU	VAR	0	5	2	4.502	2	38	3	2.251	3
FATİHPAŞA	VAR	0	10	2	7.916	3	31	3	1.583	2
HASIRLI	VAR	0	12	2	8.761	3	59	4	1.252	2
İSKENDERPAŞA	VAR	0	6	2	8.636	3	65	4	1.727	2
LALABEY	YOK	5	15	2	16.756	5	53	4	2.847	3
MELİKAHMET	VAR	0	6	2	8.605	3	63	4	2.868	3
SAVAŞ	YOK	5	14	2	16.756	5	62	4	2.847	3
SÜLEYMAN NAZİF	YOK	5	100	5	16.756	5	100	5	2.847	3
ZİYA GÖKALP	YOK	5	24	2	16.756	5	58	4	2.847	3
ALİ PAŞA	YOK	5	55	4	16.756	5	48	3	2.847	3

MAHALLE	Erişebildikleri sağlık ocağındaki doktor sayısının yetersiz olduğunu beyan eden haneler		Sağlık ocağında görev yapan hemşire başına düşen nüfus		Erişebildikleri sağlık ocağındaki hemşire sayısının yetersiz olduğunu beyan eden haneler		Final değer			
	Aralık-%	Puan	Aralık-kişi	Puan	Aralık-%	Puan	X/40	X/100		
	0	0	0-1499	0	0	0	0	0		
	1-24	2	1500-2999	2	1-24	2	1-9	1-23		
	25-49	3	3000-4499	3	25-49	3	10-19	24-48		
	50-74	4	4500-5999	4	50-74	4	20-29	49-73		
	75-100	5	6000+	5	75-100	5	30-40	74-100		
SÜLEYMAN NAZİF	100	5	4.277	3	100	5	36	90		
ABDALDEDE	71	4	4.277	3	57	4	33	83		
CAMİ KEBİR	67	4	4.277	3	56	4	30	75		
LALABEY	63	4	4.277	3	53	4	30	75		
CEMAL YILMAZ	36	3	4.277	3	55	4	28	70		
CEVAT PAŞA	37	3	4.277	3	21	2	28	70		
SAVAŞ	39	3	4.277	3	46	3	28	70		
ZİYA GÖKALP	37	3	4.277	3	32	3	28	70		
ALİ PAŞA	31	3	4.277	3	21	2	28	70		
CAMİ NEBİ	33	3	4.277	3	33	3	25	63		
İSKENDERPAŞA	53	4	4.318	3	50	4	22	55		
MELİKAHMET	60	4	2.868	2	49	3	21	53		
FATİHPAŞA	28	3	7.916	5	19	2	20	50		
DABANOĞLU	29	3	4.277	3	33	3	19	48		
HASIRLI	56	4	1.252	0	51	4	19	48		

Kaynak: EKOSEP, 2010

2009 yılında yapılan saha araştırmasında Suriçi mahallelerinde yaşayan nüfusun, sağlık hizmetlerine erişim konusunu yetersiz buldukları görülmektedir. Bazı mahallelerde sağlık ocağı bulunmasına rağmen, sağlık ocağı bulunmadığını ifade eden hanelerin çok sayıda olması, erişim sorununun bir başka boyutuna işaret etmektedir. Ancak, bu konunun Aile Hekimliği uygulamaları kapsamında da değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sağlık hizmetlerinin Suriçi bölgesini ilgilendiren diğer bir boyutu yeşil kart uygulamalarıdır. Yeşil kart uygulamalarında farklı bir yasal düzenleme olmakla birlikte, fiilen devam eden yeşil kart uygulamaları genelde Türkiye'deki yoksullukla ilgili değerlendirmelere konu edildiği bilinmektedir.

Tablo 14: SGK İle Paylaşılan Aktif Yeşil Kartlıların İl/İlçe Dağılımları

Türkiye	8.814.969	%		
ŞANLIURFA	619.100	7		BİSMİL 50.776
DİYARBAKIR	555.327	6,3		ÇERMİK 24.052
VAN	473.090			ÇINAR 42.487
ADANA	333.521			ÇÜNGÜŞ 5.227
İSTANBUL	327.111			DİCLE 23.262
MARDİN	298.606		DİYARBAKIR	EĞİL 14.664
HATAY	294.884		DIŞ İLÇE	ERGANİ 47.964
AĞRI	291.169			HANİ 17.445
GAZİANTEP	248.499			HAZRO 10.112
KAHRAMANMARAŞ	237.088			KOCAKÖY 10.077
				KULP 19.967
				LİCE 12.350
				SİLVAN 49.565
			DİYARBAKIR	227411
			MERKEZ	
			DİYARBAKIR	555.360
			TOPLAM	
			TÜRKİYE TOPLAM	8.865.434

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2013

Diyarbakır ili yeşil kart sayıları açısından ülke bütününde 2. sırada yer almaktadır. Türkiye yeşil kart toplamının % 6,3'ü Diyarbakır İlinde bulunmaktadır.

Tablo 15: Yeşil Kart Sayılarının İlçelere Dağılımı

DİYARBAKIR MERKEZ	BAĞLAR	94.036	227411 % 41
	KAYAPINAR	34.223	
	SUR	55.445	
	YENİŞEHİR	43.707	
DİYARBAKIR TOPLAM		555.360	

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2013

İlçeler açısından bakıldığında ise Diyarbakır Merkez ilçeleri olan Bağlar, Sur, Kayapınar ve Yenişehir ilçelerinin İlde bulunan yeşil kartın % 41'ini kullandığını ortaya koymaktadır. Bu durum kent nüfusunun % 30'una yakın kesiminin güvencesiz ve yoksul olduğunu da göstermektedir.

1.4 Ekonomik Yapı

GAP Eylem Planı'nın, bölgeye özgü değerlendirmelerinin yeterliliği konusundaki tartışmalar bir yana bırakılacak olursa, 4 ana eksen üzerine kurulduğu bilinmektedir. Bunların birincisi, bölgenin ekonomik kalkınmasına ilişkindir. Bu amaçla küçük ve orta boy işletmelere verilen desteklerin artırılması ve teşvik politikalarının iyileştirilmesi, bölgenin kültürel değerleri ve turizm potansiyelinin

değerlendirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarına ağırlık verilmesi ve organik tarımın yaygınlaştırılması, yeni yapılacak sulama yatırımlarıyla birlikte bir milyon hektardan daha fazla bir alanın suya kavuşturulması, bölge genelinde 2 milyon hektara yakın alanın tamamının sulama sistemiyle donatılması ekonomik kalkınma hedefleri arasındadır.

2012 yılında Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, bir önceki yıla göre 0,1 puan artarak % 50 olmuştur. Erkeklerde işgücüne katılma oranı bir önceki yıla göre 0,7 puanlık azalışla % 71, kadınlarda ise 0,7 puanlık artışla % 29,5 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 16: Temel İşgücü Göstergeleri (2011-2012)

	Türkiye		Kent		Kır	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Kurumsal olmayan nüfus	72 376	73 604	49 535	50 397	22 841	23 207
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	53 593	54 724	36 973	37 656	16 620	17 068
İşgücü (000)	26 725	27 339	17 594	18 186	9 131	9 153
İstihdam (000)	24 110	24 821	15 508	16 167	8 603	8 653
İşsiz (000)	2 615	2 518	2 087	2 018	528	500
İşgücüne katılma oranı (%)	49,9	50,0	47,6	48,3	54,9	53,6
İstihdam Oranı (%)	45,0	45,4	41,9	42,9	51,8	50,7
İşsizlik Oranı (%)	9,8	9,2	11,9	11,1	5,8	5,5
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12,4	11,5	12,3	11,4	12,8	11,9
Genç nüfusta işsizlik oranı (%)*	18,4	17,5	21,2	20,3	12,7	11,9
İşgücüne dahil olmayanlar (000)	26 867	27 385	19 378	19 470	7 489	7 915

* 15-24 yaş grubundaki nüfus

Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir

Kaynak: TÜİK, 2013(b)

İstihdam, işgücüne katılım ve işsizlik oranları bölgesel sonuçlar kapsamında değerlendirildiğinde ise en yüksek işsizlik oranı % 12,4 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde gerçekleşmiştir.

Bu noktada bir diğer değerlendirme kayıt dışı istihdama ilişkindir. Türkiye genelinde kayıt dışı istihdam TÜİK verilerine göre 2011 yılında % 41,2, Temmuz 2012 itibarıyla % 40,2 iken, TRC2 Bölgesinde 2011 yılında % 60,7 dir (KARACADAĞ KALKINMA AJANSI, 2012(a): 26-27).

Diyarbakır kentinde çalışanların istihdam edildiği en önemli dört sektör; hizmetler, ticaret, inşaat ve imalat sanayi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dört sektörün istihdamdaki toplam payı 1985 yılından beri % 85’ler düzeyinde seyretmiştir. Buradan hareketle kent ekonomisinin temelini bu dört sektörün oluşturduğunu söylemek mümkündür (DIYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, Ekonomik Yapı, 2007).

Kentin ekonomik yapısına dair en temel sorunlar, devletin sanayi yatırım alanından çekilmesi, yeni sanayi yatırımlarının mevcut teşvik politikaları ile yeterince yapılamaması, OSB alanındaki yetersizlikler ve sermaye göçü olarak tanımlanmaktadır. Güneydoğu Anadolu ve Diyarbakır için kapsamlı ve uzun vadeli bir stratejinin gerekliliği konusunda genel bir uzlaşma bulunmaktadır.

Sümerbank İplik ve Halı Fabrikalarının, Tekel İçki Fabrikasının, Yem ve Süt Fabrikalarının kapatılması, Ergani Çimento Fabrikası'nın satıldıktan sonra yıllarca işlevsiz bırakılması, özelleştirme kapsamına alındıktan sonra yıllarca işlevsiz bırakılan Et Balık Kurumu'nun işlevsel hale getirilmemesi, Tekel'in özelleştirilmesi ile yeni işyerlerinin kapanması devletin bölgedeki önemli yatırım alanlarından çekilmesi anlamında yorumlanmaktadır.⁷ Bu durum, Devletin yeni yatırımlara yönelmesinin çok mümkün olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla yöreye özgü kapsamlı ve uzun vadeli stratejilere ihtiyaç duyulduğu ile ilgili tespit yerinde bulunmaktadır (Demokratik Toplum Partisi, 2008, s:10). Bu politikaların özellikle kentsel iş olanaklarının gerektirdiği nitelikli işgücünün sağlanması ve genç istihdamına yönelik önlemler konusunda katkısı önemsenmektedir (EKOSEP RAPORU, 2010:164).

Tablo 17: İstihdam Yapısı

	Diyarbakır			TRC2 Şanlıurfa- Diyarbakır			TRC Güneydoğu Anadolu			Türkiye		
	İşgücüne katılma oranı	İşsizlik oranı	İstihdam oranı	İşgücüne katılma oranı	İşsizlik oranı	İstihdam oranı	İşgücüne katılma oranı	İşsizlik oranı	İstihdam oranı	İşgücüne katılma oranı	İşsizlik oranı	İstihdam oranı
2010	33,3	15,9	29,2	33,5	13,1	29,1	37,9	12,4	33,2	48,8	11,9	43,0
2011	40,0	13,8	34,9	32,8	8,4	30,1	36,3	11,7	32,1	49,9	9,8	45,0
2012				28,8	6,9	26,8	35,2	12,4	30,8	50,0	9,2	45,4

Kaynak: TÜİK, 2013 (b)

Gelişmişlik göstergeleri, istihdam ve işgücüne katılma oranı açısından Diyarbakır, Türkiye genelinde 81. sırada yer almaktadır (TÜİK, Seçilmiş göstergelerle Diyarbakır, 2011). Aynı kaynağa göre işsizlik oranı açısından ise 15. sıradadır. Yine TÜİK'in 2011 Nüfus ve Konut Araştırmasına göre % 13,8 işsizlik oranı ile son sırada yer almaktadır. İstihdam edilenlerle benzer bir şekilde, işsizlik sorunuyla en çok karşılaşan yaş grubu 20-24 yaş grubudur. Gençler ve kadınların işgücüne katılımında önemli sorunlar bulunmaktadır. 2012 yılında çalışma çağındaki nüfusun % 3,9'una sahip olan TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesinin toplam istihdam içindeki payı % 2,3'tür.(TÜİK, 2013(b))

Ekonomik yapı Suriçi bölgesi özelinde değerlendirildiğinde; Suriçi bölgesinin kentin kurulduğu ve sur dışına çıkmadığı uzun dönemler boyunca kentin tek idari ve ticari merkezi konumunda olduğu, kentin büyümesi sonucunda idari fonksiyonların sur dışında yer seçtiği ve sur dışı bölgelerde oluşan yeni yerleşim alanlarına yönelik yeni ticari aksların geliştiği görülmektedir. Suriçi bölgesi her ne kadar kentin idari merkezi olma özelliğini yitirmiş olsa da geleneksel ticaretin varlığı nedeniyle ticari merkez işlevini halen sürdürmektedir. Suriçi'nde ticari faaliyetler ağırlıklı Gazi Caddesi, Melik Ahmet Caddesi, İnönü Bulvarı gibi önemli ulaşım aksları üzerinde yoğunlaşmış bir biçimde sürdürülmektedir. Yeni konut alanlarının kuzey ve kuzeybatı yönünde Yenişehir Bölgesinde gelişmesi ile birlikte bu yönde surun hemen dışındaki yollar ticaret alanı işlevi kazanırken, kentin gelişme doğrultusunda sur dışında uzanan Elazığ Caddesi de 1955 yılından sonra ticaret eksenini olarak gelişmiştir. Ticaretin yoğunlaştığı diğer bir bölge de Ofis bölgesindeki Ekinciler Caddesi'dir. Bu bölgede günlük perakende ve uzmanlaşmış ticaret gelişmiştir.

⁷ Bu açıklamalarda, Diyarbakır Yerel Gündem 21 Kent Konseyi tarafından geniş katımlı bir belge olarak 2008 yılında hazırlanan Diyarbakır'ın Temel Sorunları raporundan yararlanılmıştır.

Aşağıda yer alan tablodan görüleceği üzere Suriçi mahallelerinin ticari işlevlerin yoğunlaştığı mahalleleri dışında kalanları istihdamdan çok düşük paylar alabilmektedirler. Bu da Suriçi’nde sosyal güvencesiz çalışma ve işsizliğin yaygınlığının diğer bir nedenini göstermektedir.

Tablo 18: İstihdamın Mahallelere Dağılımı

Sıra	Mahalle	İstihdam Edilenlerin Toplam İstihdam İçindeki Payı
1	Dabanoğlu	0,4
2	Savaş	0,4
3	Hasırlı	0,4
4	Fatihpaşa	0,4
5	Cemal Yılmaz	0,4
6	Cevatpaşa	0,87
7	Alipaşa	0,95
8	Lalabey	0,95
9	Ziya Gökalp	0,95
10	Süleyman Nazif	0,95
11	Abdaldede	0,95
12	Cami Nebi	2,87
13	İskenderpaşa	2,87
14	Melik Ahmet	2,87
15	Cami Kebir	2,87

Kaynak: Diyarbakır UTAB, 2005

Çocuk İşçiliği kentte önemini uzun yıllardır koruyan konulardan biridir. TÜİK, 2006-2012 Çocuk İşgücü İstatistikleri’ne göre Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki 15 milyon 247 bin çocuktan % 91,5’i bir okula devam ederken, % 8,5’i okula devam etmediğini açıklamaktadır. Yaş grupları itibarıyla ise 6-14 yaş grubundaki çocukların % 97,2’si, 15-17 yaş grubundaki çocukların ise % 74,7’sinin okula devam etmediği tespit edilmiştir. Çalışan çocuk sayısının 6-14 yaş grubunda 292 bin, 15-17 yaş grubunda ise 601 bin olduğu açıklanmıştır.

Tablo 19: Yaş Grubu, Cinsiyet ve Çalışma Durumuna Göre Çocuklar, 2006 - 2012 (Bin)

Yaş grubu ve cinsiyet	Çocuk sayısı		Ekonomik işlerde çalışanlar		Ev işlerinde faaliyette bulunan	
	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	2012 (Ekim-Kasım-Aralık)	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	2012 (Ekim-Kasım-Aralık)	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)	2012 (Ekim-Kasım-Aralık)
Toplam	15 026	15 247	890	893	6 540	7 503
6-14	11 378	11 386	285	292	4 504	5 290
15-17	3 647	3 861	605	601	2 036	2 213
Erkek	7 677	7 775	601	614	2 589	3 243
6-14	5 809	5 794	190	185	1 864	2 401
15-17	1 868	1 981	411	430	725	842
Kadın	7 349	7 472	289	279	3 950	4 261
6-14	5 569	5 592	95	108	2 639	2 889
15-17	1 780	1 880	194	171	1 311	1 372

Kaynak: TÜİK, 2013(b)

Çocukların istihdam oranı, 6-14 yaş grubunda % 2,6, 15-17 yaş grubunda ise % 15,6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların % 44,8'i kentsel, % 55,2'si kırsal yerlerde yaşarken, bu yaş grubundaki çocukların % 68,8'ini erkek ve % 31,2'sini ise kız çocukları oluşturmaktadır. Diyarbakır'da 2006 yılında yapılan bir araştırmaya göre 3302 çocuk sokakta çalışmaktadır. Bu sayının 2008 yılında % 30 azaldığı Valilik tarafından açıklanmıştır (AKTİF HABER, 2006).⁸

Diyarbakır için tutarlı sayısal verilere ulaşılamamakla birlikte, çok sayıda çocuk işçi olduğu bilinmektedir. Kız çocuklarının ağırlıklı olarak konfeksiyon ve halı atölyelerinde çalıştıkları gözlenmektedir (BİANET, 2005).⁹

1.5.Turizm

“Türkiye Turizm Stratejisi (2023) belgesinde Diyarbakır ve Şanlıurfa İlleri GAP Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi ile İnanç Turizmi Koridorunda yer almaktadır. Bölgede öne çıkan kültür ve inanç turizminin yanı sıra kış turizmi, su sporları, sağlık turizmi ve termal turizm, gurme turizmi, ekoturizm, fuar ve kongre turizmi potansiyeli bulunmaktadır

Diyarbakır; neolitik dönemin ve Anadolu'nun ilk yerleşmelerinden olan Çayönü yerleşmesi, İçkale, inşa tarihi bilinmeyen ve günümüze en iyi şekilde ulaşmış Surları, Paleolitik ve Mezolitik dönem izlerini taşıyan mağaralar (Hasuni Mağaraları, Hilar Mağaraları, Bırkleyn Mağaraları), farklı dönemlere ait çok sayıda anıtsal yapı ve sivil mimarlık örnekleri ve büyük ölçüde bozulmadan günümüze kadar ulaşmış tarihi kent dokusu ile kültür turizmi için yüksek potansiyele sahiptir. Diyarbakır kentinde tarih ve kültür turizmi potansiyeli olarak görülen alan Surlar, Suriçi, Heysel Bahçeleri ve Dicle Vadisi bütünü olarak ortaya çıkmaktadır. Diyarbakır'da inanç turizmi açısından da önemli bir merkezdir. Sahabe kabirleri, Anadolu'nun ilk camisi olan İslam dünyasının beşinci Harem-i Şerifi (Kutsal Mabet) olan Ulu Camii (Camii Kebir), Keldani mezhebine ait Keldani Kilisesi, Hristiyanlıktan önce Şemsi mabedi olan ve kutsal kitapların dili olan Süryanice ibadet edilen Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi, Eğil ilçesinde bulunan Peygamber Kabirleri yoğun olarak ziyaretçi çeken önemli dini merkezlerdendir (KARACADAĞ KALKINMA AJANSI, 2013).

Karacadağ Kalkınma Ajansı Diyarbakır'ın TRC2 Bölgesi içinde fuar ve kongre turizmi açısından ön plana çıktığını belirtmektedir. Türkiye'deki beş fuar merkezinden biri olarak gösterilen Diyarbakır ilinde düzenlenen fuarlara Suriye ve Irak gibi komşu ülkelerden ve Türkiye'nin birçok yerinden çok sayıda katılımcı ve ziyaretçi gelmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca hizmete açılan Cahit Sıtkı Tarancı Kültür ve Kongre Merkezi, Büyükşehir Belediyesi Sümerpark Kongre Merkezi ve Dicle Üniversitesi Kongre Merkezi ile Diyarbakır kongre turizmi için önemli altyapıya sahiptir.

⁸ (<http://www.aktifhaber.com/sokakta-calisn-cocuk-sayisi-azaldi-199591h.htm> ve <http://www.haberdıybakir.com/sokakta-calisn-cocuklar-5291h>).

⁹ Diyarbakır Söz Gazetesi'nin haberine göre, Diyarbakır Sosyal Hizmetler İl Müdürü Haydar İpek, sokakta çalışan çocukların sayısının tam olarak bilinmediğini belirtti.

Diyarbakır Sosyal Hizmetler Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmalarda, ildeki 25 çöp toplama merkezinde, 400 çocuğun çöp topladığı tespit edildi. İpek geçen yıl başlatılan ve il sınırları içinde yürütülen çalışma hakkında bilgi verdi: "20 - 27 Mayıs tarihleri arasında akşam 19.00-22.00 saatleri arasında yapılan uygulamada bin 400 çocukla görüşüldü. Çöp toplayan çocuklara yönelik yapılan tespit çalışmasında, 25 çöp toplama merkezi ve buralarda çalışan yaklaşık 400 çocuğun olduğunu tespit ettik. Elde edilen bu veriler ışığında yaklaşık 15 bin dolayında çocuğun sokakta çalıştığı ve risk altında olduğunu tahmin ediyoruz."

http://eski.bianet.org/2005/10/01_c/68125.htm

Diyarbakır kentinde tarih ve kültür turizmi potansiyeli bulunmakla birlikte, turizm bu duruma koşut bir biçimde gelişmemiştir. Diyarbakır iline gelen yabancı turist sayısı 2007 yılında 16.552 iken, 2011 yılında 38.192'e yükselmiş, yerli turist sayısı ise 509.618'den, 417.088'e inmiş, toplam turist sayısı ise 526.170'den, 455.000'ine düşmüştür. Diyarbakır'a gelen yabancı turist sayısının Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısına oranı 2007 yılında % 0.08 iken, 2011 yılında % 0.14'e yükselmiştir. Diyarbakır'daki yerli turist oranına bakıldığında ise; 2007 yılında % .2.10 olan oran 2011 yılında % 1.39'a düşmüştür.

Tablo 20: Turistlerin Diyarbakır'a Geliş Nedenleri

Geliş nedeni	Yabancı			Vatandaş (Yerli)			Toplam		
	2003	2006	2009	2003	2006	2009	2003	2006	2009
Gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler	3921	24383	22546	1626	1117	2355	5547	25500	24901
Yakınları ziyaret	1129	10354	8135	1872	10899	11886	3001	21253	20021
Alışveriş	247	136	1993	289	279		536	415	1993
Transit		29793	6590						6590
İş amaçlı(konferans, toplantı, görev vb.)	2317	7560	1343	850	1350		3167	8910	1343
Dini		7833						7833	
Diğer	4288	3443	666	419	437	306	4707	3880	972
Toplam	11902	83502	41273	5056	14082	14547	16958	97584	55820

Kaynak: TÜİK, 2013 (c)

Tablo, 2003 ve 2009 yılları arasında Diyarbakır'a gezi, eğlence, kültürel faaliyetlerle ilgili turist sayısında önemli bir artışı işaret etmektedir. Ancak, özellikle inanç turizmi konusunda potansiyelin değerlendirilemediği ve ziyaretçi sayısının yetersizliği görülebilmektedir. Yakınları ziyaret başlığı altında yapılan hareketlerde de bir artış gözlenmektedir.

Bu veriler değerlendirildiğinde, gerek nitelikli konaklama tesis ve yatağı, gerek geceleme sayısı artışı, gerekse turizm çeşitliliği konusunda tanıtım etkinlikleri öncelik ve önem kazanmaktadır.

Diyarbakır, yabancı turist sayısında oransal olarak artış yakalamakla birlikte, ilde yerli turist oranında azalma yaşamıştır. Diyarbakır'ın geceleme sayısı 2007 yılında 585.030 iken, 2011 yılında 606.667'e yükselmiş ancak Türkiye'deki geceleme sayısına oranı % 1.37'den, % 0.38'e gerilemiştir. İlde ortalama kalış süreleri 2007 yılında 1.15 gün, 2011 yılında 1.3 gün olarak gerçekleşerek Türkiye ortalamasının (2,55 ve 2,7) oldukça gerisinde kalmıştır. Diyarbakır için işletmelerin doluluk oranlarına baktığımızda; 2007 yılında turizm işletme belgeli tesisler için oran % 31.55 iken, 2011 yılında % 43.65'e yükselmiş ancak Türkiye ortalamasının (% 51.46) altında kalmış, belediye belgeli tesisler içinse oran % 43.78'den, % 45.70'e yükselerek Türkiye ortalamasının (% 33.91) üzerinde gerçekleşmiştir (KARACADAĞ KALKINMA AJANSI, 2013: 179).

Son yıllarda kente ve bölgeye gelen turist ve ziyaretçi sayısında görece bir artış gözlenirse de, ortaya çıkan sayıların turizmin gelişmesi açısından yeterli olduğunu söylemek olanaklı değildir. Son yıllarda Kent Surları çevresinde Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen düzenlemeler,

surların kaçak yapılaşmalardan arındırılmasına ilişkin çalışmalar, Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından verilen turizm altyapısı destekleri ve Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında turizm odaklı yürütülen projeler, turizm açısından ilgiyi arttıran unsurlar arasında yer almaktadır.

“Diğer yandan Diyarbakır ili, TRC2 Bölgesin içinde fuar ve kongre turizmi açısından ön plana çıkmaktadır. Türkiye’deki beş fuar merkezinden biri olarak gösterilen Diyarbakır ilinde düzenlenen fuarlara Suriye ve Irak gibi komşu ülkelerden ve Türkiye’nin birçok yerinden çok sayıda katılımcı ve ziyaretçi gelmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca hizmete açılan Cahit Sıtkı Tarancı Kültür ve Kongre Merkezi, Büyükşehir Belediyesi Sümerpark Kongre Merkezi ve Dicle Üniversitesi Kongre Merkezi ile Diyarbakır kongre turizmi için önemli altyapıya sahiptir.”(KARACADAĞ KALKINMA AJANSI, 2013:187)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Diyarbakır Bölge Müdürlüğü, 2012 Yılı 2. Dönemini kapsayan (Nisan, Mayıs ve Haziran) turizm istatistiklerini açıklarken, Diyarbakır’a gelip konaklayarak çıkış yapan yerli ve yabancı ziyaretçi sayısında yüzde 26 oranında azalma olduğunu belirtmiştir. TÜİK verilerine göre, yurt dışında ikamet eden ve 2012 yılında Diyarbakır’da konaklayarak çıkış yapan kişi sayısı 13 bin 257 olarak belirlenmiştir. 2011 yılının aynı döneminde ise Diyarbakır’da konaklayarak çıkış yapan kişi sayısı 17 bin 930 olarak belirlenmiş olup, ziyaretçi sayısında yaklaşık yüzde 26 oranında bir azalma meydana gelmiştir.

Diyarbakır’da konaklayarak çıkış yapan ziyaretçilerin milliyetlerine göre dağılımda 5837 kişi ile yurt dışında ikamet eden vatandaşlar ilk sırada, 1854 kişi ile Almanlar ikinci sırada yer almaktadır. Diyarbakır’da konaklayarak çıkış yapan ziyaretçilerin ağırlıkla Fransa, Hollanda, İtalya, İngiltere, Yunanistan, Belçika, İsviçre, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, ABD, Suriye, Avustralya uyruklu oldukları görülmektedir (TÜİK, 2013(c)).

Suriçi alanında turizmle ilgili temel sorunlar arasında güvenlik ve yıpranmış mekânsal doku sayılmaktadır. Ulaşım konusundaki sorunlar ve altyapı hizmetlerinin yetersizliği de bu sorunlara eklendiğinde kentin ana gündem maddeleri arasına, turizm potansiyelinin değerlendirilmesi konusu girmektedir.

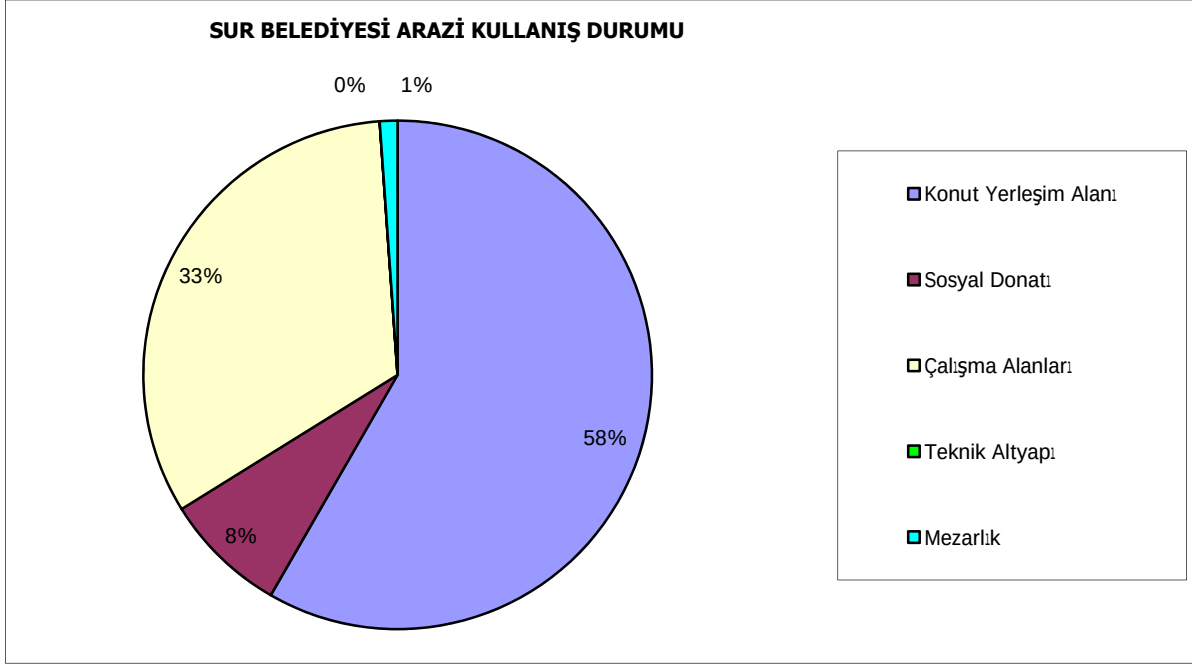
1.6. Mekânsal Yapı

Dicle Vadisi’nin batısında bir düzlükte kurulmuş olan Diyarbakır, tarihsel süreçte vadi yamaçlarının yerleşmeye uygun olmayışı ve geçiş zorlukları nedeniyle mekânsal gelişmesini vadinin batı tarafında sürdürmüştür. Kentin mekânsal yapısının ve makroformunun oluşumunda Dicle Vadisi, topografik yapı, Surlar, ana ulaşım bağlantıları, demiryolu, büyük alan kullanımlı kamu kullanım alanları gibi tarihi ve coğrafi etkenler ile imar planı kararları, yatırım ve planlama kararları, kısıtlayıcı, çekici veya düzenleyici etkenler olarak belirleyici olmuşlardır.

Diyarbakır surları, önemli bir tarihi ve mimari yapı olduğu kadar, kentin mekân yapısının biçimlenmesinde de önemli bir eşiktir. Suriçi tarihi dokusu ve mimari kimliğinin yanı sıra, konut yerleşimi, sosyal yapısı, merkezi ve ticari mekân kullanımı açısından geleneksel yapısını bugün de sürdürmektedir. Geçmişten bugüne özellikle Suriçi bölgesi sürekli değişim ve dönüşüme uğramış, günümüzde ise çöküntü alanına dönüşme riski barındırmaya başlamıştır. Bununla birlikte Suriçi, Diyarbakır’ın tarihini ve geçmişini yansıtan, ticaret ve imalat başta olmak üzere ekonomik aktiviteler ve turizm açısından önemli potansiyel barındıran bir bölge olma vasfını her zaman korumuştur. Suriçi

Bölgesinin doğu ve güney sınırında yer alan ve binlerce yıldır kesintisiz bir biçimde sürdürülen tarımsal aktiviteler ise, dünyada benzeri az görülen bir kentsel ve kırsal ekonomi birleşimi ve bütünlüğü göstermektedir.

Grafik 2: Sur İlçesi Arazi Kullanımı

Kaynak: DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2007

Suriçi Bölgesi, Diyarbakır kale surları içerisinde sıkışmış olduğundan kent bütünü içerisindeki nüfus payı diğer ilçelere göre daha az görünmekle birlikte, mekânsal ve altyapı sorunlarının yoğun yaşandığı alanlardan birisidir. Her ne kadar kentin tarihi dokusu Suriçi bölgesinde yer alıyor olsa da, tarihi ve kültürel mirasa zarar veren yapılaşmaların da bu alan içerisinde yoğunlaştığı yadsınmamalıdır.

1.6.1 Suriçi Bölgesinin Mekânsal Yapısı

Kentin ana çekirdeğini oluşturan Diyarbakır Suriçi bölgesi; Cevatpaşa, Fatihpaşa, Dabanoğlu, Süleyman Nazif, Hasırlı, Cemal Yılmaz, Abdaldede, Alipaşa, Lalabey, Süleyman Nazif, Savaş, Ziya Gökalp, Melik Ahmet, Cami Kebir, İskender Paşa, Cami Nebi mahallerinden oluşmaktadır. Bölge, Surlarla çevrili tarihi kent alanıdır.

“Kentin tarihi surları deniz seviyesinden yüksekliği 650m olan bir plato üzerinde uzanmakta ve Dicle Nehri’nin batı yakasından da 80m kadar yükseklikte bulunmaktadır. Son zamanlarda kent, surları aşacak kadar gelişmiş ve deniz seviyesinden yüksekliği 750m’ye yaklaşan batı ve kuzey konumlarda yer alan alanlar yeni yerleşmelere açılmıştır. Tarihi Kent Merkezi olan Suriçi’nin doğusunda ise nehir yatağına dik yokuşlar inmekte ve karşı yakasında da Dicle Üniversitesi’nin geniş kampusu yer almaktadır.

MS 349 yılında Roma İmparatoru II. Konstantin zamanında kalesi yeni baştan onarılıp güçlendirilerek surlarına ilaveler yapılan bu kent, İpek Yolu üzerinde önemli bir durak noktası olmuştur. Romalılar için ilkin savunma duvarları oluşturan ve günümüze dek varlığını sürdüren bu uzun surlar, siyah bazalt taşından yapılmıştır. 6 km uzunluğa varan

surlar boyunca 4 büyük kapı ve 81 burç vardır. Etrafı bu görkemli surlarla çevrili alanında İçkale'nin de yer aldığı tarihi kent merkezi Suriçi; dini ve askeri yapıları ve yerel mimari örnekleri ile ender rastlanan bir koleksiyon sunmaktadır.

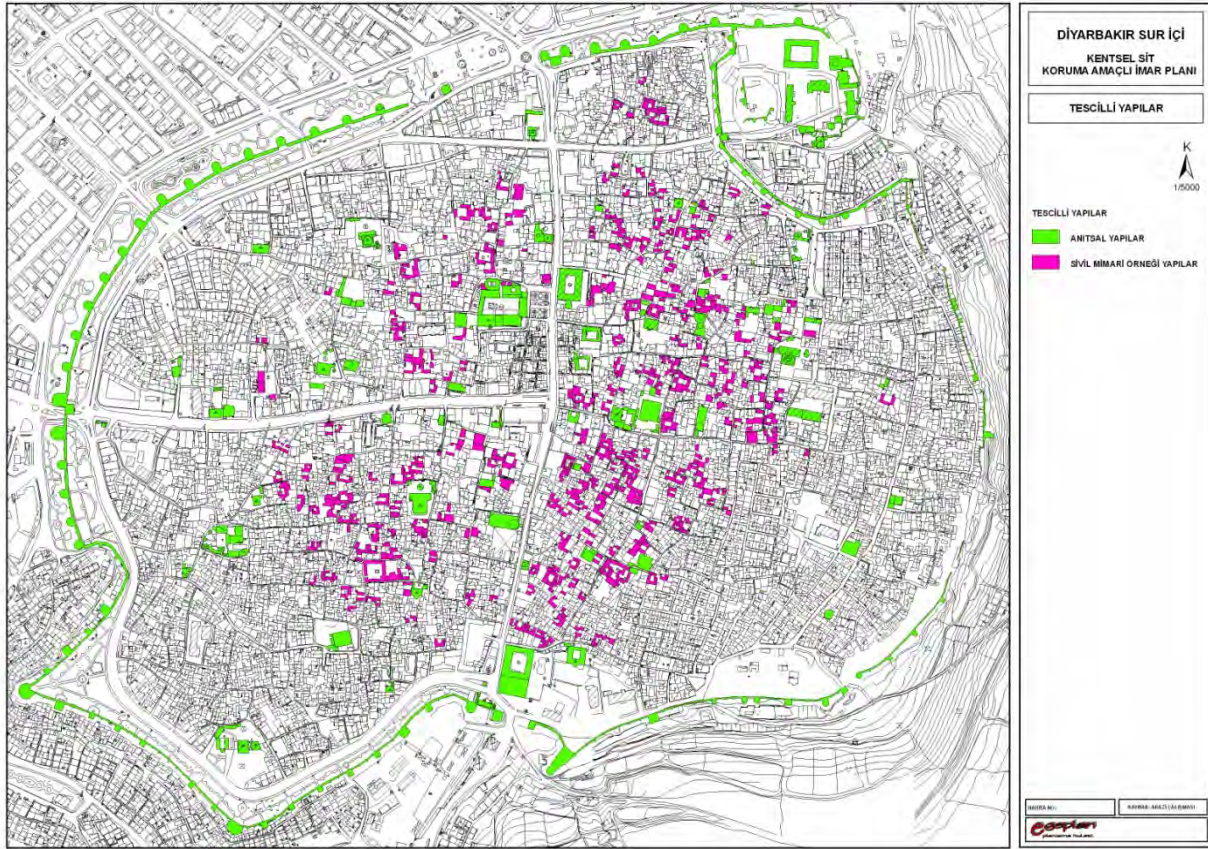
Hem İçkale'de hem de Suriçi'nin farklı yerlerinde; Sen George ve Dünya'nın en eskileri arasında sayılan Meryem Ana Kiliseleri ile birlikte, aralarında en büyüğü olan Behram Paşa da dahil olmak üzere, 15. ve 16. Yüzyıla ait bir çok camii bulunmaktadır. Ulu Camii'nin, Surp Gragos Ermeni Kilisesi'nin, Dört Ayaklı Minare'nin yanı sıra, bir çok tarihi konak, iç avlulu evler, kervansaraylar, medreseler, hanlar, türbeler ve hamamlar Suriçi'nde yer almaktadır. Doğudan batıya 1,040 m ve kuzeyden güneye 1,400 m olan iç eksenleri ile yaklaşık 150 hektarlık bir alanda konumlanan ve etrafı özgün surlarla çevrili olan tarihi kent merkezi, farklı uygarlıkların yaşandığı çağ ve dönemlere ait bir mimari ve kültürel çeşitlilik demeti oluşturmaktadır.

20. Yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir büyüme gösteren kent, surların ötesine taşarak kuzey ve batı yönünde yayılmıştır. Bu kentsel büyüme sırasında batılılaşmayı yansıtır yeni gelişme alanları, daha iyi yaşam koşullarının sunulması nedeniyle, Suriçi'nin varlıklı sakinleri için çekici olmaya başlamıştır. 1980'li yılların başlarında merkezi ve yerel düzeyde kendini gösteren politik istikrarsızlıkların toplumsal kırırdanmalarla birleşmesi sonucu, Diyarbakır çevre yörelerden gelen büyük göçlere maruz kalmış ve yeni gelenlerin tercih ettiği varış noktası da genelde Suriçi olmuştur. Kırsal kökenli ve oldukça düşük gelir düzenin temsilcileri olan bu göçmen kesimler, nüfus yoğunluğun yükselmesine neden olmuş ve elverişsiz koşullar altında barınma olanağı bulmuştur. Dışardan gelen bu baskı, Suriçi kökenlilerin zamanla başka yerlere taşınmalarına neden olmuştur.

Böylelikle Suriçi zaman içerisinde; çevre kalitesinin düşmesinden, altyapı hizmetlerin yetersizleşmesinden, konut, ulaşım ve dinlence mekânlarının daralmasından, sağlık, eğitim ve kültüre yönelik toplumsal hizmetlerin aksammasından kaynaklanan çok yönlü sorunlar yumağı ile karşı karşıya gelmiş ve yapısal bir çöküş sürecine girmiştir. İleri düzeyde işsizlik, konut ve iş mekânı yaratmak uğruna kaçak yapılaşma, kayıt dışı ve marjinal sektör faaliyetleri, yoğun arazi kullanımı ve aşırı nüfus yığılması geleneksel, kültürel ve etnik açıdan eskiyen ve köhneleşen bir mekânda hüküm süren zorlu yaşam koşullarını yansıtmaya başlamıştır.

Suriçi'nde bir çok tarihi ev bulunup, bunlar genelde yaz aylarında rahatlık vermek üzere içinde genelde su ve gölge unsurları bulunduran iç avluların etrafında dizilmiş odalardan oluşmaktadır. Mardikapı yanındaki Deliler Hanı 1521 inşa edilen bir kervansaray olup, halen otel olarak kullanılmaktadır. (DERİCİOĞLU ve TUNA, 2003, s:6-8)

39 |

Harita 2: Suriçi Tescilli Yapılar

Kaynak: DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2011

Diyarbakır İli, Merkez, Suriçi Bölümü Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 29.09.1988 gün ve 38 sayılı kararı ile "Kentsel Sit Alanı" olarak ilan edilmiş, bu karar ile surların Koruma Alanı ve Geçici Dönem Yapılanma Koşulları belirlenmiş olup, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 09.11.1990 gün ve 609 sayılı kararı ile uygun görülmüştür. Ayrıca, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 13.04.2001 gün ve 2549 sayılı kararı ile daha önce alınan 29.09.1988 gün ve 38 sayılı kararı ile belirtilen koruma bandı yeniden düzenlenmiş, bu karar 1/5000 ölçekli haritalara işlenmiştir.

Tarihi Diyarbakır Surlarının Koruma Alanı'na ilişkin Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından alınan 16.06.2004 gün ve 3430 sayılı kararı ile Tarihi Diyarbakır Surlarının Koruma Alanı, Vedat Dalokay Yeraltı Çarşısı ile Keçi Burcu Çevre Düzenleme Projesine ilişkin öneriler kabul edilmiştir.

Suriçi'nde tarihi ve kültürel değere sahip anıt, kamu binası ve sivil mimari örnekleri olan tescilli yapılar bulunmaktadır. Dini yapılar ve kullanımda olan kamu binaları; hanlara, hamamlara ve otellere oranla daha iyi korunmuş durumdadır.

"Sivil mimari örnekleri göreceli olarak düşük bir pay almakta olup, evlerden ancak 108'i korunabilmiştir. Suriçi'nin mevcut diğer evlerinden 1946'sı tarihi doku izlerini taşımaktadır ve bunların da ancak 77'si restorasyona uygundur. Bu rakamlar, tarihi dokunun özellikle son 30 yıl içerisinde nasıl harap edildiğinin ve yok olup gittiğinin göstergeleridir. Yaklaşık

% 94'ünün 1 veya 2 katlı olduğu geleneksel evlerin yanı sıra, Suriçi'nde sayısı 5,000 civarında olan yeni yapı da bulunmaktadır. Çoğu yığma tuğla tarzı bu yeni yapıların % 44'ü 3 katın üzerinde olup, aralarında 9 kata kadar da çıkan vardır. Bu çarpık yapı ve vahim oranlara varan kültürel ve tarihi miras kaybı, üstlenecek görevlerin hiç de kolay olmayacağını göstermektedir.” (DERİCİOĞLU ve TUNA, 2003, s:7)

1.6.3 Diyarbakır Planları Kapsamında Suriçi Planlaması

Diyarbakır'ın bilinen ilk planı, 1937 yılında yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde Ankara kentinin planlamasına koşturularak tüm yurttaki imar faaliyetlerinin başladığı, bu kapsamda, Diyarbakır'ın da planlandığı bilinmektedir. Planla ilgili yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, planın Suriçi ve Yenişehir bölgelerini kapsadığı, batıda Bağlar, güneyde Şehitlik Mezarlığı, kuzeydoğuda Yenişehir mahallesi ve bugünkü askeri bölgenin bir kısmını kapsadığı bilinmektedir.

1937 planı ile Sur dışında, yeni bir kent planlanmıştır. Bu bölgede, kentin yeni alan gereksinimlerine uygun, kamu, eğitim, sağlık, park ve spor alanları ayrılmış, konut bölgeleri ise düşük yoğunluklu, bahçeli konut alanları olarak tasarlanmıştır. Plan kararlarının bir sonucu olarak Suriçi'ndeki kamusal alanlar Yenişehir İlçesine taşınmış, Suriçi idari merkez fonksiyonlarını yitirmiştir.

Bugünkü Yenişehir Bölgesi dokusu bu plana göre biçimlenmekle birlikte, 1960'lı yıllardan itibaren yoğunluk artışı, yapısal yenilenme ve işlevsel dönüşüme uğramıştır. Özellikle zemin katlarda konut işlevinin yerini ticari kullanımlar ve üst katlarda büro kullanımları yer seçmiştir.

1962 yılında İller Bankası tarafından Diyarbakır kenti için yeni bir planlama çalışması başlatılmıştır. 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planına dayalı olarak İller Bankası Şehircilik Dairesi'nce Suriçi bölgesinin imar planı tamamlanmış, “Suriçi İmar Protokolü” hazırlanmış ve 1962 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'na onaylanmıştır. İller Bankası tarafından 1965 yılında Sur dışındaki bölgeleri kapsayan yeni bir plan hazırlanmıştır. 1965 planı çok sınırlı olarak uygulanabilmiş, yaygın uygulama olanağı bulunamamıştır.

Diyarbakır kenti 1962, 1965 ve 1967 yıllarında onaylı planların uygulanamayışı ve yetersizlikleri nedeniyle uzun süre plansız denebilecek bir dönem yaşamıştır. Hızlı nüfus artışı ve göçlerin yaşandığı bu dönemde, kentte gecekondulu bölgelerinin oluştuğu ve kaçak yapılaşmanın da hız kazandığı görülmektedir. 1983 yılında İller Bankası aracılığı ile planlama çalışmalarına başlanmış, uygulama imar planları 1985 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Planlama alanı Sur, Yenişehir, Bağlar ve o dönemde köy statüsünde olan Kayapınar bölgesini de kapsamaktadır. Planın hedef yılı 2003, hedef nüfusu 750.000 kişidir. 2000 yılı nüfusu esas alındığında gerçekleşen nüfus, plan hedeflerinin altında kalmıştır. 1984 planı, nazım plan ölçeğinden başlayarak yoğunlukların kontrolünü amaçlamıştır. 1985 planının kentnin bugünkü makroformunun oluşmasında önemli etkisi bulunmaktadır.

1985 sonrası göçler ve buna bağlı nüfus baskıları planın başarısını sınırlandırmıştır. 1985 planının uygulanmadaki güçlükler nedeniyle planda revizyon yaptırılması gerekmiş ve 1991 yılında başlayan revizyon çalışmaları, 1994 yılında tamamlanmıştır. 1994 (revizyon) planının hedef yılı 2010 olup hedef nüfus 1.000.000 kişidir. Yapılan revizyon ile bazı bölgelerde kullanım değişikliklerine gidilmiş, bazı bölgelerin nüfus yoğunlukları artırılmıştır.

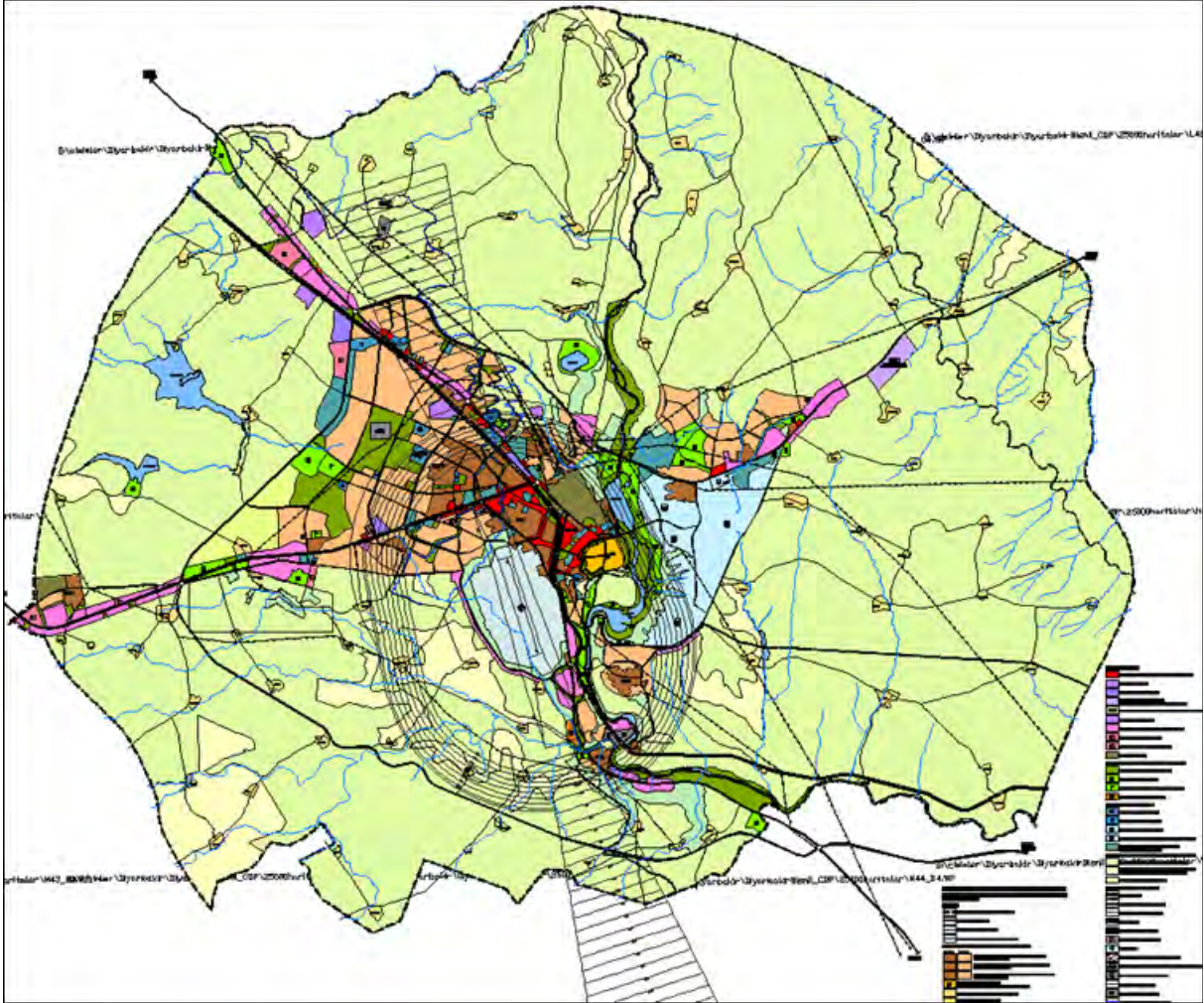
İmar planları dışında GAP tarafından hazırlanan "GAP Master Planı"da Diyarbakır'ı ilgilendiren diğer önemli planlama çalışmalarından birisidir. Master Plan'da, temel amacın "Bölge'nin gelişmişlik

düzeyini en kısa sürede Ülke'nin genel düzeyine yükseltmek" olarak tanımlanmış, bu amaca ulaşmak üzere ekonomik ve sosyal hedefler belirlenmiş ve temel strateji olarak Bölge'nin "tarıma dayalı ihracat üssü" haline getirilmesi benimsenmiştir.

GAP Bölgesi Mekânsal Gelişme ve Altyapı Planlama Çalışmaları kapsamında, Diyarbakır ve çevresini kapsayan 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı yapılarak, 1992 yılında onaylanmıştır.

Kentte son olarak 1/25.000 ve 1/5000 ölçekli planlar yapılarak 2007 yılında onaylanmıştır.

Harita 3: Diyarbakır Nazım İmar Planı

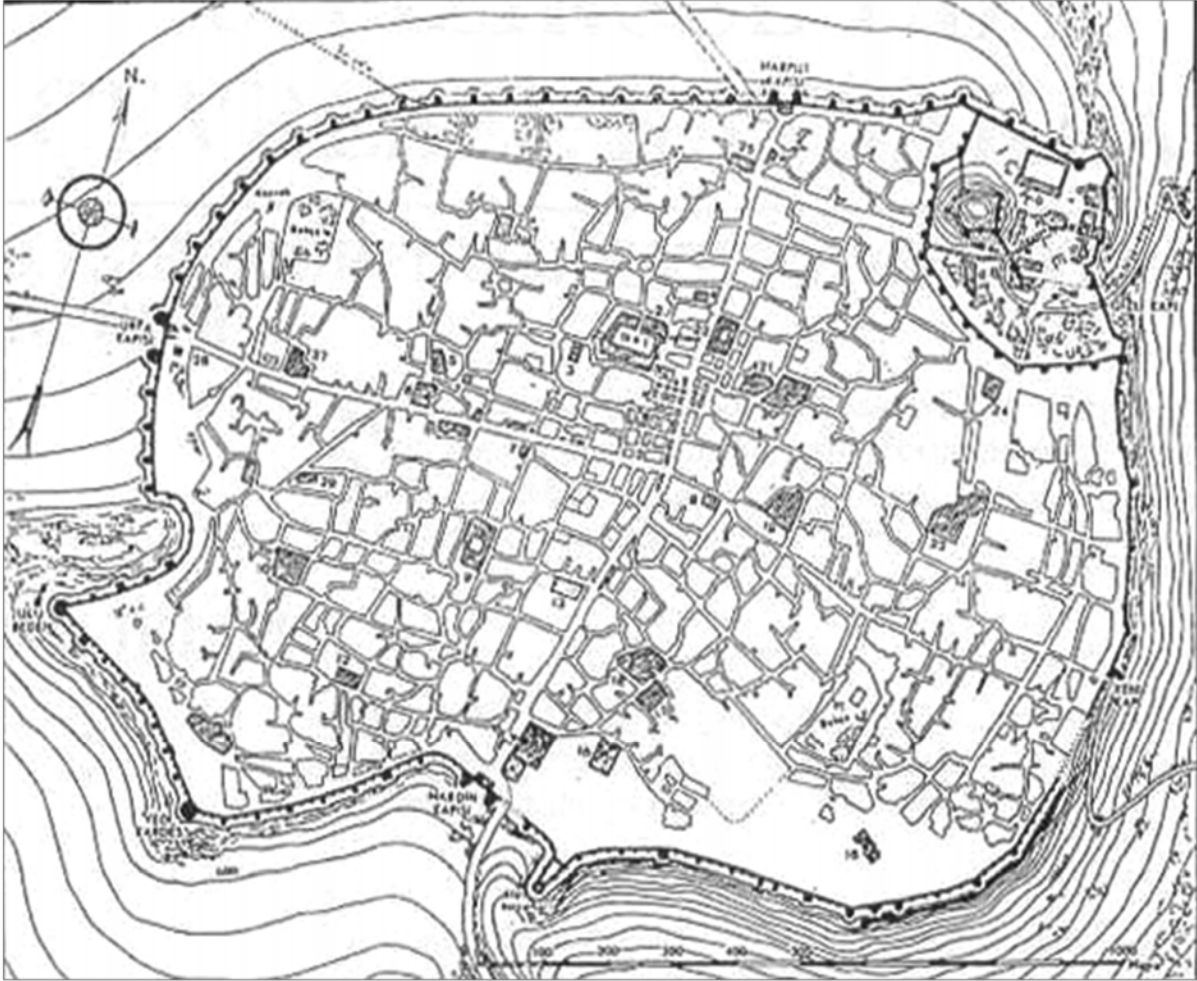
Kaynak: DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2007

1.6.4. Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı

Birinci Derece Kentsel Sit Alanı olarak ilan edilen Suriçi bölgesinin Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) 1990 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından yapılmış ve 1992 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır. Geleneksel bir planlama aracı olmak üzere hazırlanan ve sosyo-ekonomik kalkınma boyutları içermeyen Koruma Amaçlı İmar Planı, sorunlara çözüm getirmekte yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlik, Koruma Planı'nın güncelleştirilmesini ve sosyo-ekonomik kalkınma boyutlarını da içermek üzere, Suriçi için öngörülen kültürel miras yönetiminde yer alan kentsel iyileştirme ve ekonomik canlanma bileşenleri ile bütünleştirilmesini gerekli kılmıştır.

Aynı alana ilişkin olarak EKOSEP kapsamında benzer bir proje hazırlanmıştır. Bu Proje “Diyarbakır Suriçi Bölgesinin Koruma Yoluyla Kentsel Yeniden Oluşum Projesi” olarak adlandırılmış ve İktisadi ve mekânsal yapısında çöküş gözlenen Diyarbakır tarihi kent merkezinde ekonomik, mekânsal ve sosyo-kültürel müdahalelerle göçle gelen nüfusun kentsel yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve kentsel yaşama katılımının artırılması amaçlanmıştır.

Harita 3: Suriçi Bölgesi İlk Plan

Kaynak: DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2011

Halen yürürlükte olan Koruma Amaçlı İmar Planı'nın plan raporunda alana dair şu açıklamalara yer verilmektedir:

“Diyarbakır’da kentsel korumanın önünde fiziksel ve toplumsal olmak üzere çeşitli engeller bulunmaktadır. Fiziki açıdan bakıldığında; yapı parsellerindeki bölünmeler veya birleşmeler, geleneksel yapıların yok olması ya da eklerle özgün niteliklerinin bozulması, kat adetlerinin ve yapı yoğunluklarının artması, planlarda yol, meydan, yeşil alan olarak öngörülen alanlarda kaçak yapılaşma gibi etkenlerle Diyarbakır Suriçi dokusunun karakteristiğinin tümüyle değişmiş olduğu görülmektedir.

Toplumsal yönden ise; kentsel nüfus profilinin göç nedeniyle sürekli olarak değişmesi, ekonomik düzeyin gerilemesi ve yerel yönetimlerin bölgedeki yapılaşmaları kontrol altında

tutamaması önemli engellerdir. Suriçi bölgesinde yaşayan sakinlerin korumaya yönelik karar verme ve uygulama süreçlerine katılım seviyeleriyle ilgili gözlemler ve mülakatlar sonucunda, modern anlamda bir koruma katılımı içinde olmasalar bile, eğer gerekli eğitim ve benzeri yardım aldıklarında koruma konusunda bilinç ve katılım seviyelerinin... yükseleceği görülmüştür. Bunun en önemli işareti; yapılan anket çalışmasında alanda yaşayan sakinlerin Suriçi'nde memnun olmadıkları konuların ve mevcut sorunların, planlama alanının koruma altına alınması, koruma amaçlı imar planının hazırlanması ile çözülebileceğini düşünüyor olmalarıdır. (DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2011, s: 12)

Harita 4: Yürürlükte bulunan Koruma Amaçlı İmar Planı

Kaynak: DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2011

Suriçi'nin konut alanı sakinleri, işyeri sahipleri/çalışanları ve alan dışı kullanıcılardan oluşan kullanıcı profili incelendiğinde eski şehir merkezinin kırsal kökenli nüfus için kentsel ihtiyaçlarını karşıladıkları merkez misyonunu hala sürdürdüğü görülmektedir. Suriçi'ne dışarıdan gelen kullanıcıların düzenli aralıklarla ve belirli sıklıklarla gelmesi Suriçi'nin işlevsel ve insanların ihtiyaçlarına cevap veren kentsel bir konumda olduğunu da ortaya koymaktadır. Ayrıca Suriçi bazı alan dışı kullanıcılar için ise bir sosyalleşme ve gezip, zaman geçirme mekânı olarak da kullanılmaktadır.

Suriçi bölgesi, Diyanbakır kentine gelen ziyaretçiler açısından geçmişten bugüne sahip olduğu özelliklerini korumakta ve kent içinde en çok ziyaret edilen yerler arasında ilk sırada olan konumunu korumaktadır. Surların dış kesiminde var olan kaçak yapılaşmaların kaldırılması, surların algılanmasının artırılması, bu alanın sahip olduğu önemi korumasında önemli bir pay sahibi olmuştur. Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmasına konu olan Diyanbakır Suriçi Kentsel Sit Alanı, Kent Surları ile tanımlı, kentin diğer bölümlerinden ve doğuda kalan Dicle Vadisi'nden Surlar ile net biçimde ayrılmış durumdadır. Görsel açıdan alana dışarıdan bakıldığında, Dağkapı bölümünde var olan büyük açıklıktan algılanan Suriçi yapılaşması ile İçkale'nin doğu cephesinde var olan yapılaşmalar dışında görsel değerler olarak tümüyle surlar ve burçlar öne çıkmaktadır.” (DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 2011, s:12)

Aynı raporda Koruma Amaçlı İmar Planı kararlarının üretilmesi aşamasında plan kararlarının biçimlenmesinde ve uygulamada önemli etkisi olacağı düşünülen konular değerlendirilmiştir.

Bunlar özetle şöyle sıralanabilir:

- Önemli görsel ve tarihi değer olan surların ve burçların dışarıdan algılanmasını güçleştiren gelişmeleri ortadan kaldıracak kararların, bu alanlar Suriçi Kentsel Sit sınırları içinde kalmasalar da, Sur Koruma Alanı kapsamında ele alınması ve geliştirilmesi.
- Surlara bitişik ya da surların ve burçların algılanmasını olumsuz etkileyen yapılaşmaların ortadan kaldırılması, bu alanların açık ve yeşil alan ağırlıklı düzenlenmesi.
- Alan içindeki yapılaşmaların surların yüksekliğinin aşmaması böylece Sur dışından algılanan görsel kirliliği ortadan kaldırarak Suriçi bölgesinin gizeminin vurgulanması.
- Yapıların son katlarında yer alan ve sur dışından algılanan niteliksiz eklentiler ve uydu anteni, su deposu vb. unsurların giderilmesi.
- Surların doğusunda var olan Dicle Vadisi yamaçlarının gelecekte de mutlaka yapılaşma dışı tutulmasının sağlanması, bu alanların sur koruma bandı içinde kalan bölümünde var olan doğal yapıyı koruyarak, yapılaşma dışı tutarak, doğudan bakıldığında elde edilen silüetin korunması.
- Ticaret kullanımına sahip olan alanların var olan ikili yapı dikkate alınarak değerlendirilmesi, bu kapsamda, geleneksel merkezin unsurları olan çarşılar, hanlar, dükkânların yoğunlaştığı bölgenin geleneksel niteliklerinin korunması, yabancılaşma ve bozulmanın önlenmesi.
- Diyanbakır Kent Surlarının önemli unsurları arasında yer alan burçların işlevlendirilmesinde, günlük sürekli kullanım önerilerinden daha çok sosyal ve kültürel amaçlı kullanımların desteklenmesi,

- Burçların işlevlendirilmesine ilişkin kararlar ile bu kararlar ile bağlantılı biçimde gereksinim duyulan zorunlu altyapı düzenlemelerine (elektrik vb.) ilişkin kararların Bütünleşik Sur Restorasyon Programı çerçevesinde ele alınarak tartışılması ve sonuçlandırılması.

Koruma Amaçlı İmar Planı'nın onayından sonra planla ilgili bazı kaygılar dile getirilmeye başlanmıştır. Bu kaygıların Odak Grup toplantılarında da benzer biçimlerde dile getirilmiş olduğunu burada hatırlatmakta fayda görülmektedir. Birinci olarak planın, alanın nüfusunu yaklaşık 40.000 olarak belirlemesi, bu durumun da 30.000 civarında kişinin alan dışına taşınmasına dair öngörüye dairdir. Bu işlemin bir tasfiyeye dönüşmesi ve Suriçi'nde yaşayan ailelerin mağdur edilmesinden kaygı duyulmaktadır. İkinci konu olarak da alanın afete maruz bölge olarak ilan edilmesinin bu süreçte katacağı ivme, afete maruz bölge olmanın getireceği gelişmelerin net olmaması ile ilgidir.

1.7. Suriçi Bölgesinde Dönüşüm

Gerek Suriçi alanının afete maruz bölge olarak ilan edilmesi, gerek koruma amaçlı imar planı ile Suriçi nüfusunun yaklaşık 30.000 kişi eksik öngörülmesi, diğer yandan yürütülen dönüşüm uygulamaları kentin ana gündem konuları arasında dönüşüm kavramının yer almasına neden olmuştur.

Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2012 yılında Diyarbakır Kentleşme Yaşam Kalitesi ve Kentsel Dönüşüm Danışma Toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantının sonuç raporunda;

“Koruma amaçlı imar planının güncel tespit ve kararlarının dönüşüm için yapılacak planlamaya altlık olarak kullanılması, bu doğrultuda alan yönetimi planlaması sürecinin de paralel ve eşgüdümlü olarak devam etmesi, Suriçi bölgesinin sadece turizm amacına yönelik olarak düşünülmeksizin Diyarbakır yaşamı ve kimliğini yansıtan, yaşayan bir merkez olarak düşünülmesi ortak görüşlerle”

önerilmektedir. Suriçi bölgesi ve diğer dönüşüm alanları için yapılacak planlamada, tüm boyutları ile düşünülmüş bir kalkınma çerçevesi oluşturulması gerektiği, ekolojik yaklaşım ve koruma kullanma dengesinin oluşturulmasının önemi vurgulanmaktadır. (KARACADAĞ KALKINMA AJANSI, 2012(b), s:9)

Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın aynı çalışmasında, bugüne değin gerçekleştirilen kentsel dönüşüm pratiklerinin beklenileni vermediği ve bu yeni süreçte yapılacak çalışmaların halka ve ilgili taraflara iyi anlatılması gerektiği ifade edilmektedir. Yapılacak planlamaların mahalle meclisleri ve benzer yerel örgütlenmeler ile birlikte kurgulanması, sürdürülebilir çözüm için halk katılımının esas olduğu, sorunların çözülmesi için dönüşümün sosyal ve ekonomik boyutlarının da atlanmayarak planlama ve uygulamalara dâhil edildiği süreçlerin izlenmesi gerektiği üzerinde uzlaşmıştır. Göçle gelen ve dezavantajlı kesimlerin oluşturduğu gecekondu mahalleleri için nüfusun ihtiyacı olan sosyal uyum ve ekonomik iyileştirmeye yönelik yatırımlar yapılması, iş olanakları ve çalışma alanları oluşturulması ayrıca vurgulanan bir konu olmaktadır.

EKOSEP kapsamında yapılan “Kentsel Yoksunluk Mahalle Dizini”nde ilk beş sırada yer alan mahallelerden dördü Suriçi'nde bulunmaktadır. Kentin toplumsal ve iktisadi yapısına katılmakta güçlük çeken toplumsal sınıflarla ilgili olumsuz öngörüler de dikkate alındığında, Suriçi Bölgesinin bugüne kadar gizli kalmış ekonomik ve turizm potansiyelinin harekete geçirilmesi, gerek bölgede yaşayan nüfus açısından gerekse kentin geleceğine yönelik büyük bir önem kazanmaktadır. Daha önce de çok kısaca ifade edilmeye çalışıldığı gibi, Suriçi orta vadede hakim iktisadi işlevlerin niteliğinin değiştirildiği ve yeni işlevlerin eklendiği, mekânsal yapının da bu yeni işlevleri destekleyici hâle

getirildiği bir yol haritasına gereksinim duymaktadır. Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından yapılan Diyarbakır'da dönüşüm uygulamalarını temel alan çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Çalışmada ele alınması gerekli görülen konular ve içerik aşağıda sunulan biçimi ile sıralanmıştır.

- *Sosyal dönüşüm/sosyo-ekonomik araştırmalar/kentsel yaşam kalitesi,*
- *İstihdam politikaları/yerinde dönüşüm/kira düzeyi/arazi politikaları,*
- *Kentsel Dönüşüm Algısı/kentsel dönüşümde farklı uygulamalar,*
- *Riskli yapılar/acil müdahale,*
- *Koruma-kullanma/alan yönetimi/dönüşüm uygulamaları/üst ölçekli plan ilişkisinin iyi kurulması.*

Bu içerik analizi doğrultusunda ortaya çıkan uzlaş alanları ise şöyle belirlenmektedir.

- Diyarbakır Kentinin özgün önceliklerini dikkate alan uygulanabilir ve yaşanabilir kent ölçütlerine dayanan bir izleme ve değerlendirme mekânizmasının oluşturulabilmesi için çalışmaların sürdürülmesi gerekir.
- Vatandaş katılımı, mümkün olduğunca yerinde dönüşüm, sosyo-ekonomik kalkınma, istihdam politikaları, paydaşlar arası eşgüdüm ve özellikle Diyarbakır Suriçi'nde koruma/kullanma dengesinin kurulması ilkeleri dikkate alınarak kent bütünü ölçeğinde dönüşüme ilişkin sosyo-ekonomik analizler yapılmalı, bu analizlere dayalı olarak bir halk katılımı mekânizması kurgulanmalı, katılımcı süreç sonunda da kent bütününde kentsel dönüşümü yönlendirecek bir ana plan oluşturulmalıdır.
- Bakanlar Kurulu tarafından Riskli Alan ilan edilen Suriçi bölgesinde uygulanacak kentsel dönüşüm projesi ve acil müdahale planı, koruma amaçlı imar planının uygulama süreci, yapımına başlanmış olan Alan Yönetim Planı, tamamlanmak üzere olan ulaşım ana planı ve ilgili diğer planların eşgüdüm içerisinde yürütülmesi ve bu eşgüdümün sağlanması için ilgili paydaşların katılımıyla bir eşgüdüm kurulu oluşturulması gerekmektedir.
- Özellikle Suriçi bölgesinde yaşamsal tehdit oluşturan ve acil müdahale gerektiren yapılar tespit edilerek Bakanlar Kurulu kararı doğrultusunda gerekli müdahaleler yapılmalıdır.
- Kentsel dönüşüm sonrasında gerçekleştirilecek yapılaşma süreçlerinde depreme dayanıklı yapıların yapılabilmesi için yapı denetim ve mühendislik hizmetleri süreçleri gözden geçirilerek denetlenmesi sağlanmalıdır.

BÖLÜM 2

DIYARBAKIR SURİÇİ BÖLGESİ SAHA ARAŞTIRMASI

Suriçi alanının ekonomik ve sosyal yapısının ortaya konması amacıyla bir saha araştırması yapılmıştır. Saha araştırması, Suriçi'nde yer alan 15 Mahalle ve Ben U Sen Bölgesini kapsamaktadır. Ben U Sen gerek, barındırdığı zorunlu göç nüfusu, yakın tarihe dair önemi, yaşam biçimi ve kentsel dokusu gerekse, büyük bir bölümünün KAİP ile yeşil alan olarak öngörülerek tasfiyeye konu olması nedeniyle önem kazanmaktadır. Saha araştırması sonucunda, Suriçi alanının demografik ve sosyal yapısı ile hane ve bireylerin ekonomik durumunun, dönüşüm gibi etkilenecekleri konularda görüşleri, öngörülleri belirlenmeye çalışılmıştır.

2. 1. Araştırmanın Örneklemini

Yapılan araştırmanın örnekleminin mahallelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Görüşmelerin % 11,2'i Hasırlı, % 11'i Fatihpaşa, % 11'i İskenderpaşa, % 10'u Melikahmet, % 8'i Alipaşa, % 7'si Cevatpaşa, % 7'si Ben U Sen, % 6'sı Lalebey, % 6'sı Dabanoğlu, % 5'i Ziya Gökalp, % 4'ü Cemal Yılmaz, % 4'ü Savaş, % 4'ü Cami Nebi, % 3'ü Cami Kebir, % 2'si Abdaldede ve % 1'i Süleyman Nazif mahallelerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı mahalleler; Suriçi'nde ve Sur kenarındaki (Ben U Sen) zorunlu göç dalgasından büyük oranda etkilenmiş ve kırsaldan aldığı ekonomik temelli veya zorunlu göçlerle toplumsal yapısı, sosyo-ekonomik koşulları dönüşüme uğramış yoksulluğun çok yoğun ve derin yaşandığı mahallelerdir.

Mahallelerin sosyo-ekonomik yapısı ve katılımcıların demografik özellikleri, işgücü piyasası içindeki konumları, Suriçi'nde yaşamaya ilişkin görüş ve eğilimleri araştırma kapsamında irdelenmiş konulardır. Araştırma verileri demografik özelliklere ve mahallelere göre ortaya konulmuş ve analiz edilmiştir.

Tablo 21: Örneklemin Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalle	Sayı	%
İskenderpaşa	43	11
Alipaşa	31	8
Cevatpaşa	26	7
Melikahmet	43	10
Lalebey	26	6
Abdaldede	6	2
Cemalyılmaz	15	4
Hasırlı	44	11
Fatihpaşa	43	11
Nebicamii	16	4
Camiikebir	10	3
Dabanoğlu	24	6
Savaş	17	4
Süleymannazif	5	1
Ziyagökalp	21	5
Ben U Sen	30	7
Toplam	400	100

2.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmada görüşülen katılımcıların % 54'ü erkek, % 46'sı kadındır. Yarı yarıya yakın bir oranda cinsiyete göre dağılım olduğu görülmektedir.

Tablo 22: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	183	46
Erkek	217	54
Toplam	400	100

Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı değerlendirildiğinde, 50 yaş üstü katılımcıların oranının % 17, 30-34 yaş arası katılımcıların oranının % 15, 20-24 yaş arasının % 13, 35-39 yaş arasının % 13, 45-49 yaş arasının % 12, 40-44 yaş arasının % 11, 25-29 yaş arasının % 10 ve 15-19 yaş arasının % 9 olduğu görülmektedir.

Araştırmada yapılan görüşmelerin 15 ve 50 yaş üstüne kadar geniş bir yaş grubunu kapsadığı görülmektedir. Araştırmada her yaş grubundan katılımcının görüşlerine başvurulmuştur.

Tablo 23: Katılımcıların Yaş Grubuna Göre Dağılımı

Yaş grubu	Sayı	%
15-19	36	9
20-24	52	13
25-29	39	10
30-34	61	15
35-39	53	13
40-44	42	11
45-49	48	12
50+	69	17
Toplam	400	100

Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımda çoğunluğu evli olanlar (% 66) oluşturmaktadır. Katılımcıların % 28'i bekar, % 5'i ölüm nedeniyle dul ve % 1'i boşanmıştır.

Tablo 24: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

Medeni durum	Sayı	%
Evli	262	66
Bekar	110	28
Ölüm Nedeniyle Dul	22	5
Boşanmış	6	1
Toplam	400	100

Katılımcıların eğitim durumları, bölgenin, Diyarbakır genelinin ve Suriçi'nin eğitim durumu verileri ile benzerlik göstermektedir. Okuryazarlık oranının ve bununla birlikte eğitim düzeyinin de düşük olduğu Suriçi ve çevresine benzer olarak, katılımcıların % 28'i okuryazar değil, % 15'i okuryazar fakat herhangi bir okul bitirmemiştir. Bu oranlara etki eden önemli bir faktör, katılımcıların yarıya yakınının kadın olması ve kadınların eğitim düzeyinin, okuryazarlık oranının erkeklerle göre çok düşük oranlarda kalmasıdır.

Tabloda eğitim durumunun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında da okuryazar olmayan katılımcıların % 70'inin kadın % 30'unun erkek; okuryazar olup herhangi bir okul bitirmemiş olan katılımcıların % 57'sinin kadın % 43'ünün erkek olduğu görülmektedir.

Eğitim durumlarının cinsiyete göre dağılımı ele alındığında, kadınların eğitim süresinin erkeklerle göre çok daha kısa olduğu söylenebilir. Okuryazar olmayan ve okuryazar olup hiçbir okul bitirmeyen katılımcıların büyük çoğunluğu kadınlardan oluşurken; diğer tüm eğitim düzeylerinde erkeklerin kadınlardan çok daha yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

Lise mezunu olan katılımcıların oranı % 18'dir ve lise mezunlarının % 80'i erkektir. İlkokul mezunu olan katılımcıların oranı % 63; ilkokul mezunlarının % 63'ü erkek, % 37'si kadındır.

Yüksekokul ve üniversite mezunlarının oranı yalnızca % 4'dür.

Tablo 25: Katılımcıların Eğitim Durumu

Eğitim durumu	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
Okuryazar değil	70	30	28
Okuryazar	57	43	15
İlkokul	37	63	22
Ortaokul	25	75	13
Lise	30	70	18
Yüksek okul	20	80	1
Üniversite	18	82	3
Toplam sayı	183	217	400
Toplam %	46	54	100

2.3. İşgücü ve Ekonomik Faaliyetler

Suriçi ve çevresindeki mahallelerdeki işgücü ve istihdam, çoğunlukla geçici ve sosyal güvencesiz işlere dayanan kayıt dışı iş alanlarında yoğunlaşmaktadır. Yukarıda ele alınan eğitim düzeyinin düşüklüğü de, bölgedeki işgücünün tamamına yakınının vasıfsız veya yarı vasıflı işgücünden oluşmasının diğer bir nedenidir.

Bununla birlikte, yoksulluğun çok yoğun yaşandığı bölge olan Suriçi ve çevresinde yüksek hane halkı büyüklüğüne karşın, hanelerde çalışan sayısının düşük olması ve işsizliğin yüksekliği, yoksullukla mücadeleyi zorlaştırmakta, bölge halkını kayıt dışı iş kollarına yöneltmektedir. Suriçi ve çevresinin büyük çoğunluğunun kırsal alandan göçle gelip yerleşmiş olduğu göz önüne alındığında, vasıfsız işçilik ve tarım işçiliği dışında kentsel alandaki iş kollarında çalışacak niteliklere sahip olmayan nüfusun tek çıkar yolunun kayıt dışı iş kollarına yönelmek olduğu belirtilebilir.

Hane büyüklüğüne göre hanelerde çalışan kişi sayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

1-3 kişilik hanelerin % 56'lık çoğunluğunda ücretli bir işte çalışan kişi olmadığı görülmektedir. katılımcıların % 37'sinde 1 kişi çalışmaktadır.

4-6 kişilik hane büyüklüğüne sahip hanelerin % 26'sında çalışan kimse yoktur. Hanelerin % 59'luk çoğunluğunda yalnızca 1 kişi çalışmaktadır.

Tabloda en dikkat çeken veriler, 7-9 kişi ve 10 kişinin üstü hane büyüklüğüne sahip hanelerin çoğunluğunda çalışan kişi sayısının düşüklüğüdür.

7-9 kişilik hanelerin % 24'ünde hiç çalışan yokken, % 50'sinde yalnızca 1 kişi çalışmakta; 10 ve üzeri hane büyüklüğüne sahip hanelerin % 24'ünde hiç çalışan olmamakta, % 52'sinde 1 kişi çalışmaktadır. Hane büyüklüğünün artması ile çalışan sayısının azlığına bağlı olarak gelir düzeyinin düştüğü ve buna bağlı kentsel yoksulluğun yükseldiği belirtilebilir.

Kentsel alanda hane büyüklüğünün, tek etken olmamakla birlikte, yoksulluğu arttırıcı etkenlerden biri olduğu söylenebilir.

Tablo 26: Hanede Çalışan Kişi Sayısı

Hane büyüklüğü	Hanede ücretli çalışan kişi sayısı					Toplam (%)
	Çalışan yok	1	2	3	4+	
1-3 kişi	56	37	7	0	0	100
4-6 kişi	26	59	13	2	1	100
7-9 kişi	24	50	22	3	1	100
10+ kişi	24	52	8	14	2	100
Toplam (sayı)	115	207	59	15	4	400
Toplam (%)	29	52	15	4	1	100

Çalışan hane bireylerinin çalışma koşullarına işaret eden diğer bir veri, sosyal güvencesi olan çalışan oranıdır. Hanelerin % 63'ünde sosyal güvencesi olan bir işte çalışan yoktur. Başka bir ifadeyle hane gelirlerinin büyük çoğunluğu, kayıt dışı, geçici-güvencesiz işlerden elde edilmekte ve haneler sürekli işsizlik ve gelir sahibi olamama sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bununla birlikte sağlık ve sosyal haklardan mahrumiyet, kentsel alandaki konut, sağlık, sosyal haklar gibi dağıtım mekânizmalarının dışında kalmalarına; kentsel alandaki gelir ve olanakların paylaşımında en dezavantajlı konuma geçmelerine de neden olmaktadır.

Tablo 27: Ailede Sosyal Güvencesi Olan Bir İşte Çalışan Sayısı

Sosyal güvencesi olan bir işte çalışan sayısı	Sayı	%
Yok	252	63
Var 1 Kişi	121	30
Var 2 Kişi	21	5
Var 3 Kişi	6	2
Toplam	400	100

Suriçi ve çevresinde hanelerin kadınların işgücüne katılımına dair veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Hanelerin % 89'luk büyük çoğunluğunda kadınların çalışmadığı görülmektedir. Hanelerin % 10'unda 1 kadın çalışmaktadır.

Bölgede ve Suriçi ile çevresinde kadınların ekonomik yaşama katılım düzeyinin çok düşük olması, kültürel ve sosyal yaşama katılımda da görülmektedir. Kadınların haklarını kullanamaması, eğitim olanaklarına ulaşmada erkeklere göre dezavantajlı konumda olması kadınların ev içinde yaşamlarını sürdürmesi, toplumsal yaşamda da görünmez olmaları sonucunu doğurmaktadır.

Tablo 28: Hanede Çalışan Kadın Sayısı

Hanede çalışan kadın sayısı	Sayı	%
Çalışan Yok	355	89
1 kişi	41	10
2 kişi	1	,3
3+ kişi	3	1
Toplam	400	100

Hanelerde çalışan kadınların yaptıkları işler incelendiğinde, temizlikçilik (% 6) en yüksek oranda çalışılan iş kolu olarak görülmektedir. Eğitim olanaklarına ulaşmada ve diğer sosyal haklardan mahrum kalan kadınlar için de işgücüne katılım, gündelik-geçici işler üzerinden gerçekleşmektedir.

Tablo 29: Çalışan Kadınların Yaptıkları İşler

Çalışan kadınların yaptıkları işler	Sayı	%
Çalışan Kadın Yok	355	89
Temizlikçi	23	6
Dershane	2	,5
Öğretmen	3	1
Rehabilitasyon	1	,3
Geçici İşçi	1	,3
Usta Öğretici, Halı Kursu, Terzi vb	4	1
Destek Elemanı	1	,3
Kafe	2	,5
Sekreter	3	1
Market, Pazar, Alışveriş Merkezi	4	1
Muhasebe	1	,3
Toplam	400	100

Cinsiyete göre iş kollarına göre dağılım verilerine göre, katılımcıların ağırlıklı oranı herhangi bir işte çalışmamaktadır

Katılımcı erkeklerin % 23'lük ağırlıklı dilimi geçici-güvencesiz işlerde (diğer) çalışmaktadır. Erkek katılımcıların % 21'i özel sektörde işçi, % 11'i kendi işyerinin sahibi, % 4'ü emeklilik gelinine sahiptir.

Kadın katılımcıların % 42'si çalışmamakta, % 46'sı da kendini ev kadını olarak tanımlamaktadır. Kadınların % 4'ü özel sektörde işçi, % 2'si kamu işçisi ve % 1'i kamuda memurdur.

Tablo 30: Cinsiyete Göre Yapılan İşin Dağılımı

Cinsiyet	Ne iş yaptığı								Toplam %
	Çalışmıyor	Kamuda memur	Kamuda işçi	Özel sektörde işçi	Kendi işyeri var	Emekli	Ev kadını	Diğer	
Kadın	42	1	2	4	,5	,5	46	5	100
Erkek	37	2	1	21	11	4	,5	23	100
Toplam sayı	156	7	6	53	25	10	85	58	400
Toplam (%)	39	2	2	13	6	3	21	15	100

Mahallelere göre yapılan işin dağılımı verilerinde mahalleye göre belirgin bir iş kolu kümelenmesi ile karşılaşılmamıştır. Mahallelere göre iş kollarının dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 31: Mahallelere Göre Yapılan İşin Dağılımı

Mahalle	Ne iş yaptığı %								Toplam %
	Çalışmıyor	Kamuda memur	Kamuda işçi	Özel sektörde işçi olarak çalışıyor	Kendi işyeri var	Emekli	Ev kadını	Diğer	
İskenderpaşa	42	5	5	16	14	0	12	7	100
Alipaşa	68	0	0	7	0	3	7	16	100
Cevatpaşa	15	0	0	19	4	8	35	19	100
Melikahmet	19	0	5	26	16	2	19	14	100
Lalebey	62	0	0	11	4	8	4	12	100
Abdaldede	17	0	0	17	0	0	33	33	100
Cemalyılmaz	80	0	0	7	13	0	0	0	100
Hasırlı	46	2	0	16	5	0	21	11	100
Fatihpaşa	14	5	2	5	2	2	40	30	100
Nebicamii	44	0	6	6	0	0	44	0	100
Camiikebir	70	0	0	20	0	0	0	10	100
Dabanoğlu	29	4	0	17	8	4	21	17	100
Savaş	59	0	0	6	0	0	29	6	100
Süleymannazif	20	20	0	0	20	0	20	20	100
Ziyagökalp	19	0	0	14	5	0	29	33	100
Ben U Sen	47	0	0	10	3	7	27	7	100
Toplam (sayı)	156	7	6	53	25	10	85	58	400
Toplam (%)	39	2	2	13	6	3	21	15	100

Katılımcıların mesleki eğitim alma durumları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Katılımcıların % 85 büyük çoğunluğu herhangi bir mesleki eğitim almamıştır. Mesleki eğitim almış katılımcıların oranı % 15'dir.

Tablo 32: Mesleki Eğitim Alma Durumu

Mesleki eğitim alma durumu	Sayı	%
Evet	59	15
Hayır	341	85
Toplam	400	100

Mesleki eğitim aldığını belirtmiş olan katılımcıların aldıkları mesleki eğitimler tabloda verilmiştir. En yüksek oranda alınan eğitimin dikiş nakış ve konfeksiyon olduğu görülmektedir (% 4). Ağırlıklı olarak kadınlara yönelik olan bu mesleki eğitim bölgede yürütülen ve kadınlara yönelik olan sosyal projelerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Kadınların işgücüne kazanımı ve meslek edindirme çalışmalarının etkisiyle mesleki eğitim oranlarının artmış olduğu; güzellik ve saç bakım (% 1), çocuk bakıcılığı (% 1) meslek eğitimi konularının belirtilmiş olması ile de paralellik göstermektedir.

Tablo 33: Alınan Mesleki Eğitim

Alınan mesleki eğitim	Sayı	%
Almadım	341	85
Dikiş -Nakış, Konfeksiyon	15	4
Güzellik ve Saç Bakım Hizmetleri ve Kuaförlük	4	1
Çocuk Bakıcılığı	4	1
Tıbbi Sekreterlik	1	,3
Yiyecek İçecek Hizmetleri , Aşçılık	5	1
Kuyumculuk (Altın veya Gümüş)	3	1
Ön Muhasebe , Bilgisayarlı Muhasebe	3	1
Geleneksel El Sanatları Üretimi	1	,3
Ahşap İşletmeciliği	1	,3
Otel Hizmetleri	2	,5
Diğer	20	5
Toplam	400	100

Benzer verilere işaret eden cinsiyete göre mesleki eğitim alma oranlarının dağılımında, kadın katılımcıların erkeklere göre daha yüksek oranda mesleki eğitimlere katılmış olduğu görülmektedir.

Bölgenin ve Suriçi'nin sosyo-kültürel yapısı göz önüne alındığında, ağırlıklı olarak vasıfsız işgücüne katılan erkeklerin, inşaat, hamallık, gündelik işçilik alanlarında gelir sahibi olduğu, bunun karşısında kadınların temizlikçilik dışında mesleki eğitimlere yönelerek ancak işgücünde yer edinebileceği belirtilebilir. Bu nedenle kadınların mesleki eğitimlere katılımı kadınların ekonomik ve sosyal yaşamdaki varlığını güçlendirmek için önemli yer tutmaktadır.

Tablo 34: Mesleki Eğitimin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Alınan mesleki eğitim %												Topla m
	Almadım	Dikiş -nakış, konfeksiyon	Güzellik ve saç bakım hizmetleri ve kuaförlük	Çocuk bakıcılığı	Tıbbi sekreterlik	Yiyecek içecek hizmetleri , aşçılık	Kuyumculuk(altın veya gümüş)	On muhasebe, bilgisayarlı muhasebe	Geleneksel el sanatları üretimi	Ahşap işletmeciliği	Otel hizmetleri	Diğer	
Kadın	84	7	2	2	,5	2	1	,5	,5	0	0	2	100
Erkek	87	1	,5	,5	0	1	,5	1	0	,5	1	8	100
Toplam (sayı)	341	15	4	4	1	5	3	3	1	1	2	20	400
Toplam (%)	85	4	1	1	,3	1	1	1	,3	,3	,5	5	100

Mesleki eğitimlerin ağırlıklı olarak Halk Eğitim Merkezleri (% 6) ve İŞKUR kurslarından (% 4) alındığı görülmektedir.

Bunun yanında Suriçi ve çevresinde Kaymakamlık, ÇATOM, Kamu Kurumlarının düzenlediği meslek edindirme kurslarından (% 2) da faydalandığı görülmektedir.

Tablo 35: Mesleki Eğitimin Hangi Kurumdan Alındığı

Eğitim alınan kurum	Sayı	%
Almadım	341	85
Halk Eğitim Merkezi	25	6
İŞKUR Kursları	15	4
Kaymakamlık, ÇATOM, Kamu Kurumlarının Düzenlediği Kurslar	9	2
Belediyelerin Düzenlediği Kurslar	2	,5
Sivil Toplum Kuruluşlarının Düzenlediği Kurslar	2	,5
Diğer	6	2
Toplam	400	100

Çalıştığı işten memnun olmayan katılımcıların % 39'unun kamuda çalışmak istediği, % 20'sinin kendi işini kurmak istediği görülmektedir. Katılımcıların % 36'sı başka bir işte çalışıp hangi işe devam istediği konusunda karar verememiştir (diğer).

Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların çoğunlukla sosyal hakları olan, güvenceli işlerde çalışmak istediği görülmektedir. Formel iş alanlarına girme düzeyinin düşük olduğu Suriçi ve çevresinde sosyal güvencesi olan işlerde çalışmak, yalnızca çalışanın kendisi için değil, diğer hane üyelerinin de sosyal ve sağlık koşullarını düzeltmesi açısından önemlidir.

Tablo 36: Çalıştığı İşten Memnun Olmayanların Ne İş Yapmak İsteddiği

Çalıştığı işten memnun olmayanların ne iş yapmak istediği	Sayı	%
Kamuda herhangi bir alanda çalışmak isterim	154	39
Mesleki eğitim aldığım alanda ücretli çalışmak isterim	8	2
Deneyim sahibi olduğum alanda çalışmaya devam etmek isterim	15	4
Kendi işimi kurmak isterim	81	20
Diğer	83	36
Toplam	400	100

Ankete katılanların çalıştığı işlere göre ne yapmak istediklerinin dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloda dikkat çeken, çalışmayan yani işsiz nüfusun ve güvencesiz (diğer) işlerde çalışan nüfusun önemli oranının kamu alanındaki işlerde çalışmak istediğidir. Bir önceki tabloda da dile getirilen; sosyal güvencesi olmayan işlerde çalışan kesimin sosyal güvencesi olan işlerde çalışmak istediği görülmektedir.

Tablo 37: Çalıştığı İşten Memnun Olmayanların Ne İş Yapmak İstedığinin, Yapılan İşe Göre Dağılımı

Ne iş yaptığı	Çalıştığı işten memnun olmayanların ne iş yapmak istediği %					Toplam %
	Kamuda herhangi bir alanda çalışmak isterim	Mesleki eğitim aldığım alanda ücretli çalışmak isterim	Deneyim sahibi olduğum alanda çalışmaya devam etmek isterim	Kendi işimi kurmak isterim	Diğer	
Çalışmıyorum	49	3	1	17	30	100
Kamuda memurum	29	0	0	0	72	100
Kamuda işçiyim	17	0	17	0	67	100
Özel sektörde işçi olarak çalışıyorum	47	0	6	34	14	100
Kendi işyerim var	32	0	24	16	28	100
Emekliyim	0	0	10	10	80	100
Ev kadınıyım	17	4	0	20	61	100
Diğer	47	0	5	24	24	100
Toplam sayı	154	8	15	81	142	400
Toplam %	39	2	4	20	36	100

Hanelerde çalışan kesimin, çalışma yerlerinin Suriçi’nde olup olmadığı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Hanelerde çalışan nüfusun yarısının Suriçi’nde diğer yarısının Sur dışında çalıştığı görülmektedir.

Tablo 38: Hanedeki Çalışanların Sur İçinde Çalışıp Çalışmadığı

Çalışanların Suriçi'nde çalışma durumu	Sayı	%
Evet	199	50
Hayır	201	50
Toplam	400	100

Suriçi'nde çalışılan iş kolları değerlendirildiğinde, % 30'luk en yüksek oranda geçici-güvencesiz gündelik işlerde (diğer) çalışıldığı görülmektedir. Suriçi'nde yeme-içmeye yönelik iş kolları, tüm ticari faaliyetler içinde ağırlıklı olmaktadır. İkinci ağırlıklı Suriçi'nde çalışılan alan, yiyecek-içecek sektörüdür (% 22).

Suriçi'nde küçük ve orta çaplı ticaret, zanaatkarlık, küçük çaplı üretim atölyeleri ve küçük-orta çaplı turizm - yeme içme istihdam alanları ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bu ticari faaliyetlerin önemli oranı aile işi-işyeri, çoğunluğu büyük çaplı ve çok çalışanlı olmadığından, Suriçi'nde ticari faaliyet gösteren iş yerleri düşük oranda istihdam alanı yaratmaktadır. Bunun yanında eğitim düzeyi düşük olan ve çoğunlukla vasıfsız-yarı vasıflı işgücünden oluşan Suriçi nüfusu için Suriçi'ndeki kayıt dışı iş kolları (inşaat işçiliği, hamallık, seyyar satıcılık, işporta), tek istihdam alanı yaratan iş kolu olmaktadır. Suriçi'nde çalışılan iş kollarına ilişkin veriler de işgücüne ilişkin bu koşullara işaret etmektedir.

Tablo 39: Suriçi'nde Çalışanların İş Kolları

Suriçi'nde çalışanların iş kolları	Sayı	%
Suriçi'nde çalışmıyorum	139	35
Yiyecek içecek sektöründe	88	22
Toptan ve perakende satış, pazarlama	32	8
Turistik tesislerde	4	1
Suriçi'nde kendi işletmem	16	4
Diğer	121	30
Toplam	400	100

2.4. Hanelerin Yapısı

Hane büyüklüğüne ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almıştır. Bölge genelinde hane büyüklüğün yüksek olmasının yanında Diyarbakır merkez ilçeler içinde en yüksek hane büyüklüğüne sahip ilçe Sur İlçesi'dir.

Araştırma verilerine göre, hanelerin % 51'i 7 ve daha fazla nüfusa sahiptir. Hanelerin % 36'sı 4-6 kişi, % 13'ü 1-3 kişilik hanelerden oluşmaktadır. Çok çocuklu kalabalık aileler, hanelerin yarıdan fazlasını oluşturmaktadır.

Tablo 40: Hane Büyüklüğü

Hane büyüklüğü	Sayı	%
1-3	54	13
4-6	143	36
7-9	153	38
10+	50	13
Toplam	400	100

Mahallelere göre hane büyüklüğünün dağılımı değerlendirildiğinde, Süleymannazif Mahallesi'ndeki hanelerin % 80'i, Lalebey Mahallesi'nin % 62'si, Camikebir Mahallesi'nin % 60'ı, Hasırlı Mahallesi'nin % 68'i 7 ve daha fazla hane halkı sayısına sahiptir.

Sur çevresi yerleşmesi olan ve Suriçi ile benzer sosyo-ekonomik yapıya sahip olup, Suriçi gibi önemli oranda ekonomik ve zorunlu göç almış olan Ben U Sen Mahallesi'ndeki hanelerin % 66'sı da 7 ve daha fazla hane büyüklüğüne sahiptir.

Tablo 41: Hane Büyüklüğünün Mahalleye Göre Dağılımı

Mahalle %	Hane büyüklüğü %				Toplam %
	1-3 kişi	4-6 kişi	7-9 kişi	10+ kişi	
İskenderpaşa	9	47	37	7	100
Alipaşa	16	45	36	3	100
Cevatpaşa	19	31	35	15	100
Melikahmet	16	42	35	7	100
Lalebey	15	23	27	35	100
Abdaldede	0	50	50	0	100
Cemalyılmaz	7	27	53	13	100
Hasırlı	14	18	43	25	100
Fatihpaşa	12	42	33	14	100
Nebicamii	31	38	31	0	100
Camiikebir	0	40	50	10	100
Dabanoğlu	21	46	33	0	100
Savaş	12	29	29	29	100
Süleymannazif	20	0	80	0	100
Ziyagökalp	19	38	38	5	100
Ben U Sen	0	33	53	13	100
Toplam (sayı)	54	143	153	50	400
Toplam (%)	14	36	38	13	100

Kentsel yoksulluğun çok yüksek olduğu Suriçi ve çevresinde hane halkı büyüklüğüne oranla çalışan kişi sayısının çok düşük olduğu ortaya konmaktadır. Bu verilerle birlikte gelir düzeyine ilişkin veriler ele alındığında yoksulluğun boyutları daha belirgin görülmektedir. Hane halkı büyüklüğünün fazla çalışan sayısının düşük olduğu hanelerin % 65 çoğunluğunun aylık geliri 800 TL'nin altındadır. Gelir düzeyinin bu düşüklüğü, haneleri yalnızca yoksullukla değil, sosyal, kültürel ve sosyal güvenceli kentsel olanaklardan da mahrum olmalarını, temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak düzeydeki bir yoksullukla karşı karşıya kalmalarını ortaya çıkarmaktadır.

Bu yoksulluk haneleri, kayıt dışı iş kollarına yöneltmekte ve genç nüfusun suça erken yaşlarda bulaşmasına neden olmaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanmasına olanak vermeyen gelir düzeyi nedeniyle genç nüfusun eğitimi yarım kalmakta ve erken yaşta güvencesiz işlerde çalışmaya başlayan nüfus; yoksulluğu, derinleşmiş boyutlarıyla bir önceki kuşaktan devralmaktadır. Bu yoksulluk kuşaklar arasında devrederken; eğitim, sağlık, sosyal olanaklardan faydalanamayan ve formel kentsel

olanaklara ulaşamayan bu nedenle suçun, enformel ilişki ve işlerin yoğun yaşandığı bir biçime dönüşüp, Suriçi’nde yerleştiği gözlenmektedir. Başka bir ifadeyle, Suriçi’ndeki yoksulluk, çöküntü bölgesi özelliği taşıyan yoksunluk ve dışlanmışlıkla birlikte en dezavantajlı yoksulluk biçimini almaktadır. Bu yeni yoksulluk biçimi, işsizliğin kronik hale geldiği, sosyal-kültürel alanlardan dışlanmış nüfusun kendi kayıt dışı ilişkilerini kurduğu, yardım olarak yaşamını sürdüren, ailelerin gençler üzerindeki kontrolünün azaldığı ve çeteleşmenin hâkim olduğu bir değişime işaret etmektedir.

Tablo 42: Aylık Hane Geliri

Aylık hane geliri	Sayı	%
250 TL ve Altı	58	15
251-500	31	8
501-800	167	42
801-1000	37	9
1001-1500	82	21
1500-2000	12	3
2001-2500	11	3
2501-+	2	,5
Toplam	400	100

Hanelerin sosyal yardım alma ve alama durumunun mahallelere göre dağılımına ilişkin tablolar aşağıda yer almaktadır.

Hanelerin yarısının sosyal yardım aldığı görülmektedir. Hanelerin kronik işsizlikle karşı karşıya kalması sonucunda geçimini sağlayacak önemli gelir kaynağını yardımlar oluşturmaktadır. Yoksulluğun çok derinlere kök saldığı Suriçi ve çevresinde yardım alan ailelerin oranının yüksekliği, yukarıda açıklanan yoksulluğun derinleşip yoksulluk kültürüne dönüşmesi sürecine de işaret eden bir veri olarak değerlendirilebilir.

Tablo 43: Hanenin Sosyal Yardım Alma Durumu

Sosyal yardım alma	Sayı	%
Evet	200	50
Hayır	200	50
Toplam	400	100

Tablo 44: Yardım Alma Durumunun Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalle	Hanenin Sosyal Yardım Alma Durumu		Toplam %
	Evet	Hayır	
İskenderpaşa	40	61	100
Alipaşa	90	10	100
Cevatpaşa	35	65	100
Melikahmet	19	81	100
Lalebey	42	58	100
Abdaldede	50	50	100
Cemalyılmaz	80	20	100
Hasırlı	52	48	100
Fatihpaşa	49	51	100
Nebicamii	75	25	100
Camiikebir	100	0	100
Dabanoğlu	63	38	100
Savaş	24	77	100
Süleymannazif	20	80	100
Ziyagökalp	43	57	100
Ben U Sen	57	43	100
Toplam (sayı)	200	200	400
Toplam (%)	50	50	100

Yardım alınan kurumların dağılımı tabloda verilmiştir. Yardım alan hanelerin en yüksek oranda Sosyal Yardımlaşma Vakfı'ndan (% 44) yardım aldığı görülmektedir. Yerel yönetimler İl ve İlçe Belediyeleri (% 3), dini cemaatler (% 1), Sarmaşık Derneği (% 1,3) yardım alınan diğer kurumlardır. Soruların birden fazla cevabının olabilmesi bazı farklı gruplamaların yapılmasını gerekli kılmıştır. Örneğin, hem yerel yönetimler hem de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından yardım alanlar ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

Tablo 45: Yardım Alınan Kurum

Yardım alınan kurum	Sayı	%
Almıyorum	199	50
Sarmaşık Derneği	1	1,3
Yerel yönetimler il ve ilçe belediyeleri	12	3
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, yerel yönetimler; il ve ilçe belediyesi ¹⁰	2	0,5
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	176	44
Sivil toplum	2	0,5
Dini cemaat	3	1
Toplam	400	100

¹⁰ Birden fazla cevap işaretlendiği için her 3 seçenek bir arada ayrı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 47’de de, Tablo 46’da olduğu gibi birden fazla cevabı içeren bir sorunun sonuçları belirlenmektedir. Araştırmada hanelere hangi yardım biçimini aldıkları sorulmuş ve hanelerin çoğunluğu birden çok cevap vermiştir. Verilen cevaplara göre, yardım biçiminin hangileri olduğu kodlanarak birlikte verilmiştir. Örneğin, yalnızca çocukların eğitimi için sosyal yardım aldığını belirtmiş hanelerin oranı % 8 iken, “çocukların eğitimi için sosyal yardım alıyorum ve bunun yanında kömür vb. kışlık yakacak yardımı alıyorum” diyen hanelerin oranı % 7 olarak bulunmuştur. Alınan yardımların türü içinde ağırlıklı oranı (% 23) kömür, kışlık yakacak yardımı oluşturmaktadır. Bu yardım türünü çocukların eğitimi için sosyal yardım alan (% 8) ve her ikisini birden alan (% 7) aileler ve nakdi yardım alan aileler (% 7) izlemektedir.

Tablo 46: Alınan Yardımın Türü

Yardımanın türü	Sayı	%
Almıyorum	199	50
Düzenli olarak gıda	10	3
Çocukların eğitimi için sosyal yardım alıyorum ve bunun yanında düzenli olarak gıda yardımı alıyorum	2	0,5
Çocukların eğitimi için sosyal yardım alıyorum	33	8
Çocukların eğitimi için sosyal yardım alıyorum ve bunun yanında kömür vb. Kışlık yakacak yardımı alıyorum	28	7
Çocukların eğitimi için sosyal yardım alıyorum ve bunun yanında çeşitli ihtiyaçlar için nakdi yardım alıyorum	2	0,5
Kömür vb. kışlık yakacak yardımı alıyorum	90	23
Çeşitli ihtiyaçlar için nakdi yardım kömür vb. Kışlık yakacak	10	3
Çeşitli ihtiyaçlar için nakdi yardım	26	7
Toplam	400	100

Hane üyelerinin sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin veriler kapsamında hanede öğrenci bulunma durumu, tutuklu-hükümlü olma durumu ve bedensel-zihinsel engelli olma durumu ayrı tablolarda ele alınmıştır.

Hanelerin % 75’inde öğrenci bulunmaktadır.

Tablo 47: Hanede Öğrenci Olma Durumu

Hanede öğrenci olma durumu	Sayı	%
Var	298	75
Yok	102	26
Toplam	400	100

Hanelerin % 19’unda tutuklu-hükümlü aile bireyi bulunmaktadır. Bir sonraki tabloda ortaya konulan engelli-hükümlü aile bireyi bulunma verilerine göre de hanelerin % 19’unda bedensel-zihinsel engelli aile bireyi bulunmaktadır.

Tablo 48: Hanede Tutuklu-Hükümlü Olma Durumu

Ailede tutuklu-hükümlü olma	Sayı	%
Var	76	19
Yok	324	81
Toplam	400	100

Bedensel-zihinsel engelli aile bireyinin bulunduğı hanelerin oranının yüksekliğinin nedenleri arasında, sosyal ve kültürel yapıdan kaynaklı etkenlerin ve bölgede uzun süre içinde bulunulan çatışma ortamı ile zorunlu göç sırasında yaşanan çatışmaların da önemli yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Hanelerde engelli bireyin bulunma oranının yükselmesine, akraba evliliğı oranının yüksekliğı, hamilelikte yetersiz beslenme ve sağık olanaklarından yeterli düzeyde faydalanamama gibi sosyo-ekonomik ve kültürel olumsuz koşulların etkisi önemli düzeydedir. Suriçi’nde kentsel yoksulluğun; dışlanma, kentsel ağların dışında kalma, sosyal haklardan mahrum kalma gibi koşullarla birlikte yaşanması, bununla birlikte kadının sosyo-ekonomik yaşama katılamaması yüksek oranda bulunan engelli nüfusun ihtiyaçlarının ve bakımının da yeterli düzeyde karşılanamamasına yol açmaktadır.

Tablo 49: Hanede Bedensel-Zihinsel Engelli Olma Durumu

Bedensel-zihinsel engelli olma durumu	Sayı	%
Var	75	19
Yok	325	81
Toplam	400	100

2.5. Konutların Fiziksel Koşulları

Araştırma kapsamında görüşülen hanelerin oturdukları konutların mülkiyet durumlarına ilişkin dağılım tablolarda verilmiştir.

Katılımcıların % 60’ı oturdukları evin sahibi olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların % 4’ü (diğer) sahibi olmadıkları konutlarında bedelsiz olarak oturmaktadır.

Tablo 50: Oturulan Evin Mülkiyet Durumu

Mülkiyet durumu	Sayı	%
Ev sahibi	239	60
Kira	141	35
Vakıf malı	3	1
Diğer	17	4
Toplam	400	100

Mülkiyet durumunun mahallelere göre dağılımı değerlendirildiğinde, bedelsiz olarak oturduğunu belirten hanelerin en yüksek oranda Abdaldede (% 17) ve Alipaşa’da (% 12) yer aldığı görülmektedir. Süleymannazif’te görüşülen hanelerin tamamı oturdukları konutun sahibi olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı hanelerin verilerine göre kiracılık oranının en yüksek olduğu mahalleler Savaş (% 65), Ziyagökalp (% 62), ve Hasırlı (% 46) mahalleleridir.

Tablo 51: Mülkiyet Durumunun Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalle	Oturulan evin mülkiyet durumu %				Toplam %
	Ev sahibi	Kira	Vakıf malı	Diğer	
İskenderpaşa	70	30	0	0	100
Alipaşa	55	32	0	13	100
Cevatpaşa	50	42	4	4	100
Melikahmet	61	37	0	2	100
Lalebey	58	35	4	4	100
Abdaldede	67	17	0	17	100
Cemalyılmaz	80	13	0	7	100
Hasırlı	50	46	0	5	100
Fatihpaşa	54	35	2	9	100
Nebicamii	69	31	0	0	100
Camiikebir	80	20	0	0	100
Dabanoğlu	88	13	0	0	100
Savaş	35	65	0	0	100
Süleymannazif	100	0	0	0	100
Ziyagökalp	38	62	0	0	100
Ben U Sen	60	33	0	7	100
Toplam (sayı)	239	141	3	17	400
Toplam (%)	60	35	1	4	100

Hanelerde bulunan eşyalar ve kolaylıklar konutların yaşam koşullarına ilişkin ipuçlarını içermektedir. Katılımcı hanelerin % 63'ünde bulaşık makinesi, bilgisayar, otomobil, motosiklet, hafif ticari aracın hiçbiri bulunmamaktadır.

Hanelerin % 14'ü bilgisayar, % 13'ü bulaşık makinesi sahibiyken, her ikisine de sahip olan hanelerin oranı % 4'tür.

Otomobil, motosiklet, hafif ticari araca sahip olma oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir. Haneler, ulaşım aracı olarak en yüksek oranda motosiklete sahiptir (% 3).

Tablo 52: Hanede Bulunan Eşya ve Kolaylıklar

Eşya ve Kolaylıklar	Sayı	%
Bulaşık Makinesi	52	13
Bulaşık Makinesi,Bilgisayar	17	4
Bilgisayar	55	14
Bilgisayar,Otomobil	3	1
Bilgisayar,Motosiklet	1	,3
Hafif Ticari Araç	1	,3
Otomobil	7	2
Motosiklet	11	3
Hiçbiri	253	63
Toplam	400	100

2.6. Suriçi’nde Yaşam ve Suriçi’ne İlişkin Görüşler

Oturulan mahalleye göre mahallede yaşama süresinin dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Mahallelerin tümünde, sonradan gelip yerleşmiş haneler çoğunluğu oluşturmaktadır. İskenderpaşa Mahallesi’nde görüşülen hanelerin % 19’u 26 yıldan daha fazla zamandır, % 14’ü 16-20 yıldır, % 12’si 6-10 yıldır mahallede yaşadığını belirtmiştir.

Alipaşa’da görüşülen katılımcıların % 19’u 1-5 yıldır, % 19’u 6-10 yıldır; Cevatpaşa’da yaşayan hanelerin % 35’i 16-20 yıldır, % 23’ü 26 yıldan daha fazla zamandır; Melikahmet mahallesinde görüşülen hanelerin % 19’u 26 yıldan daha fazla zamandır, % 16’sı 16-20 yıldır; Lalebey’deki hanelerin % 58’i 26 yıldan daha fazla zamandır, Abdaldede’deki hanelerin % 50’si 16-20 yıldır, % 33’ü 6-10 yıldır yaşadığını belirtmiştir.

Cemalyılmaz Mahallesi’nde yaşayan katılımcı hanelerin % 20’sinin 16-20 yıldır, % 20’sinin 6-10 yıldır aynı mahallede yaşadığı görülmektedir.

Hasırlı Mahallesi’nde yaşayan hanelerin % 32’si; Fatihpaşa Mahallesi’nde görüşülen hanelerin % 33’ü, Dabanoğlu Mahallesi’nde hanelerin % 25’i, Savaş Mahallesi’ndeki hanelerin % 35’i, Ziyagökalp Mahallesi’nde hanelerin % 23’ü, Ben U Sen Mahallesi’nde hanelerin % 23’ü 26 yıldan uzun zamandır aynı mahallede yaşamaktadır.

Caminebi Mahallesi’ndeki hanelerin % 31’i 1-5 yıldır aynı mahallede yaşadığını belirtmiştir.

Genel olarak bakıldığında, mahallede yaşama sürelerinin dağılımının düzensiz olduğu görülmektedir. 26 yıldan daha fazla zamandır aynı mahallede oturma oranı, sonradan mahalleye yerleşenler arasındaki en yüksek dilimi (% 25) oluşturmaktadır. Bu oturma yılını 16-20 yıldır aynı mahallede oturan haneler (% 14) izlemektedir.

Tablo 53: Mahallede Yaşama Durumunun Dağılımı

Mahalle	Mahallede yaşama durumu							Toplam %
	Burada doğdum	1-5yıl	6-10	11-15	16-20	21-25	26 yıl ve üzeri	
İskenderpaşa	35	9	12	5	14	7	19	100
Alipaşa	23	19	19	3	13	10	13	100
Cevatpaşa	35	4	0	0	35	4	23	100
Melikahmet	23	14	12	9	16	7	19	100
Lalebey	15	12	0	4	4	8	58	100
Abdaldede	0	0	33	0	50	17	0	100
Cemalyılmaz	33	13	20	7	20	0	7	100
Hasırlı	14	9	2	18	9	16	32	100
Fatihpaşa	9	12	9	5	9	23	33	100
Nebicamii	13	31	6	13	6	13	19	100
Camiikebir	10	0	20	40	20	0	10	100
Dabanoğlu	17	13	17	4	17	8	25	100
Savaş	29	18	18	0	0	0	35	100
Süleymannazif	20	0	0	0	0	60	20	100
Ziyagökalp	24	10	10	10	14	10	24	100
Ben U Sen	23	7	7	17	13	10	23	100
Toplam (sayı)	85	46	40	33	55	42	99	400
Toplam (%)	21	12	10	8	14	11	25	100

Katılımcıların daha iyi ekonomik koşullara sahip olduğunda nerede yaşamak istediğine ilişkin cevaplar değerlendirildiğinde, katılımcıların ağırlıklı diliminin ekonomik koşullar iyileştiğinde de aynı evde yaşamaya devam etmek istediği görülmektedir. Mahallelere göre dağılım göz önüne alındığında, aynı mahalledeki evinde yaşamak istediğini belirten hanelerin oranının en yüksek olduğu mahalle Lalebey Mahallesi'dir (% 73). Cemalyılmaz (% 0), Süleymannazif (% 0) ve Alipaşa (% 7) mahalleleri en düşük oranda aynı ev de yaşamak istediğini belirten mahalleler olmuştur.

Suriçi'nde farklı bir evde yaşamak isteyen hanelerin oranının en yüksek olduğu mahalle Cevatpaşa Mahallesi'dir (% 35).

TOKİ'nin yapacağı konutlarda yaşamak istediğini belirtmiş hanelerin mahallelere göre dağılımı değerlendirildiğinde, Cemalyılmaz Mahallesi'nde ve Süleyman Nazif Mahallesi'nde görüşülen katılımcıların büyük çoğunluğunun TOKİ konutlarında yaşamak istediği görülmektedir. Caminebi, Süleymannazif, Lalebey ve Abdaldede mahallelerinde ise TOKİ konutlarında yaşam istediğini belirten katılımcıya rastlanmamıştır.

Tablo 54: Daha İyi Ekonomik Koşullara Sahip Olsa, Nerede Yaşamak İstedığının Mahallelere Dağılımı

Mahalle	Daha iyi ekonomik koşullara sahip olsa, nerede yaşamak istediği (%)				Toplam %
	Aynı evde yaşamaya devam ederim	Suriçi'nde farklı bir evde yaşamak isterdim	TOKİ'nin yapacağı konutlarda yaşamak isterdim	Diğer	
İskenderpaşa	37	7	19	37	100
Alipaşa	7	10	23	61	100
Cevatpaşa	19	35	4	42	100
Melikahmet	23	14	12	51	100
Lalebey	73	4	0	23	100
Abdaldede	33	0	0	67	100
Cemalyılmaz	0	20	73	7	100
Hasırlı	43	11	14	32	100
Fatihpaşa	21	21	12	47	100
Nebicamii	19	25	0	56	100
Camiikebir	20	10	10	60	100
Dabanoğlu	21	4	21	54	100
Savaş	53	18	6	24	100
Süleymannazif	0	20	0	80	100
Ziyagökalp	33	9	14	43	100
Ben U Sen	7	3	23	67	100
Toplam (sayı)	110	52	60	178	400
Toplam (%)	28	12	15	45	100

Suriçi'nin günlük yaşamında karşılaşılabilen sorunlara ilişkin cevaplar aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloda sorulara verilen birden fazla cevap farklı başlıkları belirlemeyi gerekli kılmıştır.

Suriçi'nde karşılaşılabilen en büyük sorunun elektrik kesintileri ve güvenlik sorunu olduğu görülmektedir. Gündelik yaşamı etkileyen elektrik sorunu ve güvenlik sorunu yalnızca Suriçi'nde yaşayan nüfusun yaşamını değil bölgenin turizm ve ticaret konusundaki gelişimini de olumsuz etkileyen önemli sorunlar arasındadır.

Tarihi yapıların tahribatı da gündelik yaşamda karşılaşılan önemli sorunlar arasında yüksek oranda dile getirilmiştir. Tarihi yapıların tahribatı sorunu da diğer iki sorun gibi bölgenin turizm açısından ve dolayısıyla ekonomik açıdan gelişimini olumsuz etkileyen sorun alanlarındandır. Bu sorun aynı zamanda Suriçi'nde tarihi ve kültürel yapılara karşı koruma ve duyarlılığın düşüklüğüne işaret etmektedir.

Güvenlik sorunu ise Suriçi'nde nüfusun yoksullaşması ve gelir elde edeceği alanlardan dışında kalması ile kayıt dışı gelir sağlama yollarına ve dolayısıyla suça yöneliminin artmasına işaret etmektedir. Suça yönelmenin dışında, Suriçi ve çevresinde çok çocuklu ailelerin mahallerde ve çocuklar üzerinde etkilerini kaybetmesi ile çeteleşen suç gruplarının yüksek nüfusa sahip genç nüfus üzerinde etkili olması suç işleme yaşını küçük yaşlara kadar inmesine neden olmuştur.

Tablo 55: Sur İçinde Günlük Yaşamında Karşılaşılan Sorunlar

Günlük Yaşamında Karşılaşılan Sorunlar	Sayı	%
Elektrik kesintileri	12	3
Elektrik kesintileri, polis baskınları	8	2
Elektrik kesintileri, kaldırım işgali	12	3
Elektrik kesintileri, ticari alanların düzensizliği	9	2
Elektrik kesintileri, güvenlik sorunu	183	46
Elektrik kesintileri, tarihi yapıların tahribatı	20	5
Elektrik kesintileri, diğer	2	0,5
Polis baskınları	1	0,3
Polis baskınları, ticari alanların düzensizliği	2	0,5
Güvenlik sorunu, polis baskınları	14	4
Polis baskınları, tarihi yapıların tahribatı	1	0,3
Kaldırım işgali, ticari alanların düzensizliği	5	1
Kaldırım işgali, güvenlik sorunu	14	4
Kaldırım işgali, tarihi yapıların tahribatı	7	2
Ticari alanların düzensizliği	2	0,5
Ticari alanların düzensizliği, güvenlik sorunu	17	4
Ticari alanların düzensizliği, tarihi yapıların tahribatı	2	0,5
Güvenlik sorunu	22	6
Güvenlik sorunu , ticari alanların düzensizliği	1	0,3
Güvenlik sorunu, tarihi yapıların tahribatı	44	11
Güvenlik Sorunu, diğer	14	4
Tarihi yapıların tahribatı	2	0,5
Tarihi yapıların tahribatı, diğer	2	0,5
Diğer	4	1
Toplam	400	100

Suriçi'ndeki katılımcılara Suriçi'nde yaşam koşullarını geliştirmek için öncelikli olarak yapılması gerekenlerin neler olduğı sorulmuştur. Birden fazla cevap içermesi nedeniyle başlıklar, cevaplar farklı başlıklarda birleştirilerek belirlenmiştir.

Günlük yaşamın sorunlarına paralel olarak öncelikli olarak çözülmesi beklenen sorunların başında sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesi gelmektedir. Yoksulluğun ve yoksunluğun yüksek olduğı Suriçi'nde sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesinin güvenlik sorunu ile ticareti ve turizmi geliştirecek fiziksel iyileştirmeler (altyapı-elektrik-kentsel yenilenme) ile birlikte dile getirilmesi, bölgedeki sorunların iç içe geçmiş ve derinleşmiş sorunlar olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, bölgede yaşanan sosyo-ekonomik, kültürel ve mekânsal - fiziksel sorunların ortadan kaldırılması, çok yönlü ve her boyutu kapsayan çözümleri içerecek kapsamlı çalışmalar ile sonuç verecektir.

Tarihi ve kültürel mirasın korunmasının yanında, bu konuda farkındalık yaratacak çalışmaların yapılması; fiziksel yaşam koşullarının ve konut koşullarının da iyileştirilmesi ile tarihi yapıların tahribatının önüne geçilmesi; kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımının artırılması çalışmaları ile çocukların suça ve çetelere yönelmesinin önüne geçilmesi, iş ve istihdam alanlarını artırıcı, meslek edindirme-vasıf kazandırma ile nüfusun kayıt dışı iş alanlarına yöneliminin azalması bu süreçlerle birlikte suça yönelimin önüne geçecek gençlere yönelik çalışmaların yapılması gibi pek çok alanda çalışmaların ancak beraber yürütülmesi ile Suriçi'ndeki mevcut sorunların azalması sağlanacaktır.

Tablo 56: Suriçi'nde Yaşam Koşullarının Geliştirilmesi İçin Yapılması Gerekenler¹¹

Yaşam koşullarının geliştirilmesi için yapılması gerekenler	Sayı	%
Tarihi yapıların restorasyonu ve turizme açılması	5	1
Tarihi yapıların restorasyonu ve turizme açılması, Suriçi kentsel dönüşüm projesinin uygulanması	12	3
Tarihi yapıların restorasyonu ve turizme açılması, Suriçi'nde yaşayan insanların sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi	48	12
Tarihi yapıların restorasyonu ve turizme açılması, Suriçi güvenlik sorunun çözülmesi	29	7
Tarihi yapıların restorasyonu ve turizme açılması, Suriçi altyapı, elektrik, ulaşım vb. koşulların iyileştirilmesi	13	3
Suriçi kentsel dönüşüm projesinin uygulanması	9	2
Suriçi kentsel dönüşüm projesinin uygulanması, Suriçi'nde yaşayan insanların sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi	22	6
Suriçi kentsel dönüşüm projesinin uygulanması, Suriçi güvenlik sorunun çözülmesi	5	1
Suriçi kentsel dönüşüm projesinin uygulanması, Suriçi altyapı,elektrik, ulaşım vb koşulların iyileştirilmesi	7	2
Suriçi'nde yaşayan insanların sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi	32	8
Suriçi'nde yaşayan insanların sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi, Suriçi güvenlik sorunun çözülmesi	125	31
Suriçi'nde yaşayan insanların sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi, Suriçi altyapı, elektrik, ulaşım vb. koşulların iyileştirilmesi	55	14
Suriçi güvenlik sorunun çözülmesi	8	2
Suriçi güvenlik sorunun çözülmesi,Suriçi altyapı,elektrik ulaşım vb koşulların iyileştirilmesi	22	6
Suriçi altyapı,elektrik, ulaşım vb. koşulların iyileştirilmesi	6	2
Suriçi altyapı,elektrik, ulaşım vb. koşulların iyileştirilmesi diğer	1	0,3
Diğer	1	0,3
Toplam	400	100

¹¹ Cevaplar birden fazla seçeneğe ilişkin olduğundan farklı gruplandırmalar yapılmıştır.

Suriçi'nde yeni bir düzenleme yapılırsa hangi iş kollarının alanda yer almaması gerektiği konusundaki görüşler değerlendirildiğinde, en yüksek oranda, Suriçi trafiğini olumsuz etkileyen iş kollarında faaliyet gösteren işletme sayısının azaltılması (% 22) ve demirci, tamirci vb. gibi küçük sanayi üretimi yapan işletmelerin alanda olmaması dile getirilmiştir. Özellikle Suriçi trafiğini düzene sokmak ve gündelik yaşamı daha kolay hale getirecek trafik düzenlemesi yapmanın önemine ve ihtiyacına değinildiği görülmektedir.

Bir diğer önemli konu olarak ele alınabilecek cevap, otel ve yeme-içme alanlarının çok olmasından şikayet edilmesidir. Suriçi'nde en yüksek iş kolunun yeme-içme olduğu göz önüne alındığında Suriçi'nde yaşayanların bu iş alanındaki yoğunlaşmadan rahatsız olduğu ve gitgide bu alanda çoğalan iş yerlerinin azaltılması gerektiği görüşünün dile getirildiği görülmektedir.

Tablo 57: Suriçi'nde Yeni Bir Düzenleme Yapılırsa Hangi İş Kollarının Olmaması Gerektiği¹²

Yeni bir düzenleme yapılırsa hangi iş kollarının olmaması gerektiği	Sayı	%
Otel sayısının azaltılması	29	7
Otel sayısının azaltılması, toptan ticaret yapan iş yerlerinin sayısının azaltılması	2	0,5
Otel sayısının azaltılması, Suriçi trafiğini olumsuz etkileyen iş kollarında faaliyet gösteren işletme sayısının azaltılması	1	0,3
Otel sayısının azaltılması, farklı üretim için girdi olarak kullanılan ürünlerin satış alanlarının bulunmaması	1	0,3
Toptan ticaret yapan iş yerlerinin sayısının azaltılması	44	11
Toptan ticaret yapan iş yerlerinin sayısının azaltılması Suriçi trafiğini olumsuz etkileyen iş kollarında faaliyet gösteren işletme sayısının azaltılması	4	1
Toptan ticaret yapan iş yerlerinin sayısının azaltılması, farklı üretim için girdi olarak kullanılan ürünlerin satış alanlarının bulunmaması	4	1
Toptan ticaret yapan iş yerlerinin sayısının azaltılması, yiyecek ve içecek sektöründe faaliyet gösteren firmaların azaltılması	6	2
Toptan ticaret yapan iş yerlerinin sayısının azaltılması, demirciler, tamirciler vb. küçük sanayi çıkarılması	6	2
Suriçi trafiğini olumsuz etkileyen iş kollarında faaliyet gösteren işletme sayısının azaltılması	88	22
Suriçi trafiğini olumsuz etkileyen iş kollarında faaliyet gösteren işletme sayısının azaltılması farklı üretim için girdi olarak kullanılan ürünlerin satış alanlarının bulunmaması	12	3
Suriçi trafiğini olumsuz etkileyen iş kollarında faaliyet gösteren işletme sayısının azaltılması, yiyecek ve içecek sektöründe faaliyet gösteren firmaların azaltılması	3	1
Suriçi trafiğini olumsuz etkileyen iş kollarında faaliyet gösteren işletme sayısının azaltılması, demirciler, tamirciler vb. küçük sanayi çıkarılması	12	3
Farklı üretim için girdi olarak kullanılan ürünlerin satış alanlarının bulunmaması	57	14
Farklı üretim için girdi olarak kullanılan ürünlerin satış alanlarının bulunmaması, demirciler, tamirciler vb. küçük sanayi çıkarılması	13	3
Yiyecek ve içecek sektöründe faaliyet gösteren firmaların azaltılması	39	10
Yiyecek ve içecek sektöründe faaliyet gösteren firmaların azaltılması demirciler, tamirciler vb. küçük sanayi çıkarılması	2	0,5
Demirciler, tamirciler vb. küçük sanayi çıkarılması	67	17
Diğer	10	3
Toplam	400	100

¹² Cevaplar birden fazla seçeneğe ilişkin olduğundan farklı gruplandırmalar yapılmıştır.

Suriçi'nde rehabilitasyon çalışmalarını hangi kurumun öncülüğünde gerçekleştirilmesi konusundaki görüşler değerlendirildiğinde Belediye'nin en yüksek oranda belirtilmiş kurum olduğu görölmektedir. Belediye'yi Kültür ve Turizm Bakanlığı (% 15), Çevre Şehircilik Bakanlığı (% 14) ve Uluslararası kurumlar (% 14) izlemektedir.

Verilere göre, Suriçi'nde yaşayan halkın Suriçi'ne ilişkin çalışma ve rehabilitasyon gibi konularda en yüksek oranda Belediye'ye güvendiğı görölmektedir.

Tablo 58: Suriçi Rehabilitasyon Çalışmasını Hangi Kurumun Yürütmesini İstediğı

Rehabilitasyon çalışmasını hangi kurumun yürütmesini istediğı	Sayı	%
Belediye	181	45
Belediye, Sivil toplum kuruluşları	5	1
Belediye, Uluslararası kuruluşlar	3	1
Kültür ve Turizm Bakanlığı	58	15
Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	1	0,3
Sivil Toplum Kuruluşları	18	5
Uluslararası Kuruluşlar	57	14
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	56	14
Diğer	21	5
Toplam	400	100

Rehabilitasyon çalışmalarının hangi kurum tarafından yürütölmesi gerektiğine ilişkin cevapların cinsiyete göre dağılımında belirgin bir fark gözlenmemiştir.

Kadın ve erkeklerin büyük oranının öncelikli güvendiğı kurum Belediye'dir. Kadınlar, Kültür Bakanlığını ikinci ağırlıklı olarak belirtmişken, erkek katılımcıların ikinci ağırlıklı olarak belirttiğı kurum Uluslararası Kuruluşlar olmuştur.

Tablo 59: Suriçi Rehabilitasyon Çalışmasını Hangi Kurumun Yürütmesini İstediğinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Rehabilitasyon çalışmasını hangi kurumun yürütmesini istediğı	Cinsiyet		Toplam %
	Kadın	Erkek	
Belediye	46	44	45
Belediye, Sivil toplum kuruluşları	2	1	1
Belediye, Uluslararası kuruluşlar	,5	1	1
Kültür ve Turizm Bakanlığı	17	12	15
Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	,5	0	0,3
Sivil Toplum Kuruluşları	2	7	5
Uluslararası Kuruluşlar	12	16	14
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	14	14	14
Diğer	6	5	5
Toplam (sayı)	183	217	400
Toplam (%)	100	100	100

Suriçi’nde yaşamının avantajlarına ilişkin görüşler değerlendirildiğinde, sosyo-ekonomik düzeyin düşük olmasının Suriçi’nde yaşamının nedeni ve avantajı olarak belirtilmiş olması dikkat çekmektedir.

Temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması katılımcıların yarıya yakını tarafından (% 49) Suriçi’nde yaşamının avantajı olarak dile getirilmiştir. Suriçi’nde yaşayan hanelerin, aidat, elektrik, su, ulaşım gibi pek çok giderinin olmaması veya çok düşük olması, Diyarbakır’ın diğer semtlerine göre Suriçi’ni düşük gelirli kesim için cazip hale getirmektedir. Toplu konutlarda ve apartmanlardaki aidat, ulaşım vb. giderleri karşılayacak gelire sahip olmayan Suriçi nüfusu için ikinci ağırlıklı Suriçi’nde yaşamının avantajı, aile çevresinin burada olmasıdır.

Kentsel alanda yoksullukla mücadele etmede hemşerilik ve akraba dayanışmasının önemli bir mekânizma ve ilişki ağı olduğu göz önüne alındığında, hemşerilere yakın yaşama eğilimi, güvenliğini ve zor koşullarla başa çıkmayı sağlık açısından büyük önem taşımaktadır. Suriçi’nde de benzer bir eğilim olduğu bu verilerden ortaya çıkmaktadır.

Tablo 60: Suriçi’nde Yaşamının Avantajları

Suriçi’nde yaşamının avantajları	Sayı	%
Şehrin merkezinde olması	57	14
Şehrin merkezinde olması, aile çevresinin burada olması	5	1
Şehrin merkezinde olması, temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması	6	2
Aile çevresinin burada olması	78	20
Aile çevresinin burada olması, temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması	25	6
Aile çevresinin burada olması, tarihi turistik yerlerin bulunması	1	0,3
Aile çevresinin burada olması, işime yakın olması	1	0,3
Temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması	194	49
Temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması, tarihi turistik yerlerin bulunması	1	0,3
Temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması, işime yakın olması	3	1
Tarihi turistik yerlerin bulunması	19	5
İşime yakın olması	7	2
Diğer	3	1
Toplam	400	100

Suriçi’nde yaşamının avantajlarının mahallelere göre dağılımı ele alındığında, temel ihtiyaçların daha ucuz olması Hasırlı, Alipaşa, Ben U Sen Mahalleleri’ndeki katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından öncelikli avantaj olarak dile getirilmiştir. Abdaldede ve Cemalyılmaz Mahalleleri’nde yaşam koşullarının ucuz olmasının avantajlar içinde yok denecek kadar az düzeyde belirtilmiş olduğu dikkat çekmektedir.

Abdaldede ve Süleymanazif mahallelerinde aile çevresinin Suriçi’nde bulunmasını avantajlar arasında ağırlıklı olarak belirtmiş olan hanelerin oranı, bu mahallelerde akraba-hemşerilik dayanışmasının önemli bir ilişki ağı olduğuna işaret etmektedir.

Cemalyılmaz ve Abdaldede mahallelerinde tarihi-turistik yerlerin bulunması cevabı önemli bir avantaj olarak belirtilmiştir. Bu iki mahalle dışında kalan diğer mahallelerde tarihi-turistik yapıların önemine yüksek oranda vurgu yapılmamıştır.

Tablo 61: Suriçi'nde Yaşamın Avantajlarının Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalle	Suriçi'nde yaşamın avantajları													Toplam %
	Şehrin merkezinde olması	Şehrin merkezinde olması, aile çevresinde buraya olması	Şehrin merkezinde olması, temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması	Aile çevresinde buraya olması	Aile çevresinde buraya olması, temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması	Aile çevresinde buraya olması, tarihi turistik yerlerin bulunması	Aile çevresinde buraya olması, işime yakın olması	Temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması	Temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması, tarihi turistik yerlerin bulunması	Temel ihtiyaçların daha ucuz karşılanması, işime yakın olması	Tarihi turistik yerlerin bulunması	İşime yakın olması	Diğer	
İskenderpaşa	16	0	0	12	0	0	0	63	0	2	5	2	0	100
Alipaşa	19	3	3	0	3	0	0	71	0	0	0	0	0	100
Cevatpaşa	15	0	4	27	0	0	0	46	0	0	0	0	8	100
Melikahmet	23	0	2	9	0	0	0	44	0	0	14	7	0	100
Lalebey	12	0	0	27	0	0	0	58	0	0	4	0	0	100
Abdaldede	0	0	0	67	0	0	0	0	0	0	33	0	0	100
Cemalyılmaz	20	0	0	20	0	0	0	7	0	0	40	7	7	100
Hasırlı	9	0	0	14	0	0	0	75	0	0	0	2	0	100
Fatihpaşa	16	0	0	42	0	0	0	37	0	0	5	0	0	100
Nebicamii	38	0	0	37	13	0	0	13	0	0	0	0	0	100
Camiikebir	10	0	0	30	30	0	0	30	0	0	0	0	0	100
Dabanoğlu	7	13	4	17	13	4	0	29	0	0	0	4	0	100
Savaş	0	6	0	6	35	0	0	47	0	6	0	0	0	100
Süleymannazif	0	0	0	80	0	0	0	20	0	0	0	0	0	100
Ziyagökalp	0	0	10	9	33	0	5	38	5	0	0	0	0	100
Ben U Sen	7	0	0	13	10	0	0	67	0	3	0	0	0	100
Toplam (sayı)	57	5	6	78	25	1	1	194	1	3	19	7	3	400
Toplam (%)	14	1	2	20	6	,3	,3	49	,3	1	5	2	1	100

Suriçi'nin rehabilitasyonu konusundaki endişelerin neler olduğuna bakıldığında, Suriçi'nde ve çevresinde yaşayan halkın öncelikli endişesinin oturduğu evden çıkarılmak ve Sur dışında bir alana taşınmak olduğu görülmektedir.

Yukarıda da ele alınan, Suriçi'nin konut, ulaşım, temel ihtiyaçların karşılanması konusunda diğer semtlere oranla ucuz veya bedelsiz olanaklarının olması, hiç gelir sahibi olmayan veya düzensiz-çok düşük gelire sahip olan kalabalık haneler için tek yaşam alanı olarak görülmektedir. Özellikle kalabalık hanelerde iş bulmaya çalışan genç nüfus için Suriçi'ndeki kayıt dışı iş kolları veya gündelik iş bulma olanakları, bu vasıfsız işgücünün gelir kaynağını oluşturan olanaklardır. Başka bir yere taşınma veya oturdukları evden çıkarılma durumunda ekonomik olarak çok daha zor durumda kalacağı kaygısı ve barınma sorununa bir de ulaşım giderinin eklenmesiyle tamamen işsiz kalma endişesinin de ağır bastığı belirtilebilir.

Tablo 62: Suriçi'nin Rehabilitasyonu İle İlgili Endişeler¹³

Suriçi'nin rehabilitasyonu ile ilgili endişeler	Sayı	%
Herhangi bir endişem yok	87	22
Oturduğum evden çıkarılmak	154	39
Oturduğum evden çıkarılmak, işimi kaybetmek	4	1
Oturduğum evden çıkarılmak, sur dışında bir alana taşınmak zorunda kalmak	11	3
Oturduğum evden çıkarılmak, Suriçi'ne dışarıdan insanların gelip yerleşmesi	1	0,3
İşimi kaybetmek	25	6
Sur dışında bir alana taşınmak zorunda kalmak	61	15
Sur dışında bir alana taşınmak zorunda kalmak, Suriçi'ne dışarıdan insanların gelip yerleşmesi	2	0,5
Suriçi'ne dışarıdan insanların gelip yerleşmesi	35	9
Diğer	20	5
Toplam	400	100

Suriçi'nin rehabilitasyonu konusundaki endişelerin cinsiyete göre dağılımı ele alındığında erkek ve kadınların düşünceleri arasında belirgin bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte ev içinde yaşamını sürdüren ve evin çocuk, ev işleri, bakımı gibi tüm ev içi yaşamı kendi başına idare eden kadınların oturduğu evden çıkarılma endişesinin (% 48) erkeklere oranla (% 30) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte erkek katılımcıların işini kaybetme endişesinin (% 10) çoğunlukla ev kadını olan bölge kadınlarından çok daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Sur dışından gelen insanların yerleşmesi konusunda erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek düzeyde endişe içinde olduğu göze çarpan diğer bir veridir.

Tablo 63: Suriçi'nin Rehabilitasyonu İle İlgili Endişelerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Suriçi'nin rehabilitasyonu ile ilgili endişeler	Cinsiyet %		Toplam %
	Kadın	Erkek	
Herhangi bir endişem yok	25	19	22
Oturduğum evden çıkarılmak	48	30	39
Oturduğum evden çıkarılmak, işimi kaybetmek	0	2	1
Oturduğum evden çıkarılmak, Sur dışında bir alana taşınmak zorunda kalmak	3	3	3
Oturduğum evden çıkarılmak, Suriçi'ne dışarıdan insanların gelip yerleşmesi	,5	0	0,3
İşimi kaybetmek	2	10	6
Sur dışında bir alana taşınmak zorunda kalmak	15	15	15
Sur dışında bir alana taşınmak zorunda kalmak, Suriçi'ne dışarıdan insanların gelip yerleşmesi	1	0	0,5
Suriçi'ne dışarıdan insanların gelip yerleşmesi	4	12	9
Diğer	1	8	5
Toplam (sayı)	183	217	400
Toplam (%)	100	100	100

¹³ Cevaplar birden fazla seçeneğe ilişkin olduğundan farklı gruplandırmalar yapılmıştır.

Mahallelere göre Suriçi'nin rehabilitasyonu konusundaki endişelerin dağılımı değerlendirildiğinde, Hasırlı, Ben U Sen, Lalebey ve Fatihpaşa mahallelerinde ağırlıklı dilimin öncelikli endişesinin oturduğu evden çıkarılmak; Süleymannazif mahallesinde ağırlıklı endişenin ise işini kaybetmek olduğu görülmektedir. Suriçi'ne dışarıdan gelen insanların yerleşmesi endişesini taşıdığını belirten katılımcılarının oranının en yüksek olduğu mahalleler Dabanoğlu, Cevatpaşa ve Camikebir mahalleleridir.

Savaş Mahallesi ve Ziya Gökalp Mahallesi'nde görüşülen katılımcıların önemli oranının Suriçi'nden taşınmak endişesi taşıdığı da görülmektedir.

Tablo 64: Suriçi'nin Rehabilitasyonu İle İlgili Endişelerin Mahalleye Göre Dağılımı

Mahalle	Suriçi'nin rehabilitasyonu ile ilgili endişeleri										Toplam %
	Herhangi bir endişem yok	Oturduğum evden çıkarılmak	Oturduğum evden çıkarılmak,işimi kaybetmek	Oturduğum evden çıkarılmak,sur dışında bir alana taşınmak zorunda kalmak	Oturduğum evden çıkarılmak, Suriçi'ne dışarıdan insanların gelip yerleşmesi	İşimi kaybetmek	Sur dışında bir alana taşınmak zorunda kalmak	Sur dışında bir alana taşınmak zorunda kalmak,Suriçi'ne dışarıdan insanların gelip yerleşmesi	Suriçi'ne dışarıdan insanların gelip yerleşmesi	Diğer	
İskenderpaşa	35	40	0	0	0	12	12	0	0	2	100
Alipaşa	42	19	0	0	0	10	26	0	0	3	100
Cevatpaşa	15	39	0	4	0	4	8	0	23	8	100
Melikahmet	19	21	0	0	0	12	23	0	14	12	100
Lalebey	8	58	0	0	0	4	19	0	8	4	100
Abdaldede	33	33	0	0	0	0	0	0	17	17	100
Cemalyılmaz	40	33	0	0	0	0	7	0	0	20	100
Hasırlı	7	57	0	0	0	7	25	0	5	0	100
Fatihpaşa	9	54	0	0	0	2	19	0	9	7	100
Nebicamii	44	31	0	6	0	0	13	6	0	0	100
Camikebir	30	20	0	0	0	20	10	0	20	0	100
Dabanoğlu	25	25	0	0	0	0	13	0	33	4	100
Savaş	18	41	0	29	6	0	6	0	0	0	100
Süleymannazif	60	0	0	0	0	40	0	0	0	0	100
Ziyagökalp	10	10	19	19	0	5	19	5	14	0	100
Ben U Sen	20	67	0	0	0	3	0	0	3	7	100
Toplam (sayı)	87	154	4	11	1	25	61	2	35	20	400
Toplam (%)	22	39	1	3	,3	6	15	,5	9	5	100

BÖLÜM 3

ODAK GRUP TOPLANTILARI

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından sürdürülen ve Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen “Suriçi Sosyo-Ekonomik Analizi Projesi” kapsamında bir dizi odak grup toplantıları gerçekleştirilmiştir. Toplantılardan elde edilecek çıktılar ile Suriçi Bölgesinin son yıllarda yaşadığı sosyal ve ekonomik değişimlerin belirlenmesi hedefinin yanı sıra, Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri’nin UNESCO Dünya Kültür Mirası kesin listesi içerisine alınması amacı ile sürdürülen "Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Alan Yönetim Planı" hazırlıklarına girdi oluşturabilecek verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır.

Diyarbakır Kale surları ve İç kale bölgesi sadece ülkemiz için değil, aynı zamanda dünyanın da önemli tarihi kültürel miras alanlarından birisidir. Alanın tarihi önemi ağırlıklı olarak, Diyar

Kale Surları ve Suriçi bölümüne ilişkin oluşmuş olsa da, Hevsel Bahçeleri ve Dicle Vadisi de taşıdıkları kültürel peyzaj özellikleri nedeniyle dünya miras listesine girmeye aday konumdadır. Kentin ilk yerleşim alanı olan ve Roma döneminden bu yana varlığını sürdüren önemli surlara sahip olan Diyarbakır Kalesinin içinde yer alan Suriçi’nin, kentin sur dışına yayılma süreci ve ani nüfus artışları ile birlikte, dönüşüme ve önemli ölçüde bozulmaya uğradığı bilinmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü, tarihi ve kültürel miras alanında yaşanan dönüşüm süreçlerinin sonucu olarak yıpranan ve değerini önemli ölçüde kaybederek yok olmaya yüz tutan tarihi eserlerin ve içerisinde yer aldıkları çevrenin koruması amacıyla Suriçi bölgesini 1988 yılında Birinci Derecede Kentsel Sit Alanı olarak ilan etmiştir. Bu kapsamda; Diyarbakır Kalesinde ve Suriçi bölgesinde yer alan tarihi ve kültürel değere sahip anıt eser, kamu binası ve sivil mimari örneği 424 adet yapının tescillenmesi gerçekleştirilmiştir.

Siyah bazalt taşlarla inşa edilmiş olan ve Orta çağın önemli askeri mimari yapılarından birisi olarak görülen Diyarbakır surları 25.02.2000 tarihinde UNESCO Dünya kültürel mirasının bir parçası olarak geçici listeye alınmıştır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Alan Yönetim Başkanlığının halen sürdürmekte olduğu çalışmalar ile "Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı"nın dünya kesin miras listesine girmesi yönünde çalışmalara devam edilmektedir. 2000 yılında belirlenen UNESCO geçici miras listesi içerisinde yer almayan Hevsel Bahçelerinin de Diyarbakır Surları ile birlikte dünya kesin miras listesine alınması yönündeki çalışmalara sürdürülmektedir.

Diyarbakır için tarımsal etkinliğinin ötesinde özel bir anlam taşıyan, kentle ve Dicle Vadisi ile bütünleşmiş durumdaki Hevsel Bahçeleri önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Hevsel Bahçelerini içeren bütüncül bir koruma kararının bulunmaması ve alan üzerinde sürdürülen tarımsal etkinliklerin sürdürülebilirliğini önemli ölçüde etkileyen sulama sorunları sorumlu kesimlerin üzerinde kolaylıkla uzlaştıkları sorun alanları olarak öne çıkmaktadır. Diğer taraftan, Hevsel Bahçelerinde sürdürülen tarımsal etkinliğin, kente sağladığı peyzaj olanakları ve ekonomik katkının yanı sıra, özellikle kente zorunlu göçle gelen ve Şehitlik, Feritköşk, Dicle mahalleleri ile Ben U Sen bölgelerinde yerleşik olan yoksul nüfusun ucuz tarım ürünlerine erişimini kolaylaştırdığı ve kentsel yaşama tutunmalarında ekonomik katkı sağladığı bilinmektedir.

UNESCO Dünya Miras alanı olarak sunulan alanının diğer önemli ögesi ise Dicle vadisidir. Diyarbakır kentinin yayılım gösterdiği platoda kurulma nedenlerinden birisi olan Dicle nehri, modern kentin ilişki kurmakta zorlandığı bir öge konumundadır. Kentin, Dicle nehri ile kuracağı ilişkiye farklı

bir tanım getiren "Dicle Vadisi Kentsel Tasarım Projesi"ni de içeren miras alanı ve tampon bölgeleri, Dicle nehri ve vadisinin alan yönetim planı ve UNESCO sürecinde nasıl bir yapı sergilemesi gerektiğinin tanımlı hale getirilmesi açısından da önemli görülmektedir.

Bu kapsamda ‘Suriçi Sosyo-Ekonomik Analizi Projesi’ kapsamında yürütülen odak grup görüşmelerinin, tarihsel bir bütünlük sergileyen Diyarbakır Surları ve İç kale bölgesi ile Hevsel Bahçeleri ve Dicle Vadisi’nin nasıl korunacağı, hangi işlevleri üstlenerek kullanılacağı, kurumlararası koordinasyon ve işbirliklerinin nasıl sağlanabileceği, sivil toplum örgütleri ve meslek odalarının sürece katılımlarının nasıl sağlanabileceği, bölgede yaşayan ve çalışan halkın beklentilerinin öğrenilmesinin aracı olması beklenmektedir.

3.1. Odak Gruplar

“Suriçi Sosyo-Ekonomik Analizi Projesi” kapsamında alanda anket çalışması yürütülmüştür. Anket uygulamasıyla yeterli bilgi elde edilmesinde güçlük çekilebilecek konularda ayrıntılı bilgi alınması amacıyla odak grup toplantıları düzenlenmiş ve elde edilen bilgilerin anket çalışması ile bütünleştirilmesi hedeflenmiştir. Suriçi bölgesinin ekonomik ve sosyal analizleri; Diyarbakır Kale Surları, Hevsel Bahçeleri, Suriçi bölgesi ve Dicle Vadisi’nin doğal, tarihi, kültürel mirasını geleceğe aktarmak, ekonomik, sosyal, kültürel, toplumsal, mekânsal ve ekolojik, sürdürülebilirliğini ve gelişimini sağlamaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Alanın kültürel ve tarihi mirasının geleceğe aktarılmasının ipuçlarını ortaya koymak için, alanda görev ve yetkileri kapsamında çalışmalar yürüten, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, yerel yöneticiler, meslek odaları ve hizmet sunucuları ile üreticiler ve toplumsal kesimlerin görüş, düşünce ve önerileri alınmıştır. Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen projenin odak grup toplantılarından elde edilen sonuçları, proje kapanış etkinliğine ve alan yönetim planı kapsamında gerçekleştirilen iki çalışmaya veri sağlamıştır.

Odak grup toplantılarında görüşmelerin belirli bir düzende ve amaçlanan hedeflere yönelik yürütülmesi açısından bazı konu başlıkları belirlenmiş ve katılımcıların görüş ve önerileri bu başlıklar çerçevesinde alınmıştır. Bu kapsamda, odak grup görüşmeleri için beş ana başlık belirlenmiş ve sekiz toplantı yapılmıştır. Toplantı ana başlıkları, alan yönetim planının ana kurgusunu oluşturan konu başlıklarına benzer bir biçimde oluşturulmuş ve paydaşların bu konulardaki görüş, öneri ve eleştirileri kayıt altına alınmıştır.

Odak gruplar;

1. Tarihi mekân yönetimi ve turizm
2. Genel mekân yönetimi
3. Hevsel Bahçeleri
4. Kültürel miras (somut olmayan)
5. Toplumsal yaşam (eğitim-sağlık-rekreasyon-kültür-güvenlik)
 - 5.a. Kadın
 - 5.b. Çocuk
 - 5.c. Genç
 - 5.d. Engelli

Olarak belirlenmiştir.

Odak Grup toplantılarının geniş katılımı ve kentin söz sahibi paydaşlarının temsil edilmesi ile gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.¹⁴ Bu çerçevede kamu, meslek odası, sivil toplum, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın temsilcileri toplantılara davet edilmiştir. Ayrıca, alanda yer alan ve on beş adedi Sur Belediyesi, dört adedi Yenişehir Belediyesi sınırlarında kalan on dokuz mahallenin muhtarları ile de görüşmeler yapılmıştır.

3. 2. Odak Grup Toplantı Sonuçları

3.2.1 Tarihi Mekân Yönetimi ve Turizm

Tarihi Mekân Yönetimi ve Turizm başlığı altında gerçekleştirilen Odak Grup toplantısına, İl ve kentin yönetiminde söz sahibi kurum ve kuruluşlar katılım sağlamıştır. İl Özel İdaresi, Büyükşehir ve İlçe Belediyelerinin koruma, turizm ve kentleşme ile ilgili il müdürlükleri ve birim temsilcileri ve üç meslek odasının katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda; Tarihi mekân olarak tanımlanan Diyarbakır Kalesi – Suriçi alanının; mekânsal çevre kalitesi, sosyal hizmet sunumu, ekonomik yapı ve gelişme olanakları, alanda yetkili kurumların kurumsal kapasiteleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda katılımcıların mekâna dair düşünceleri belirlenen başlıklar altında alınmaya çalışılmıştır. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken konu; Suriçi bölgesinin, Diyarbakır'ın gerek kentsel merkez fonksiyonlarını barındırması, gerekse kentin tarihi ve kültürel değerlerini baskın unsur olarak içeren bir alan olması nedeniyle, katılımcılar ayrı başlıklar altında yürütülen tartışmalarda benzer değerlendirmeler yapabilmektedir. Diğer taraftan değerlendirmelerin büyük bir bölümü, kaçınılmaz olarak, kent bütünü ve alan yönetim planı kapsamında kalan bütün bölgelere dair olmuştur. Katılımcılar, önemli bir nokta olarak, tarihi alanın Kale, Suriçi, Hevsel ve Dicle Vadisi bütünlüğünde ele alınmasını doğru, ancak yetersiz bulmuştur. Paydaşlar, Dicle Vadisinin daha geniş bir ölçekte ve vadi alanının tamamını kapsayacak bir biçimde, başka bir deyişle Dicle nehri havzası bütününde ele alınmasının zorunlu olduğu yönünde genel bir değerlendirme üzerinde mutabakat sağlamışlardır.

3.2.1.1. Algı ve Önceliklendirme Farklılıkları

Algı ve önceliklendirme farklılıkları başlığı altında sürdürülen toplantıda; katılımcıların alana ilişkin bütüncül algısının ne olduğunun tanımlanmaya çalışılmasının yanı sıra, Suriçi bölgesinde yaşayan nüfus, bölgede ekonomik etkinlik sürdürenler ve Suriçi kullanıcısı olan kentlilerin için alanın anlamı ve algı düzeyi belirlenmeye çalışılmış, bu algıda önceliklendirme farklılıklarının neye göre yapıldığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Katılımcılar, Suriçi'nde çevre kalitesinin giderek düştüğü, altyapı hizmetlerinin yetersizleştiği, konut, ulaşım ve dinlenme mekânlarının daraldığı, sağlık, eğitim ve kültüre yönelik toplumsal hizmetlerin aksadığı ve bu durumdan kaynaklanan çok yönlü sorunlar yumağı ile karşı karşıya kalınarak yapısal bir çöküş sürecine girildiği şeklinde özetlenebilecek bir değişim yaşandığı ve bu sürecin devam ettiğini belirtmişlerdir.

Kentte görev yapan kamu kurum temsilcileri, STK ve meslek odaları; kentin geniş bir alana yayılmaya devam etmesine ve bu alanlarda yeni ticaret merkezlerinin oluşmasına rağmen, Suriçi'nin tarihi merkez olma özelliğini koruduğunu ve halen kentin gerçek merkezi (kalbi) olduğu fikri üzerinde birleşmektedirler. Alan, bu özelliklerinin dışında iki açıdan kültürel merkez olarak da tanımlanmaktadır. Birincisi, Suriçi Bölgesi tarihten gelen kültürel değerlerin merkezi olarak

¹⁴ Odak Grup Toplantılarına katılım sağlayan paydaşların listesine EK 2 de yer verilmektedir.

görülmekte, ikinci olarak ise kentin ve bölgenin yaşadığı göç, asıl olarak zorunlu göç, süreci nedeniyle yakın tarihin kentte geliştirdiği -belirli ölçülerde başkalaşmış ve değişime uğramış olmakla birlikte-kültürel kimliğin merkezi olarak değerlendirilmektedir.

Alanın tarihi merkez kimliği ile kültürel merkez kimliğinin yaşatılması, turizm konusundaki beklentiler de dikkate alındığında, kesin ve ortak kabul gören bir yargıdır. Bu yargı, Sur Belediyesinin stratejik planının kültürel faaliyetler başlığı altında da yer alan “*Yerel ve küresel değerlerin sağlıklı entegrasyonunu sağlamış kültür sanat zenginliğine sahip kent*” sorumluluğu ile örtüşür niteliktedir.

Zorunlu göçler sonucu gecekondı alanı olarak adlandırılabilcek mekânsal yapısı ve farklı yaşam tarzı ile Ben U Sen’in de kültürel yapının bir parçası ve kent kimliğini yansıtan bir alan olması nedeniyle önemi, ayrıca vurgu yapılan bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Yenişehir Belediyesi sınırlarında kalan diğer yerleşimlerden ve mahallelerden ayrı bir biçimde algılanan Ben U Sen, bazı katılımcılar tarafından Suriçi ile bütünleşik bir konumda görülmektedir.

Ancak, konutu Suriçi’nde olan ve Suriçi’nde ekonomik etkinlikte bulunanlar ile Suriçi’ni gerek sunduğu ticari aktiviteler, gerekse eğlence, dinlence, ziyaret gibi aktiviteler için kullananların alanı algılama biçimlerinde önemli farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Katılımcılar arasındaki algı farklılıkları konusundaki temel ayırmalardan birisi, Suriçi’nin özellikle turizme kazandırılması konusundaki görüşmeler sırasında ortaya çıkmıştır. Suriçi sakinlerinin yaşam koşullarının iyileşmesi durumunda Suriçi’nde yaşamayı öncelikle tercih ettikleri, koşulların iyileşmemesi durumunda ise ekonomik güçlükler, yoksulluk vb. nedenler ile alanı terk edemedikleri ve Suriçi’nde yaşamaya zorunlu oldukları ortaya konmuştur. Katılımcıların bir kısmı, koruma ve turizm için alanı sahiplenme ve aidiyet duygusunun oluşması amacıyla halkı “bilinçlendirme” gereğinden söz ederken, diğer bir bölümü sahiplenme ve aidiyet duygusunun gelişebilmesi için halkın Suriçi’ndeki yaşamını kolaylaştıran müdahalelerin gerekli olduğunu dile getirmiştir. Tartışmalar sonucunda, alanı konut gereksinimleri için karşılayanların büyük bölümünün düşük gelir gruplarına mensup ailelerden oluşması nedeniyle, yaşamın asgari olanaklarla ve genelde sağlıklı koşullarda sürdürüldüğü, kentsel ve sosyal hizmet sunumundaki yetersizlikler de ele alındığında, korumanın bu kişi ve aileler için bir öncelik olmasının beklenemeyeceği açıklamaları yapılmıştır. Öte yandan, bilinçlendirme kavramının edilgenliği de dikkate alındığında, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, gelir getirici etkinliklere dahil olunabileceğinin görülmesi ile bu bilincin kendiliğinden gelişmesinin olanaklı olacağı çoğunluk tarafından kabul gören bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle kültürel ve tarihi kimliğe dair tanıtım faaliyetlerinin alanda ikamet eden birey ve ailelere, özellikle çocuklara yönelik eğitim etkinliği şeklinde yapılmasında ve farkındalığı arttıracak çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Alanı mülk sahibi ya da işletmeci olarak (konaklama ve yeme içme kapsamında) kullananlar ile diğer ticari aktiviteler için kullananların çoğunluğunun Suriçi’nde yaşamamaları, kısa vadeli ticari çıkarlarını öncelikli görmeleri bir alt sorun olarak ortaya konmuştur. Ticari çıkar olarak ifade edilen sorun, var olan dokunun bozulmasına yol açan müdahaleler ve özgün ya da özgüne uygun restore edilmiş yapı ve alanların ticari amaçlar doğrultusunda tahrip edilmesi biçiminde açıklanmaktadır.¹⁵

Alanı ağırlıklı olarak eğlence, dinlence faaliyetleri için kullanan kesimlerin, eskiden Suriçi sakini olsalar dahi, özellikle birkaç lokanta ve kafe kullanımlı yapıyı ya da bazı ticari alanları (peynirciler,

¹⁵Özgün ya da özgüne uygun yapılmış yer döşemelerinin sökülerek yerine seramik döşenmesi, yayalaştırılan alanı korumaya dönük kent mobilyalarına zarar verilmesi, tescilli yapıların özgün kimliklerine zarar verecek yatırımlar için üst düzeylerde baskı ortamının kurulması vb. olaylarla örneklenmiştir.

imalathaneler vb) kullanmakla kısıtlı kalmalarının nedeni olarak, Suriçi'ni çöküntü alanı olarak görmeleri nedeniyle açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Kentin diğer alanlarında yaşayan ve ekonomik olanakları daha iyi olan kesimleri, Suriçi'ni ya da bazı mahallelerini güvenlikten yoksun suç merkezleri olarak algılamaktadır. Bu algının bugün ve geçmişte Suriçi bölgesinde yaşamış nüfus kesimleri içerisinde de yaygınlık kazandığı görülmektedir. Suriçi'nde yaşayan nüfusun ekonomik durumu bir miktar düzelen kesimleri, ya Suriçi bölgesinin görece daha güvenli ve sosyal donatısı daha fazla olan mahallelerine taşınmakta ya da alandan tümüyle uzaklaşmaktadır. Kentin tarihi mekânının yönetiminde söz sahibi olan kamu yöneticileri de benzer düşünceleri dile getirmişlerdir. Sorun olarak tanımlanan Suriçi suç mekânları algısına yönelik çözüm önerilerinden birisi olarak tanımlanan kentsel dönüşüm konusuna çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı biçimde yer ayrılacak olmakla birlikte, bu noktada belirtmek gerekir ki, suç unsurlarını ortadan kaldırma amaçlı dönüşüm süreçleri, katılımcılar tarafından alanda yaşayan yoksul kesimin alandan tasfiye edilmesi olarak görülmektedir.

3.2.1.2.Tarihi Alanın Tarımsal Alanlar ve Dicle Vadisi ile Bütünlüğü

Toplantının en önemli sonuçlarından birisi, tarihi mekânının tamamlayıcı bileşenleri olan peyzaj unsurları ile birlikte korunması gerektiğini vurgulayan ve planlamanın bir bütün olarak ele alınmasını gerekli gören yaklaşım üzerinde sağlanan uzlaşıdır. Tarımsal alanlar, özelde Hevsel Bahçeleri, sadece ekonomik bir aktiviteye ilişkin değil, kentin varlık nedeni olarak değerlendirilmektedir. Dicle vadisinin ise daha geniş bir alan olarak havza bütününde planlanmasının gerekliliği ifade edilmekte ve kentin tarihi dokusu ile bütünleştirilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Diğer taraftan kent surlarına bitişik bir yaşam alanı olan Ben U Sen; tarihi, kültürel ve sosyal ağlar açısından önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir. Benzer bir biçimde, Fiskaya şelalesinin doğal yapısı ve kültürel kimliği, Kırklar Dağı'nın ise doğal yapısı, somut olmayan miras olma özelliği nedeniyle tarihi alanla birlikte ele alınması gerektiği belirtilmektedir. Ancak, STK'lar ve meslek odaları söz konusu alanlarda son dönemde yaşanan gelişmelerden kaygı duyduklarını belirtmekte ve uygulamaları eleştirmektedir.¹⁶ Bu konularda kamu temsilcileri görüş bildirmemeyi seçerken, İlçe Belediyeleri ise bu ve buna benzer kararların merkezi denebilecek düzeyde alındığını, kendi kontrolleri dışında gerçekleşebildiğini belirtmektedirler.

Denetim başlığı altında detaylandırılacak olmakla birlikte, algılamada önemi nedeniyle bu noktada değinilmesi gereken diğer bir husus ise, Şehitlik mahallesi, eski Mardin yolu üzerinde yer alan alanlar, Gazi Köşkü ve devamında Erdebil Köşkü ile On Gözlü Köprü onaylı İmar Planlarında rekreasyon alanları olarak belirlenmiş olmakla birlikte; alanda çok sayıda kaçak işletmenin denetimsiz bir biçimde yer seçmiş olmasını, tarihi alanın Dicle vadisi ve Hevsel'le bütünleştirilmesini güçleştirebilecek bir risk olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda bu tür kaçak yapılaşmalar nedeniyle halkın Dicle kıyısını kullanımının kısıtlandığı ve halkın alandan dışlanması riskinin olduğu ifade edilmektedir.

¹⁶Genel olarak meslek odaları Fiskaya Şelalesi'nin yapay hale dönüşmesini ve Kırklar Dağı'nda sürdürülen yapılaşmanın kentle, doğal yapı ile bütünleşmediğini, turizm için önemsenen Surlardan Dicle panoramasına olumsuz etki edeceğini belirtmektedirler. Ben U Sen'in büyük bölümünün yeşil alan olarak ayrılması da benzer bir durum olarak değerlendirilmektedir. Kırklar Dağı'nda süren yapılaşma konusunda en çarpıcı belirleme, bu tür bir yapılaşmaya karşı olan kesimlerden (kent sakinlerinin) dahi, "daha iyi manzara ya da statü için konutlardan satın alabildikleri" konusunda yapılmıştır.

3.2.1.3. Koruma, Denetim ve Koordinasyon

Koruma ve Denetim başlığı altında yapılan görüşmeler; Suriçi'nin tarihi karakterinin korunmasını olumsuz yönde etkileyen faktörler, Suriçi tarihi dokusunun fiziksel koşulları ve tarihi dokunun kullanım biçimine dair düşünceler, yapıların kullanım biçiminde denetim sağlamakta yaşanan zaaf ve sorunlar, restore edilerek yeniden işlevlendirilen yapılarda denetim güçlükleri ve denetim araçları ve yöntemlerinin nasıl geliştirilebileceği üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca, koruma başlığı altında sürdürülen tartışmalar kaçınılmaz olarak kentsel dönüşüme ilişkin görüşlerinde belirtilmesine neden olmuştur.

Koordinasyon başlığı altında yapılan tartışmalar ise tarihi alanda yapılan alt ve üstyapı yatırımlarında mükerrerlik ya da çatışmalar olup olmadığı, kamu kaynaklı plan proje ve araştırmaların bütünleştirilmesine dair engeller, mükerrer ve birbirini tamamlamayan çalışmalar, kamu yatırımlarının projelendirilmesi aşamasında fayda maliyet analizlerinin yapıp yapılmadığı, yatırımların bu çerçevede izlenip izlenmediği konularını içermiştir.

Koruma, katılımcıların hemen hemen tamamı tarafından tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması olarak algılanmaktadır. Bu kapsamda, alan yönetim planının sağlayacağı bütüncül bir bakış açısıyla hedef birlikteliği oluşturup, ilgili kesimlerin üzerinde uzlaşma sağladığı politikalarla, insan odaklı, yaşayanların hayat standardını yükseltmeyi öncelikli kılan, kentin tarihi ve kültürel değerlerini koruyan bir hedefe yönelmenin amaçlanması kabul görmektedir.

Tarihi mekânların korunmasına dair bir çok sorun sıralanmıştır. İfade edilen sorunlar arasında önemli olduğu vurgulananlardan biriside, korumanın yasalar nezdinde çok sahipli olması görülmektedir. Çok sahiplilik çok başlılık olarak görülmekte, bu durumun sürecin yanlış noktalardan başlamasına neden olduğu, bunun da amaca uygun projelendirmeler konusunda hatalara yol açtığı belirtilmektedir.

Sürece farklı noktalarda, farklı zamanlarda ve farklı yönleriyle taraf ve dahil olan çok sayıda kamu kurumunun birbirinden bağımsız çalışıyor olması, girişimcilerin -bir anlamda- zaman zaman sınır tanımaması ile bütünleştğinde koruma kullanma dengesinin sağlanmasının güçleştiği genel bir kanı olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁷ Bu kapsamda "restorasyon" uygulamalarının bazı durumlarda tahribatlara yol açmasının kaçınılmaz olduğu, sahibi çok ya da sahipsiz bir yapının kaçınılmaz olan tahrip olma sürecinin engellenmesi gerektiği dile getirilmektedir. Bazı uygulamaların yapının ve çevresinin kimliğini bozduğu belirtilmiş ve bu durumun alanın bütününe dair önemli bir risk olarak algılandığı ifade edilmiştir.¹⁸ Burçların işlevlendirilmesi sırasında da benzer tahribatlara yol açacak kullanımlardan kaçınılması gerektiği belirtilerek, girişimcilerin burçları denetimsiz kullanmalarının engellenememesinin tarihi eserlerin korunmasını güçleştirdiği ve risk oluşturduğu ifade edilmiştir.

¹⁷Kültürel değerlerin tahribi halinde durumun ilgili kurumlara bildirilmesi 2863 sayılı Yasa uyarınca bir görev olduğu halde, Koruma Kurulunun aldığı kararlara aykırı bir gelişme olduğunda, suç duyurusunda bulunup yeniden karar alarak müdahalede bulunma hakkını kullanmadığı, Müze Müdürlüğü'nün konuyu anında rapor edip gerekli müdahalede bulunma yetkisini kullanmadığı, yapının vakıf mülkü olması halinde dahi, Kültür Bakanlığı'nın müdahale hakkının göz ardı edildiği, başka bir deyişle kurum çalışanlarının elini taşın altına koymadığı, kendi görevi olarak görmediği şeklinde örneklenmiştir.

¹⁸Katılımcının bu konudaki örnekleri; "Kuyumcular çarşısı üzerine kafe kurulmak isteniyor. Uygulama tahribat yaratabiliyor. Bu tür tahribatların önlenmesi gerekmektedir. Hasanpaşa Hanı da, Deliller Hanı da kötü kullanılmaktadır. Mahkemeye gidilmesine rağmen sonuç alınmadığı için vatandaş tahripde sınır tanımamaktadır. Bütün burçlar işgal altındadır."

Kamunun, yatırıma konu ettiği alanları, sokakları ve yapıları belirlerken izlediği sürecin genel bir programa dayalı olmadığı belirtilerek, bu biçimde sürdürülen çalışmaların kaynak israflarına yol açtığı görülebildiği söylenmektedir.

Restorasyon projelerinin, denetim ve uygulanma süreçlerinde ilgili kurumlarda uzman personelin bulunmaması ve/veya yetersiz olmasının yarattığı olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için, bir bilim kurulu oluşturulması ve bu kurulun restorasyon işinin başından sonuna kadar proje ve uygulama denetimi yapması önerilmiştir. Kullanım aşamasındaki denetim sorunlarının aşılmasında Yerel Yönetimlere ve Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne önemli görevler düştüğü, ancak bu aşamadaki denetimlerin de yapılmamasına dönük önlemlerin yine ortak çalışma ile alınabileceği değerlendirilmektedir.¹⁹

“Tarihi alanda yaşayanların alanı sahiplenmeleri, korumalarını da beraberinde getirecektir” görüşü yaygındır. Alandaki konut yapılarını kullananların bu alanı sahiplenmesi için ekonomik getiri sağlanmalıdır.²⁰ Konut kullanımından arındırılmış bir tarihi alanın özgün kimliği ile korunmasının da olanaklı olmayacağı katılımcıların bir bölümü için kesin bir yargıdır. Bu noktada üzerinde durulan bir konu, turizme yönelik görüşleri de önemli ölçüde biçimlendiren, koruma-kullanma dengesinin sağlanmasına ilişkindir. Her ne kadar turizm başlığı altında değinilecekse de, turizm ve korumanın birbirine karşıt sonuçlar ortaya çıkarmasını engellenmek en önemli hedefler arasında görülmektedir.²¹ Bu açıdan da koruma ve turizm birbirinden ayrı tutulmamakta ve ortak bir programın gerekliliğine değinilmektedir.

Genel olarak halkın koruma konusunda suçlanmasının haksızlık olduğu, kamu tarafından yerinde ve uygun kullanma konusunda iyi örneklerin sunulmadığı, kamunun kendi görevini hakkıyla yerine getirmesinin bu açıdan önemli olduğu açıklanmıştır. Kamunun birbirini destekleyen programlara gereksinim duyulduğuna (Diyarbakır için ortak plan ve program; Kimle kim yapacak, kim yardımcı öğelerdir. Kimin asli görevidir, kimlerle ortak olmalıdır), bu kapsamda alan yönetimi çalışmalarını fırsata dönüştürme gereğine değinilmektedir. Kısaca koruma, yönetim, turizm, denetim için paydaşların tamamının sorumluluklarını ve görevlerini belirleyen zaman ve mekân etaplamasını içeren bir ortak programın oluşturulması önemsenmektedir.

Bu çerçevede, yerelde kurumların bir araya gelme potansiyelinin UNESCO süreci ile mümkün kılınabileceği, bu fırsatın iyi değerlendirilmesi gereği benimsenmiştir. Ancak bu sürecin ulaşılması gereken bir hedef olmadığı, onu kullanarak karar vericilere bir belge sunulması gerektiği görüşü ortaya konmuştur. Bu çerçevede, diğer kentlerin yaşadığı sorunları yaşamamak için mantıklı ve bilimsel olma gereği vurgulanmıştır. Sadece surları geleceğe taşımanın değil, somut olmayan mirasın ve sosyal ağların da geleceğe taşınması zorunluluğuna değinilmiştir. Mevcut durumda kamu kaynaklarının sağlıklı kullanılmasını sağlamanın da aynı ortak programın bir parçası olduğu belirtilmiştir.

¹⁹Örneğin işlev değişikliği ile restore edilen Hasanpaşa Han'ında önemli düzeyde görsel bir kirlilik olduğu ve buna müdahale edilmediği genel kanıdır.

²⁰Bu konuda şu örnek verilmiştir. “Hasırlı’da bir Ermeni Kilisesi, ipek şal dokunan ve pazarlanan bir kadın merkezine dönüştürüldü. Kadınların bu işten para kazanması; sahiplenmeyi, bakmayı, korumayı da beraberinde getirdi. Sadece miras olarak sahip çıkmak yeterli değil. Yaşayanlara geçerli ve hayatlarına dokunan, o hayatı iyi sürdürebilmeyi sağlayan gerekçeler vermek gerekmektedir.”

²¹Bu konuda kurulan cümle, “Pek çok uygulamada tarihi koruma ve turizm kullanımı düşman kardeşler olmuştur.”

Yaklaşık 250 sivil mimarlık örneğinin yıkık, harabe durumda olduğı, bazı sokaklara girilemediğı belirtilerek, mekânların bakımlı olmasının ve bu çerçevede finansmanın önemine değinilmiş, finansman modeline duyulan gereksinim, ortak programın bir parçası olmalıdır görüşü ortaya konmuştur.

3.2.1.4. Dönüşüm

Dönüşüm "Genel Mekân Yönetimi Odak Grup Toplantısının" konularından olmakla birlikte, "Tarihi Mekân Yönetimi ve Turizm" odak grubu katılımcılarından da çok sayıda önerme alındığı için, özellikle turizm sektörünün dönüşüm yaratıcı etkisi ile ilgili yapılan bildirimler, dönüşüm başlığı altında toplanmıştır.

Konu mümkün olduğunca KAİP (Suriçi Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı) kapsamında turizm öngörülerini ve tarihi, tescilli yapıların turizm amaçlı kullanımı ile sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda dönüşüm, Suriçi alanının turizm amaçlı dönüşümü ve yapılarda işlev değişiklikleri olarak ele alınmıştır.

Dönüşümle ilgili görüşmelerin detayına geçmeden önce, toplantıda belirtilen ve Suriçi hakkında yapılan değerlendirmelerin özetine burada yer vermekte fayda bulunmaktadır. Alandaki mahallelerin büyük çoğunluğunda yapı ve nüfus yoğunluklarının aşırı olmasının yanı sıra, mahalle nüfusunun ihtiyaç duyduğu sosyal donatı alanlarında da büyük bir eksiklik görülmektedir. Suriçi Bölgesinin yaşam standardı düşük ve sunulan kentsel hizmetler ise yetersiz bulunmaktadır. Ayrıca, bölgenin altyapı ve hizmete erişim sorunları da bulunmaktadır. Suriçi mahallelerinde yaşayanların büyük bir çoğunluğu alt gelir grubunda yer almaktadır. Ülke genelinde konut edindirme/destekleme politikaları alt gelir grubunun sağlıklı bir çevrede konut edinme olanaklarını sınırlamaktadır. Bu nedenle yerel politikalarla bu sınırların aşılmasına yönelmek bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Mevcut planlama ve uygulama araçları, tarihi yapıların korunmasına öncelik vermeli ve alan kullanıcılarına yol gösterici olmalı, dönüşüm-yenileme/sağlıklaştırma vb. politikalar ise alana özgü bir biçimde geliştirilmelidir. Katılımcıların çoğunluğu, daha önce de belirtildiğı gibi, dönüşümün halkı bu alandan uzaklaştırma ve kent dışında yeni konut alanlarına gönderme ile sonuçlanan uygulamalara karşıdır. Genelde tercih edilen yerinde dönüşüm politikalarıdır. Ancak, 2011 yılında onaylanan Suriçi Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı ile Suriçi alanının nüfusunun neredeyse yarı yarıya düşürölmesi, TOKİ'nin alanda çalışmalar yürütüyor olması, daha önce gerçekleştirilen dönüşüm uygulamalarının (Cevatpaşa, Alipaşa) genelde alan sakinlerini kentin uzağında ki alanlara (Çölgüzeli) taşınması, Suriçi halkının boşaltacağı alanın hangi amaçlarla kullanılacağına dair belirsizlikler olması ile çeşitlendirilen bir dizi kaygının hakim olduğı bir tartışma yaşanmıştır.

Katılımcılar, kentin yakın tarihi dolayısıyla kent kimliğı açısından önemli bir bölge olduğı belirtilen Ben U Sen'in bir kısmının boşaltılarak, surların açığa çıkarılması ve mahallenin önemli bir bölümünün park haline dönüştürölmesi yönünde bir imar planı kararı bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu tür bir alanın geniş yeşil alanlar elde etmek için boşaltılması, kullanılmayacak ya da kısıtlı kullanım yaratacak geniş ve bir anlamda işlevsiz yeşil alanlar oluşturulması durumunda bunların kentin yaşayan parçaları olmadığı, kentle birlikte 24 saat yaşamayan alanların, yeni sorunlar yaratabileceğı belirtilmiştir.

Tarihi yapıları salt turizm amaçlı restore ederken dahi, kentin ve kentinin ihtiyaçlarının düşünölmesi, halkın alandaki yaşamını sonlandırmadan yapının özgün kimliğıyle ters düşmeyecek fonksiyonlar belirlenmesi gereğı sıklıkla vurgulanmıştır. Ayrıca, bu sürecin mülksüzleştirme

yaratmamasının önemi üzerinde tekrar tekrar durulmuştur. Özellikle kamu elinde olan veya kamulaştırılan yapılarda işlev değişikliği yapılırken, alanın asıl kullanıcılarının kendilerini kentin farklı bölgelerinde bulmalarını bir sorun olarak değerlendirilen katılımcılar, Almanya ve İngiltere’de yaşanan bu tür dönüşümler ve bu dönüşümlere bağlı olarak gelişen mülksüzleşme süreçlerinin sürekli hale gelebildiği aktarılmıştır.²² Bu süreçlerin Suriçi’nde ya da alan kapsamındaki diğer mahallelerde yaşayanlar tarafından ikinci bir zorunlu göç olarak algılanmasının bir toplumsal tehdit olduğu vurgusu yapılmıştır.

Projelerle evlerin tamamının restore edilip, sokaklar özgün hale dönüştürüldüğü ve konutlarda ki yaşam standardı yükseldiğinde, şu anda bölgede yaşayanların alım gücünün yetersizleşme riski önemle vurgulanmış, bu kapsamda sivil topluma ve kent halkına büyük görevler düştüğüne değinilmiştir.

Restorasyon çalışmalarındaki bir sorun da onarılan hanların kullanımında tek örnek-standart yatırımların, (kahvaltıcıların Hasanağa’da, kafelerin Sülüklü Handa konumlanması gibi) yer alması sorun olarak belirtilmekte, kullanım çeşitliliği yaratılması gereği vurgulanmakta, ancak kullanım çeşitliliği kapsamında yer alabilecek fonksiyonlar netleştirilmemektedir.

Tarihi mekânların restorasyonu ve işlevlendirilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen hibelerin, yapıların özelliği ve özgünlüğü ile yapılacak işlerin detayı dikkate alındığında yetersiz kaldığı, bir sorun olarak dile getirilmektedir. Bu uygulamaların yeterli olabilmesi için yeni kaynaklara ihtiyaç bulunduğu belirtilmektedir.

Burçlarla ilgili işlevlendirmelerde yemek yeme yerlerinin oluşturulmasında sorun teşkil eden ıslak mekân kullanımı konusunun çözümünün bulunabileceği, bu alanların kentin yemek kültürünün tanıtımı amaçlı kullanılabileceği belirtilmiştir. Bu alanların halkın koruma konusunda bilinçlendirilmesi ve turizm sektörüne katılımını sağlamanın aracı olabileceği, bu amaçla kurulacak yemek kültürü tanıtım ağına Suriçi’nde yaşayan kadınların çalıştırılabileceğini düşünen katılımcılar bulunmaktadır.

Sadece turist çekmek için değil, kentin sakinleri için de kentin yaşanabilir bir ortam olarak oluşturulması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Sokak sağlıklılaştırmalarını da bu bakış açısıyla değerlendirmek gerektiği, bunun zaten doğal bir çekicilik yaratacağı belirtilmiştir.

Alanda yaşayanların aidiyet konusuna farklı bir açıdan yaklaştığı, kamunun ise genelde konuyu yapıyı çevreye indirgediği, bunun da alanı tasfiye etmeyi gündeme getirme riskini artırdığı bazı katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. “Suriçi, Suriçi’nde korunmalıdır” bakış açısının kamunun da bakış açısı olması gerektiği belirtilerek, bu önermenin Çölgüzeli’nde Suriçi’ndekine benzer konutlar yapma anlamına da gelmeyeceği ifade edilmiştir²³.

²²Süleyman Nazif Konağı örneğinde olduğu gibi kişiden devlet kaynakları ile satın alınıp, devlet kaynağı ile onarılıp otele dönüştürülerek işletmeciyeye verilmesi sonucunda yapıda yaşayan 3 ailenin de mekânını yitirdiği açıklamaları yapılmıştır. Bu anlayışla yürütülen ve gerçek kullanıcıyı dışlayan bakış açısının yönlendirdiği turizm etkinliğinin kısa vadede gelir getirici olabileceği, ancak orta ve uzun vadede kente ve kentiye zarar vereceği ve başarısız olma riski vurgulanmış, yörede bu tür benzer örneklerin iyi incelenmesi gerektiği belirtilmiştir.

²³Bir katılımcının sözleri; “Hançepek’e (Hasırlı) girdiğim zaman kadınların sohbetini çok seviyorum. Tüm mahalledeki çocukların beraber oynaması, ilişkilerini önemsiyorum. Sokaktaki 20 evin 6’sını butik otele çevirdiğimizde bunlar kalmayacak”

3.2.1.5. Turizm

Bu başlık altında Diyarbakır Turizm politikaları, bütüncül ve sürdürülebilir turizmin sağlanmasında engeller, mekânsal taşıma kapasitesi, ziyaretçi yönetiminin²⁴ sağlanamaması, sektörel sorunlar (yetiştirilmiş işgücü, tesis kapasiteleri), turizme yönelik altyapı yetersizlikleri (havaalanı, otogar, kent içi ulaşım ve erişim, diğer altyapı) konularında değerlendirmeler alınması amaçlanmıştır. Ancak, odak grup toplantısında tartışma konularının tamamı hakkında bildirim alınamamış, bildirimler ağırlıklı olarak turizmi yadsımamakla birlikte (bazı katılımcılar açısından) salt turizm bakış açısının riskleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Katılımcılar büyük bir uzlaşa ile turizm sektörünün gelişmesinin ülkesel ve bölgesel politikalarla mümkün olduğunu belirtmişlerdir.

Diyarbakır Merkez ilçesinin 621 adet kültürel değer envanteri bulunduğu belirtilmiş, turizm ve tarihin çatışarak birbirine zarar verecek iki unsur olma riskine değinilmiştir. Bu kültür varlığı zenginliğini turizm metası olarak görmeden, önceliği kente ve kentliye veren bir algının oluşturulmasının önemine değinilmiş, korumanın ve ona dayalı olarak gelişecek turizmin sadece ve kısa vadede gelir getirici unsurlara indirgenme riskinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, ikamet yapılarının işlevi değiştirilip sadece turizm amaçlı kullanıldığında tüm dokunun yok olup Antalya Kaleiçi benzeri bir örneğe dönüşme riskinin bulunduğu vurgulanmıştır.

Serbest piyasa mantığı çerçevesinde bilinçli olarak kentlerin yarıştırılmasının, turist çekme ya da turiste cazip görünme adına kentlerin büyük zararlar da görebildiği, bu zararların özellikle somut olmayan kültürel değerleri yok etmesi riski taşıdığı önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu kapsamda Mardin kenti olumsuz bir örnek olarak verilmiştir. Merkezi ve yerel politikaları belirleyen bu anlayışın fiziksel varlığı da tahrip etmesi üzerinde durulmuştur (meraların, ormanların yok olması, kimliksiz yeni yerleşimler oluşması gibi). Kentlerin birbiriyle yarışmasındansa birbirini desteklemesi gerektiği, birbirini tamamlayan kentler ile tur güzergâhlarının belirlenmesinin uygunluğu vurgulanmış, ülkesel ve bölgesel politikalar ile kente yönelik politikaların bütüncül olması gereğine değinilmiştir. Bu kapsamda meslek odası temsilcilerinden birisi “*Suriçi'nin turizm potansiyeli büyüktür. Zira, Suriçi'ni diğer kentlerden ve alanlardan farklı kılan özellikler vardır. Suriçi Diyarbakır'ın, Diyarbakır da bölgenin kalbidir. İç turizme daha çok ağırlık vermek gerekir. İran'dan gelen turistler Diyarbakır'a gelmiyor, zira potansiyeller iyi tanıtılmıyor. Mardin, Batman, Şırnak ve Diyarbakır'ın bağlantısı var, ancak planlarda Şanlıurfa ile birlikte ele alınıyor. Havaalanı, Urfa'ya yapılıyor, buraya yapılmıyor. Biraz daha yerel, bölgeye hitap edebilecek plan yapılmalı. Bu üst ölçekli planlara da yansımacaktır*” demiştir.

Alanda ciddi yatırım olmasına rağmen, kamunun yatırımlarına dair etki çözümlemesi konusunda yeterli hassasiyetinin olmaması, maliyet ve fayda analizlerinin yapılmaması, küçümsenmeyecek miktarlarda kullanılan kamu kaynağının ekonomik ve/veya toplumsal fayda konusuna gereken önemin verilmediği izlenimi yaygındır. Temel noktanın kamu kaynağı kullanıldığında kamunun faydalanması olduğu, ancak bazı yatırımların yaşayanları, kiracı ya da mülk sahiplerini mülksüzleştirdiği dile getirilmiştir.

²⁴Bilinen alanların daha sıklıkla ziyaret edilmesine karşın diğer önemli alan ve eserlerin yeterince tanıtılmaması, bu alanlara ulaşamaması, ziyaretçilerin kültür mirasları hakkındaki bilgilere kolay ulaşamaması; müzelerin yönetim, araştırma, sergileme ve güvenliklerinin sağlanması konusunda sorunlar

Turizmi ele alırken tarihi mekânları kucaklayan doğa ile birlikte düşünmek gerektiği dile getirilmiştir. Bu kapsamda Dicle ve Fiskaya'nın önemi üzerinde durulmuştur. Suriçi'nde turizm için insan mekân ilişkisi üzerine eğilmek zorunluluğu bağlamında yaşam kalitesinin artırılması gerektiği, Suriçi'nde insanların mutlu olabileceği bir gelişmenin yaşanması halinde turizmin gelişmesini beklemenin olası olduğu, kafeler, butik oteller vb. dönüşümlerin yapay bir doku oluşturma riskini barındırdığı vurgulanmıştır.

İçkale'de devam eden Diyarbakır Müzeleri projesinin çok önemli bir boşluğu dolduracağı, turizme katkıda bulunacağı ifade edilmiştir. Müzelerin yanı sıra kentin değerini vurgulayacak sosyal, kültürel aktiviteleri, festival ve bayramları bütünleştirmek gerektiği, bu tür etkinliklerin olumsuz imajın değiştirilmesi üzerinde de etkisi olacağı, tanıtım etkinliklerine olumlu katkısı olacağı vurgulanmıştır (Ulusal veya uluslararası düzeyde film festivali, karpuz festivali, modern sanat müzesi gibi).

Turizme yapılacak yatırımın insana yapılacak yatırım anlamına geldiği, turizmi geliştirmek için tanıtımın kent kimliği vurgusu ile ele alınması önerilmektedir. Bu anlamda da eğitimin önemi üzerinde durulmuştur (otobüs, taksi, dolmuş sürücüleri, Suriçi halkı, esnaf, zanaatkar, aileler). Kısaca Diyarbakır'ın turizm için hazırlanmış bir şehir olduğu imajının, alanın kullanıcılarını yadsımadan yaratılması önemsenmiştir.

Alanda yaşayanlar, içinde bulundukları koşulların da etkisiyle kültürel ve yerel değerlerini kaybetme riski altında görülmektedir. Urfa'nın sadece bir sıra gecesi ve çiğ köfte ile turiste hizmet vermesine rağmen Diyarbakır'ın benzer geleneklerinin kullanılamaması ve tanıtılamaması sorun olarak dile getirilmiştir. Örnek olarak eskiden her evde bir ipek böceği tezgâhı varken bugün kaybolmuş olması önemli ekonomik sorunlar arasında sayılmaktadır. İpek dokuma dâhil, marka değeri olabilecek ürünlerin üretiminin desteklenmemesi ve pazarlanması için gerekli çalışmaların yapılmaması da bu ve benzeri aktiviteleri sonlandıran nedenler arasında sayılmaktadır. Ancak halkın da bu değerlere yabancılaşmasının nedenlerinin araştırılması ve bunların giderilmesi gerekli görülmektedir. Yeni nesillerin 1960-70'lerin Diyarbakır'ı ile ilgili yeterli bilgisinin olmamasına da bu kapsamda değinilmektedir. Kültürel değerleri yaşatmadan “sadece restorasyona dayalı turizm kalıcı ve sürdürülebilir olmayacaktır” görüşü ile bu konuda da yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi gereği üzerinde durulmaktadır.

Yeni Diyarbakır Otogarı'nın mimarisinin surlarla benzerliği eleştiri konusu edilmiştir. Kente gelip ilk otogarı gören yabancı için gerçek surları değersizleştirme riskine dikkat çekilmiştir. Benzer biçimde kent mobilyalarında da sürekli karpuz ve Sur kullanmanın benzer etkilerine değinilmiştir.

“Burçların (sadece 9 nolu burç) yap işlet devret modeli ile ihale edilmesi, rekabeti büyütüp yüksek kiraların ortaya çıkmasına neden olmaktadır” açıklamasına dayalı olarak yüksek kira bedellerinin kurumlar için olumlu bir durum olarak algılandığı, girişimcinin kurumlara baskı yaptığı, hatta bir mekânın ruhsatı için ülkenin Cumhurbaşkanı'na, Başbakanı'na ulaşıldığı örnekleri verilmiştir.

Kentin bilinen bir turizm misyonu olmaması eleştiri konusu edilmekte, kentin girişimcinin inisiyatifine bırakılacak kadar değersiz olmadığı belirtilmektedir.

Suriçi'nde araç trafiğinin ve toplu taşımın olmaması bir sorun olarak dile getirilirken, yaya trafiğini ve turizmi destekleyeceğine inanılan fayton projesi önerisi getirilmiştir. Bu proje ayrıca alan sakinleri için bir çalışma alanı olarak da değerlendirilmiştir.

Korumak adına vatandaşı evini yenileme, sağıklaştırma şansı sunmak gerektiğı, bu işlemin de alanda daha çok yoksul vatandaşların yaşadığı dikkate alınarak mali ve teknik (proje, uygulama) katkı sunulmasının gereğine değinilmiş, mevcut katkıların yetersizliğı genel kabul görmüştür.²⁵

Tarihi ve toplumsal kimliğı korumak asıl amaç olmakla birlikte, Suriçi'nde yaşanan bazı değışimlere dikkat çeken katılımcılar, insanların mali durumunun elverdiği ölçüde, çok fazla ve sık yer değıştirdiğini, cemaatler oluştuğunu, sokakların parsellendiğini (suç konularında) belirtmişlerdir.

3.2.1.6. Alana Dair Riskler

Alanın tarihi dokusunun giderek yıpranması ve algılanmasındaki yetersizlikler, yapıların denetimsiz olarak değışime ve işlev değışikliğine uğraması, kullanıcıların alanı sahiplenmemesi alanın korunmasının önünde ve tarihi miras özelliğinin kaybedilmesinde önemli riskler olarak tanımlanmıştır.

Suriçi alanının afet riskli alan olarak ilan edilmiş olması, KAİP ile getirilen nüfus azaltma kararları, Suriçi'nin içi boşaltılmış salt turizm için konaklama, yeme içme fonksiyonlarına indirgenmiş bir alana dönüşmesi, bazı katılımcılar tarafından kentin tamamı için bir risk olarak algılanmaktadır.

Ben U Sen'de yerleşim alanında kaya düşme riski altında bulunan alanlar olduğu bildirilmiştir.

3.2.2. Genel Mekân Yönetimi

Genel Mekân Yönetimi Odak Grup Toplantısı mekânın tamamına ilişkin bildirimleri almak amacıyla düzenlenmiştir. Toplantıya, İl ve kentin koruma, kentleşme, mali hizmetler ve altyapı hizmetleri başta olmak üzere yönetimde sorumlu kurumlar katılım sağlamıştır. Ayrıca Mimarlar ve Şehir Plancıları Odası temsilcilerinin katılımı sağlanmıştır.

Konunun özü gereğı ve kaçınılmaz olarak bazı başlıklarda yapılan değerdendirmeler, Tarihi alan yönetimi ve turizm başlığında yapılanlarla benzerlik göstermiştir.

Görüşmelerin; algı ve önceliklendirme, Suriçi sakini ile ilgili değerdendirmeler, Suriçi'nin baskın işlevine dair görüşler, Suriçi'nin tarih, turizm, ticaret, imalat, zanaat, ikamet fonksiyonlarının birbirleri ve kentle ilişkisine dair değerdendirmeler, planlama konusundaki kısıt ve eylem planları gerekliliğı, kamusal kıyı kullanımına ve kent içerisinde tarımsal kullanıma dair düşünceler, Hevsel'in algılanma biçimi ve önemi, mekânsal ve toplumsal riskler, yapılaşma baskısı ve kentsel dönüşüm, ulaşım ve altyapı konularında katılımcıların görüş ve önerilerinin alınmasına olanak sağlayacak bir biçimde yapılması amaçlanmıştır.

3.2.2.1. Algı ve Önceliklendirme

Suriçi, Hevsel Bahçeleri ve Dicle vadisinin bir bütün olarak ele alınması zorunluluğı ve öneminden hareketle, bu çalışmaların ve toplantıların kurumların ve ilgili tüm tarafların ortak algı oluşturmada önemi vurgulanmıştır.

Alan yönetimi çalışma alanının bu alanlar dâhil olmak üzere ve kenti ilgilendiren havza temelinde gerçekleştirilmesinin en doğru yaklaşım olduğuna değinilmiştir. Planlama ve korumanın da havza ölçeğinde yapılması halinde daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesinin mümkün olabileceğinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu tür bir bütüncül yaklaşımın kent halkı ve Suriçi sakinleri için de önemli

²⁵Yapılan kamu yardımlarının tarihi yapılarda sadece çatı onarımına bile yetmediğı örnek olarak verilmiştir. İl Kültür Müdürlüğü proje desteğı verildiğini belirtmiştir.

olduğu, alanı etkin ve yerinde kullanmanın alana dair algıları biçimlendirebileceği açıklamalarına yer verilmiştir.

Kentli ve alan kapsamındaki yerleşim alanı sakinleri için Dicle vadisi bir dinlenme alanı, kentin yoğun, gündelik yaşamından kurtulma amaçlı bir anlamda rekreatif dinlenme alanı olarak algılanmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu için ise Hevsel'in kentin varlık nedeni olduğunu belirterek, kentin tarihi geçmişinde de Surlar kadar önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu algının genele yaygınlaştırılması önemsenmektedir.

Suriçi, çoğu kentli için hala kentin en azından ticari merkezi olarak kabul edilmektedir. Ancak alanın bazı mahallerinde ve sokaklarında yaşanan olumsuzluklar (hırsızlık, kapkaç, fuhuş, uyuşturucu kullanımı ve ticareti) nedeniyle güvenlikten yoksun bir alan olduğu düşüncesinin yaygın olduğu belirtilmektedir.

Esnafların % 80'inin Suriçi'nde oturmaması, Suriçi'ni sahiplenmeleri konusunda sorunlara yol açmaktadır görüşü yaygındır.

Suriçi'nde benzer yapıda ailelerin kurduğu ilişkiler ve yaşam biçimini önemseyen bir bakışa gereksinim bulunduğu değerlendirilmiş, bireylerin mahalleleri ve çevre ile farklı bir aidiyet kurduğu belirtilmiştir. Kendi kayıplarının var olmayan mezarları için farklı mezarları ve mezarlıkları kendine ait kabul etmekte olmaları bu kapsamda örneklenmiştir.

“Suriçi'nin olumsuz imajı olduğundan sorunlar olduğundan daha büyük gösterilmektedir, pek çok sorun diğer ilçelerde de yaşanmaktadır” görüşüne çok sayıda katılımcı destek vermiştir.

3.2.2.2. Koruma-Denetim-Kullanım

Suriçi alanında bir keşmekeşlik ve çevresel kirlilik (görüntü, gürültü, çevre kirliliği, vb.) bulunmaktadır görüşü yaygındır. Ancak bu keşmekeşi yaratan unsurları ortadan kaldırmak için ilgili kurumlar tarafından ortak bir davranış biçimi geliştirilememesi nedeniyle bu keşmekeşin giderek arttığı ifade edilmektedir.

Katılımcıların ortaklaştığı konulardan birisi şöyle saptanabilmektedir. “Mekânsal yapısı gereği, bu keşmekeşin giderilmesi için gerekli müdahalelerin en kolay ve hızlı uygulanacağı yer Suriçi'dir”.

Katılımcıların bir bölümü, koruma önlemlerine uyulması ve denetlenmesi konularında bir disiplin sorunu bulunduğu görüşündedir. Suriçi kullanıcılarının korumaya ve mekânı kullanmaya ilişkin yasaklara uymadığı iddiasındadır. Bu konuda verilen örnekler genellikle ulaşım ile ilgilidir.²⁶ Bazı katılımcılar ise yerinde ve gerekli önlemlere kişilerin uymasına dair sorun yaşanmadığı, ancak ticari merkez niteliğindeki bir alanda araç trafiği sorununu çözmemenin bu tür sorunlar yaratabileceğini ileri sürmektedir.

Bu kapsamda, yasakların tek başına çok anlamı olmadığı, yasakların içselleştirilmesi halinde başka bir deyişle Suriçi günlük yaşamına gereksiz müdahale anlamına gelmediklerine kani olduğunda, uyulacak, geçerli ve mantıklı kurallara dönüşebileceği ifade edilmektedir. Bazı katılımcılar bunun bilinçlendirme ile sağlanabileceği iddiasında iken, bazıları bilinçlendirme tabirinin bu anlamda uygun olmadığı, bilincin yukarıdan dayatma ile oluşmayacağını belirtmektedir. Bu görüşü savunanlar ikna yöntemlerinin yanı sıra katılımcı bir karar sürecine gereksinim duyulduğunu

²⁶Yaya yolu babalarının kırılması ve yapıya uygun olarak döşenmiş olan kaldırım taşlarının sökülerek yerine uygun olmayan malzeme döşenmesi gibi örnekler verilmektedir.

vurgulamaktadırlar. Daha da önemlisi yasakların belirlenmesi sırasında önceliğın kullanıcının gereksinimleri olduğı, ancak gereksinimler dikkate alınarak belirlenen yasaklara uyulmasının sağlanabileceğı, kullanıcıların ikna edilebileceğı, kullanıcıların ancak böyle bir yöntemle “bilinçleneceğı” görüşleri savunulmuştur.

Suriçi'ne yönelik kararların alınmasında alanın hala kentin ticari, tarihi ve kültürel merkezi olmasının dikkate alınması gereğine vurgu yapılmakta, koordinasyonun ve katılımın önemi ortaya konmaktadır. Mevcut ekonomik etkinliklerin hangisinin tercih edileceğı önem kazanmaktadır. Korumanın alandaki tüm etkinlikleri ve kent için önemi değerlendirilerek ele alınması gerektiğı belirtilmekte, bu gereklilik etkinlikler arasında denge kurmakla da ilgili bir eylem alanı olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcılar, kendileri de dâhil kamu temsilcileri, koruma ve denetim konusunda belediyelerin ve ilgili kurumların, pek çok nedene dayalı olarak, yetersiz kaldıklarını ifade etmektedir.

Tescilli yapıların korunabilmesinin bir koşulu, restorasyon sonrasında restorasyon amacına uygun olarak kullanılması olarak görölmektedir. Kullanılmayan yapıların zaman içerisinde yine harabeye dönüşebildikleri, bu tür örnekler bulunduğı, amacın yapıyı onarmanın ötesinde alanın gereksinimlerine uygun kullanıma sunmak olduğı belirtilmektedir.

Ancak kullanım kararlarının verilmesinde kurumların tek başına hareket etmeleri bir hata olarak algılanmaktadır. Bu algı, Alan Yönetim Planına yönelik beklentileri de artırmaktadır.

Burçların restorasyon uygulamalarında özgün yapılarına ve sahip olacakları işlevlere uygunluk sağlaması bir önkoşul olarak algılanmakta, burçların kamu kaynakları ile restore edildikten sonra denetimsiz bir biçimde kullanılmasının yeni sorunlar yaratmasına dair risklere değinilmektedir.

Hevsel bir detay değil kentin varlık nedenlerinden birisidir. Bu nedenle en önemli koruma alanlarından görüştü, katılımcıların tamamı tarafından değilse de büyük ölçüde mutabık kalınan bir konu olmuştur.

Dicle Vadisi'ndeki ruhsatsız yapılaşmalar konusunda Defterdarlık ve Belediyeler arasında yanlış anlaşılan konular olduğı ortaya çıkmıştır. Vadide işgal edilen ve bir kısmında yapılanmaya da gidilen araziler için ecri misil uygulanması, belediyelerin planlama ve ruhsatlandırma konusunda görevli birimleri tarafından aykırı yapıların yasallaştırılması olarak algılanmaktadır. Ecri misil ödeyenlerin ise kira ödedikleri gerekçesi ile kaçak yapılarının yasallaştığını düşünmeleri ve bu konuda Belediyelerle çatışmaya girmeleri kaçınılmaz görölmekte, bu çatışmanın belediyeler açısından önemli bir sorun olduğı ifade edilmektedir. Daha da kötüsü, hakkında işlem yapılmayan yapılar örnek alınarak yenilerinin yapılması ve ruhsatsız yapılaşma sürecinin hızlanması çok büyük bir sorun olarak dile getirilmektedir. Oluşan çoğunluk yargı, yapılaşmaların denetiminin sağlanması, halkın vadiyi kullanmasının engellenmesine de yol açan uygulamalara son verilmesidir.

Dicle Vadisi'ndeki kum ocağı faaliyetinin durdurulması koruma için gerekli görölmektedir. Ayrıca yapılmak istenen balık çiftliğinin çevre değerleri açısından irdelenmesi zorunlu görölmektedir.

Dicle Nehri'nin kent içerisinde kalan kesimi kıyı kenar çizgisi tespitine konu değildir. Ancak DSİ tarafından tespit edilmiş bir koruma bandının da bulunmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle, Dicle Nehri Koruma Bandının belirlenerek bu alanda sıkı denetim yapılmasının gereğı vurgulanmıştır.

3.2.2.3. Dönüşüm

Toplantıya katılan Belediyeler, yerinde dönüşüm anlayışı ile davranılmasının uygunluğu yönünde (kişisel) fikir belirtmekte, çoğunluk insan odaklı projeler geliştirilmesi gereğinin Suriçi'nin özgün yapısına uygun olduğu açıklamasında bulunmaktadır.

Yenişehir Belediye sınırları kapsamında kalan ve Alan Yönetim Planı sınırlarında yer alan bazı alanlarda, Dicle ve Feritköşk gibi, sağlıklılaştırma olanaklı görülmemektedir. Bu alanların yeniden yapılandırılması gerektiği düşünülmektedir. Daha önce (2010) uluslararası bir projenin Ben U Sen için yapıldığı, bu proje çıktılarından yararlanmak gerektiği katılımcıların çoğunluk görüşü olarak ortaya çıkmaktadır.

Alipaşa, Lalabey ve Cevatpaşa'daki dönüşümlerde en temel sorunun, Suriçi'nde yaşayan halkı kent dışına atmaktan, yaşam alanından kopararak temel ekonomik etkinliklerinden ayırmakla ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu durumun ailelerin sosyal yardımlardan yararlanamayacaklarına dair kaygılarını artırmasının yanı sıra, yaşamlarını daha pahalı sürdürmelerine de neden olduğu açıklanmaktadır. Aidat ödemek zorunda kaldıkları, ulaşım masrafları arttığı için eski komşuluk ilişkilerinden koptukları, kent merkezine inemedikleri vb. örnekler verilmektedir. Sonuçta aile ve bireylerin dönüşüm süreçleri ile kopartıldıkları konut alanlarına yeniden dönmesi ile sonuçlanan bir süreç yaşandığı, dönüşüm sürecinde elde edilen yeni konutların çoğunlukla geçim stratejileri doğrultusunda veya gündelik kazançlar uğruna el değiştirdiğinin sıklıkla yaşandığı belirtilmektedir.

Seçilen yeni yerleşim alanlarının ekonomik faaliyetleri yok ettiği, bireyin ve ailenin yaşam maliyetlerini arttırdığı, bunun yanı sıra ailelerin sosyal yardımlar konusunda endişeye sürüklenmesine yol açtığı, şeklinde özetlenen bu süreçle, zorunlu göç süreci arasında benzerlikler de kurulmaktadır.

Gerek Sur, gerekse Yenişehir Belediyesi sınırları içerisinde kalan mahallelerde yaşayan ailelerin büyük bir bölümünün zorunlu göç ile kente geldikleri düşünüldüğünde yaşamlarını tekrar kurdukları alandan istekleri dışında çıkmak zorunda kalmaları başka bir deyişle çıkartılmaları, yeni bir zorunlu göç süreci olarak algılanmaktadır.

Suriçi'nde yapılan ulaşım düzenlemelerine ve yayalaştırma uygulamalarına uyulmasında önemli zaafılar bulunması katılımcılar tarafından tekrar tekrar vurgulanmıştır. Yayalaştırma kararlarını uygulamakta zorluklar yaşandığı, araç girişlerini engellemek amaçlı konulan bariyerlerin kırılarak yaya bölgesine araç girişleri yapıldığı belirtilmiştir.

3.2.2.4. Risk

Suriçi ile ilgili en temel riskler arasında alanın afet riskli alan ilan edilmesi sayılmaktadır. Bu durumun alanda yaşayanlar tarafından sürgün edilecekleri şeklinde algılanmasının kaçınılmaz olduğu ifade edilmektedir. Gerçekte, gerek alanın afet riskli alan olarak ilanı, gerekse KAİP ile nüfusunun azaltılmasının planlama ve uygulama sürecinin nasıl yürütüleceğine dair bir belirsizlik oluşturduğuna değinilmektedir. Suriçi ve diğer yerleşim alanları konusunda yönetimin ne yapmayı tasarladığı konusundaki bilinmezliğin, alanda yaşayanlar için de bir endişe konusu olarak algılanmasına neden olduğu açıklamalarına yer verilmektedir.

Alandaki çok katlı yapılaşmaların bir kısmı (% 15) mühendislik hizmetlerinden yoksun inşa edilmiştir. Alanın afet riskli olduğu da dikkate alındığında, bu yapılar hakkında ne tür bir işlem yapılacağına belirlenmesine zorunluluk duyulmaktadır.

"Alanın afet riskli olması, dönüşüm projelerinin değil sağlıklaştırma yaklaşımının uygulanmasını gerekli kılar, bu nedenle alanda sakinin planlamasına gerek duyulmaktadır" görüşlerini ileten katılımcılar olmuştur.

Kırklar dağındaki yapılaşma kararı, bazı katılımcılar tarafından Dicle vadisi için bir tehlike olarak algılanmaktadır.

Çocuk işçiliği -özellikle kız- çocukların eğitim süreçleri dışında kalmasına yol açan bir etken olarak görülmektedir. Kız çocuklarının konfeksiyon ve halı atölyelerinde ayda 400 TL karşılığında çalıştırıldığı, bu gelirin aileler için önemli olduğu belirtilmektedir.

3.2.2.5. Planlama

KAİP ile Suriçi nüfusunun düşürülüyor olmasının alanda bir tasfiye işleminin başlatılmakta olduğu algısını güçlendirdiği, aileleri endişeye sürüklediği açıklamaları yapılmaktadır. Alanda uygulamayı sürdüren Toplu Konut İdaresi'nin varlığının bu endişeyi güçlendirdiği, Yenişehir ilçesindeki yerleşim alanlarında da aynı kaygıların geçerli olduğu konusunda açıklamalar yapılmıştır.

1/5000 ölçekli planlarda Dicle Vadisi'nin Yenişehir İlçesi kapsamında kalan kesimlerinde, (DİSKİ kararları, askeri alanın varlığı, topografya sorunları nedenleri ile) plan revizyonu gerektiği belirtilmektedir.

Dicle Vadisi Projesinin ve alanda yapılacak diğer projelerin alanın kullanımında halkın belirli kesimlerini gözetmesinin yanlışlığına yapılan vurgu ile Dicle Vadisi Projesinin, alanın kent halkının tamamına ait olduğu bakışıyla yeniden ele alınmasının zorunluluğu bildirilmiştir. Katılımcılarda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca yürütülen projelendirme çalışmalarının içeriğine dönük bilginin olmamasından kaynaklı bir endişe bulunmaktadır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinden toplantıya katılan yetkililer yaptıkları açıklama ile "bu konuda Bakanlığın çalışmasını beklediklerini ve bu çalışmanın bir fırsat olarak ele alınmasının mümkün olduğunu" belirtmektedirler.

Yapılacak her tür ve ölçekte planlama ve işlevlendirme çalışmalarında da bütüncül ve katılımcı bakış açısının hâkim olması gereği üzerinde durulmuştur.

Kırklar dağında yürütülen üst gelir grubuna yönelik yapılaşmanın, alan bütününe ve Diyarbakır'a uyumu konusunda eleştiriler bulunduğu, bu yapılaşma konusundaki planlama kararının alınmasında katılımcı ve şeffaf bir yöntem izlenmemesinin kentte tepkilere yol açtığı ifade edilmiştir.

3.2.2.6. Turizm

Bazı tarihi yapıların işlev değişikliği ile butik otel yapılarak turizme kazandırılması hedeflenmekle birlikte, yerindelik değerlendirmesi ve fayda maliyet analizlerinin yapılmıyor olması bir sorun olarak dile getirilmektedir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından Cazibe Merkezleri kapsamında 4 sokakta sağlıklaştırma işlemleri yapıldığı, İl Özel İdaresi bünyesinde yürütülen sokak sağlıklaştırma çalışmalarında belirlemelerin bir komisyon marifetiyle yapılsa da, sağlıklaştırma güzergâhı ve yapılacak işlemler konusunda yeterli ve açık katılımlı bir süreç işletilmemesi genel bir eleştiri konusu olarak ortaya çıkmıştır.

3.2.2.7. Koordinasyon

Bazı katılımcılar, koordinasyonu sadece kurumlararası (kamu) bir eylem olarak değil, içinde ilgili STK'lar ile halkın yer aldığı bir uzlaşma alanı olarak tanımlamakta, bu kapsamda kentte önemli bir koordinasyon sorunu olduğunu belirtmektedirler. Kamu temsilcilerinin bazıları da dahil olmak üzere katılımcılar ortak program yapma yeteneği, uzlaşma sağlama gereği, birlikte davranma zorunluluğu gibi konularda zaafı olduğunu kabul etmektedir.

Sokak sağlıklaştırma ve turizme yönelik diğer yapılanmalar ve tescilli yapılardaki işlev değişikliği ile turizme dönüştürülmesinde önemli koordinasyon sorunları yaşandığı genel bir kanıdır.

Burçların işlevlendirilmesi konusundaki çalışmaların ortaklaşa ve koordineli yürütülmesinde fayda bulunduğu, mahallelerin yapısı ile burç işlevlendirmeleri arasında bağlantı kurulmasının faydalarına değinilmiş, örneğin kadın dernekleri eliyle işletilecek yemek evlerinin burçların işlevlendirilmesinde kullanılabileceği dile getirilmiştir. Burçlarda ıslak hacimli kullanımların yer almasına dönük sorunların, kullanımlara dair bir kısıt yarattığı ayrıca belirtilmektedir.

Kurumların sadece kendi konuları ile ilgilenerek ve belli bir konuda yeterli bilgi sahibi olarak yürüttüğü çalışmaların, diğer kurumların çalışmalarını değersizleştirdiği görüşü, destek görmüş bazı katılımcıların ortak programlara duyulan gereksinimi hatırlatmalarına neden olmuştur.

3.2.3. Hevsel Bahçeleri

Hevsel Odak Grup Toplantısı'nda toprak kaynaklarının ve su kaynaklarının korunması, etkin yönetimi, tarım işletmelerinin rekabet gücü, ürün güvenilirliği ve kalitesi, ürün çeşitliliği, biyolojik çeşitlilik, tarihi alanın ve Ben U Sen'in genel yapısı çerçevesinde sakinlerin tarımsal alan işçiliği ve tarımsal işletmeler çerçevesinde görüşmeler yapılması planlanmıştır.

Toplantıda temsiliyet geniş kapsamlı olarak sağlanmıştır. Kentin tarımla ilgili yönetim birimlerinin yanı sıra, üreticilerin, Dicle Üniversitesinin ve üretici dernekler ile yardım derneklerinin katılımı konunun geniş bir çerçevede tartışılmasını sağlamıştır.

Görüşmelerde ortaya çıkan en temel sonuç, Hevsel ve Dicle nehrinin birbirinin ayrılmaz parçaları olduğudur.

Katılımcıların bir bölümü, Hevsel'in Diyarbakır kentinin bu alanda kurulma nedeni olduğunu ve bu bağlamda kentin can damarı olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirterek, ancak Dicle Vadisi Projesi ile bu damarın kesildiğini ifade etmişlerdir. Bu kapsamda, Hevsel'in tarımsal alan olarak devamlılığının, vadi projesi ile çeliştiği ifade edilmiştir. Bu görüşe katılan katılımcılar, ayrıca kentin kurulma nedeninin su olduğuna, UNESCO sürecinde ve alan yönetimi planında kentin su ve tarım ilişkisinin kurulması zorunluluğunu vurgulamışlardır. Bir katılımcının bu konudaki sözleri şöyledir; "Surlar var olduğundan beri Hevsel'de tarım var. Dicle Vadisi Projesi, Dicle Nehrini yok eden bir projedir."

Bu görüşler bağlamında UNESCO sürecinde başarılı olmak isteniyorsa, regülatörlerden vazgeçmek ve kirliliği giderilmek gerektiği belirtilmektedir. Su kirliliğinin sadece kent atıkları ile ilgili olmadığı, Organize Sanayi Bölgesi'nden gelen atıkların (Devegeçidi'nden itibaren) tüm nehir yatağı boyunca kirlilik yarattığı ifade edilmiştir. Bir diğer kirlilik konusunun kum ocakları olduğu ifade edilmektedir. Bunların Dicle nehrini kirletmekle kalmadığı, Dicle nehrinin kirli akmasının sulamadan ötürü toprağın da kirlenmesi anlamına geldiği açıklamaları yapılmaktadır.

3.2.3.1. Koordinasyon

Dicle Nehri ve tarım toprakları ile ilgili kirlilik ve bunun giderilmesinin çok sayıda kurumun görev alanı ile ilgili bir konu olduğu, kurumların önlemler konusunda bir araya gelmelerinin zorunluluk olduğu önemle altı çizilen konular arasında yer almıştır. Çalışmaları sürdürülen alan yönetim planı çalışmalarının kurumlararası koordinasyon konularında yaşanan sorunların aşılmasında bir şans olarak değerlendirilebileceği vurgulanmıştır.

Dicle vadisi ve kıyı alanındaki bazı yapılaşmalar, Hevsel ve Vadinin bütünlüğünü bozan, Dicle'ye ve dolaylı olarak tarımsal yapıya zarar veren etkileri nedeniyle eleştiri konusu edilmektedir. Örneğin, On Gözlü Köprü ve fakülte köprüsünün yakınındaki (kaçak) kafeler bu kapsamda sayılmaktadır.

Dicle kıyısındaki yapılaşmayı yönlendirme konusunda yasal sorunlar bulunduğu dile getirilmektedir. Kıyı Yasası ve yönetmeliği kapsamında Dicle Nehri'nin Diyarbakır kesiminde kıyı kenar çizgisi tespiti yapılması gerekmektedir. Taşkın alanları konusunda da belirsizlik olması nedeniyle kıyı kullanımına dair çok sayıda kurumun söz sahibi olmasının ya da bu durumun bir muhatabın bulunmadığı algısını yaratması sorun olarak görülmektedir. Merkezi hükümet tarafından Dicle Vadisi ile ilgili olarak yürütülen, 300-400 trilyon değeri olduğu tahmin edilen, bir proje olduğu, projenin içeriği ve etkileri konusunda bilinmeyenler bulunduğu, uygulamanın Belediye tarafından mı, yoksa Valilikçe mi yapılacağını bilinmediği, ancak koordinasyon içerisinde yürütülecek bir uygulama olabileceği belirtilmektedir. Tarım Bakanlığı'nın ayrı bir Hevsel Projesi yürüttüğü, Büyükşehir Belediyesinin bir Dicle Vadisi ve Turizm Projesi olduğu dikkate alındığında, her kurumun konuya farklı bir noktadan müdahil olduğu, bu durumun çok başlılık yarattığı ifade edilmektedir. Ancak tüm bu belirlemeler, alanla ilgili olarak kurumlar arasında üzerinde ortaklaşılmış bir fikrin olmadığını göstermektedir. Projenin alanda nasıl bir etki yaratacağının ve ortaya çıkacak sonucun kaç aileyi ilgilendireceğinin bilinmediği, kaygıları dile getirilmiştir.

Göçmen kuşların geçiş bölgesi olan Hevsel için senelerdir av yasağı getirilmemesi ve avcılığın kontrol edilememesi bir sorun olarak dile getirilmiştir. Hevsel'in Milli Park ya da orman gibi bir vasfı olmadığı için sadece şikâyet konusu edilebilmesi sorunlar arasında sayılmaktadır.

Bazı katılımcılar, böyle devam ederse Hevsel'in ne tarımsal, ne de ekolojik bir değeri kalacağı görüşündedirler. Bugüne kadar alana yatırım yapılmadığını, yetki karmaşası ortadan kaldırılırsa ve alan kentin bir parçası olarak kabul edilirse kazanımın yüksek olacağı, kısa sürede tarım işçilerinin yaşamına etkin bir müdahalede bulunulması gerektiği de savunulmaktadır. Bu kapsamda konunun kamu yatırımı olduğu noktasında birleşilmektedir. Bu amaçla Dicle Vadisi platformunun (komisyonu) oluşturulabileceği, Kent Konseyi, kamu kurumları, Üniversite, ilgili belediyeler, çiftçi temsilcileri, ziraat odası ve birliklerin temsiliyetinin oluşturulacak platformda sağlanması gerektiği dile getirilmektedir.

3.2.3.2. Sulama

Tarıma destek verilmesi kapsamında; motopomplarla su çekmenin tarımsal girdi maliyetlerini yükselttiği (elektrik masrafı çıkardığı için) için tercih edilmediği belirtilmekte, Hevsel'in sulu tarıma açılması konusunu yatırım kapsamına alan Tarım Bakanlığı'nın alanı cazibeyle sulama projesinin bir an önce devreye girmesi gerektiği ifade edilmekte, sulamanın yapılamamasının yarattığı sıkıntılara değinilmektedir. Bu duruma gerekçe olarak ana kanalların uzun yılların ihmali nedeni ile bozulduğu, Deve Geçidi Barajı'nda su yeterliliği konusunda sorun olduğu, açıklamaları yapılmaktadır. Sulama

Birliği su yetmediği açıklamasını yaparken, İlçe Tarım Müdürlüğü sorunun hem ihtiyaç duyulan sulamaya yeterli su olmadığı, hem de sulama kanalları ile ilgili sorunlar bulunduğu ile açıklamaktadır.

Hevsel'in sulanmasıyla ilgili komisyon oluşturulduğu, bu komisyonun çalışmalarının önemsendiği, ayrıca üreticiye eğitimler verilmesinin de gerekli olduğu belirtilmektedir.

Yapılan vahşi sulamanın Dicle nehirinde kirlilik yarattığı, alanda yaşanan sorunların dile getirilebileceği ve çözüm için başvurulabilecek tek bir muhatap olması gerektiği, bu bağlamda kurumsal bir koordinasyonun zorunluluk olduğu belirtilmektedir. Kurumların birlikte hareket etmemeleri, alan için bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Sulamada sadece Anzele ve Hz. Süleyman suyunun kullanılmadığı, kaçak olarak²⁷ kanalizasyon suyunun da kullanıldığı, kullanılan sulama suyu kalitesinin ürün kalitesini doğrudan etkilediği, ulaşılabilir temiz su kaynağı varsa tarımsal sulama sisteminin kurulabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, atık su ile sulanan bitkilerin insan sağlığı açısından yaratabileceği sorunlara dair kaygılar dile getirilmektedir.²⁸

Devegeçidi Barajı'ndaki suyun yetersiz olması nedeniyle Hevsel'e sulama suyu verilmediği ancak Bağcılar kısmına, yeni imara açılmış alanların hepsine su verildiği ifade edilmektedir. Hevsel'de güvenliğin sağlanamadığı, iki sulama birliği arasında yeni bir sözleşme tesisi gerektiği ancak DSİ'nin bu konuda yetkisini kullanmadığı belirtilmektedir. Devegeçidi barajından, Hevsel'e su getirmek için yapılmış sulama kanallarının bazılarının kullanılmaz halde olması olumsuzluklar arasında sayılmıştır. Katılımcıların bazıları Hevsel Sulama Birliğinin kapanmak üzere olduğunu ifade etmiştir.

Hevsel bahçelerinde vahşi (salma) sulama yapıldığı için verimli toprağın taşındığı, pamuk, mısır üreticilerinin damla veya yağmur sulama gereksinimi olduğu, Tarım Bakanlığı'nın sulama sistemlerinin iyileştirilmesi için % 50 hibe desteği sunduğu açıklanmıştır.

3.2.3.3. Ürün Çeşitliliği ve Üretim Sorunları

Hevsel'in kent ekonomisine katkısının küçümsenmemesi gerektiği, nesillerdir Hevsel'de tarım etkinliğinde bulunanların sulamada Anzele suyunu kullandığı, sebze ve meyvenin çok yetişmediği, ziraatçı getirilemediği, inşaat malzemesi amaçlı kavak ekimi yapıldığı belirtilmekte, iklim ve toprak nedeniyle meyve yetiştirmede başarının kısıtlı olduğu, Hevsel'de dahi kum ocaklarının açılmasının alanda yaşanan olumsuzluklar arasında olduğu belirtilmektedir.

Hevsel'in toplam 3000 dönüm (mülk) alanı kapsadığı, gelecek nesillere devrinin önemli olduğu, Hevsel'i korumanın zor olmadığı, alanın bugün için çiftçilerin kendi çabalarıyla korunduğu, Büyükşehir Belediyesi'nin üzerine düşen görevi yaparak, kanalizasyon ve kanalı götürdüğü belirtilmektedir. 1000-1500 dönüm kavaklık 2500 dönüm meyve sebze ekimi yapıldığı, son 3-4 senedir % 50'sinde meyve bahçesi bulunduğu, çiftçi sayısının 40-50 hane olduğu açıklanmaktadır.

²⁷Kaçak atık su konusu şöyle aktarılmıştır: On gözlünün oradan içki fabrikasına giren bir kolektör var. Suriçi ve Feritköşk'ten eskiden bir sürü kanal Dicle'ye gidiyordu, şimdi büyük bir kolektör yapıldı. Kentin belli noktalarını o kolektöre bağlanan hatlar var, sulama için onları kırıyorlar.

²⁸Bu kaygıya şöyle bir açıklama yapılmaktadır: "Bazı zamanlarda insan atığı da gübre olarak kullanılmış. Toprakta geçme anlamında bir sıkıntı yok. Problem yapraklı sebzelerin su ile temas etmesi (marulun içinde yaprak biti çıkıyor). Bitki beslenme anlamında, ha çiftlik gübresinden, ha kompozit gübreden ikisinden de beslenir".

Hevsel Bahçeleri konusunda yapılacak iş ve işlemler “kamu yatırımdır” görüşünü savunan bazı katılımcılar bulunmaktadır.

Hevsel'in ürün çeşitliliği ve hasat sayısında Antalya'yla rekabet etmesinin beklenmediği belirtilmekte, eski ürün ve biyolojik çeşitliliğini yakalayabilmesinin mümkün olduğu, o zaman Hevsel'in varlığının anlamlı olacağı açıklamaları yapılmaktadır. Diğer taraftan kaybolmuş çeşitliliği ve cazibeyi ortaya çıkarmanın, Suriçi potansiyel cazibesini arttırarak turizme katkıda bulunmasının sağlanacağı savunulmaktadır. Hevsel'in bu özelliklerinin yanı sıra göçmen kuşların izlenme potansiyeli ile gezi rotası içerisine de alınabileceği ifade edilmektedir.

Hevsel'in küçümsenecek bir yer olmadığı, düzenli ve sistemli bir tarım yapılmasa bile (bahçe bitkileri ve biyolojik çeşitliliği ile) Diyarbakır'ın yeşil ihtiyacını sağladığı belirtilmektedir. Eskiden üretilen ve tanınan kum şeftalisi gibi bazı ürünlere bugün rastlanmadığı açıklanmaktadır. Son 10 yıldır çoğunlukla yeşillik üretilmesi, küçük işletmelerin ağırlıkta olması, yeterli donanımlarının olmaması, fide ve tohumların satın alınması, tohum üretimi yapılmaması dezavantaj olarak görülürken ilaç-gübre kullanmadan organik üretim yapılması avantaj olarak değerlendirilmektedir. Girdi maliyetleri, girdinin doğru kullanılmaması, depolama, nakliye, pazarlık gücü, acilen satışa bağlı pazarlık edememe, işletme ölçeğinde bilgi yetersizliği sorunlar arasında sayılmaktadır.

Bunlara karşın Hevsel'in tarımda miadını doldurduğunu düşünen katılımcılar da bulunmaktadır.²⁹

Hevsel'in ürün kalitesi ile dışarıdan gelen ürünlerle rekabetinin güç olduğu belirtilmekte, bu rekabet ortamında kazanan olmak için çiftçinin geliştirilmesi, olanaklarının artırılması gerekli görülmektedir. Doğru ve yerinde önlemlerin zamanında alınması halinde, alanda Diyarbakır'ın tüm yerel marketlerinin ihtiyacını karşılayacak ürün potansiyeli bulunduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede üniversitenin yaptığı buğday tohumu üretim çabaları ve 1000 dönüm civarında uygulama sahası olması önemsemekte, üniversitenin çiftçi eğitimi ve küçük işletmelere destek verecek projeler yürütmesi önemsenmektedir.

Toprak analizlerinin gerektiğinde yaptırıldığı, bu konuda girişimlerde bulunulduğu açıklanmaktadır. Ancak, analizlerin çiftçiyi yönlendirme niteliği olmaması eleştiri konusu edilmektedir.

Alanda, hayvancılığın kısıtlı ölçülerde çiftçinin kendi olanakları ile yapıldığı belirtilmiştir.

Üretim maliyetleri yüksek olduğundan, üretici kendi masrafını karşılamıyor, elektrik gibi maliyetleri ödeyemiyor görüşü yaygındır.

3.2.3.4. Suriçi ve Hevsel Bağlantısı

Kentin kurulma nedeninin Dicle Nehri iken artık bu nedenden uzaklaşıldığı, sorun üreten bir unsur halinde görüldüğü, bunun nedeninin Dicle Havzası'na verilen önemin yitilmesi olarak görülmektedir. Dicle nehrinde yaşanan kirliliğin sadece Diyarbakır kısmından kaynaklanmadığı kirliliğe nehrin bütününden bakılması gerektiği ifade edilmektedir. Nehrin temizlenmesinde biyolojik arıtmanın faaliyete girdiğinde neredeyse % 100 arıtmaya sağlanacağı açıklamaları yapılmaktadır. Dicle havzasının kente nasıl bağlanacağının önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bağlantı kurulmadığı

²⁹Hevsel'de büyük mülk sahibi bir çiftçi, “25 senedir bunları konuşuyoruz. Bundan 10 yıl önce yine böyle bir toplantı vardı. Hevsel'in miadını doldurduğunu söyledim, istismlak edin orman yapın dedim. Ben 2 yılda bunu yapıp belediyeye teslim edebilirim” demiştir.

sürece Suriçi'nin de kaybedileceği, Diyarbakır'ın diğer kentlerden farkı kalmayacağı ifade edilmektedir. Amaç, sadece Hevsel bahçelerini bölgeye hizmet edecek hale getirmek değil, kaybedilen çeşitliliği yeniden üretebilecek potansiyeli değerlendirmek olarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda, Suriçi'ne bakılan koruma gözüyle Hevsel ve Dicle'ye de bakılması gerektiği belirtilmektedir.

Bu bütünün sadece insanların eğleneceği, gezeceği bir alan olarak değil, tarihi ve doğal dokuyu bozmadan tüm kent halkının ulaşabileceği, yaşayan bir mekâna dönüştürülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hevsel ve Dicle nehri kıyısının sadece parası olanların gidip faydalanacağı alan olarak algılanmaması, ulaşımın da bu çerçevede kurgulanması gerektiği ifade edilmektedir. Kente dair yeni stratejiler oluşturulurken yoksulların hesaba katılması gerektiği de belirtilmektedir. Üzerinde durulan en önemli hassasiyet noktalarından birisi ekolojik dengedir.

Bu tür bir birlikteliğin sağlanmasına dair tereddütler de bulunmaktadır. Ticaretin tarıma vereceği zarardan kaygı duyulmaktadır. Bu kaygılara karşı eko-turizm seçeneği üzerinde durulabileceği eskiden var olan ürünlerin (kum şeftalisi, karpuz gibi) yeniden üretilmesi ile tanıtımın bu yönde yapılabileceği, çiftçinin geçimini sağlarken kente de katkı sağlayabileceği savunulmaktadır. 400 dönüm hazine arazisinin eko-turizm için kullanılması yönünde projeler üretilmesi fikri bu kapsamda ortaya atılmıştır.

Alanda mülk sahibi olan bir katılımcı tarımın miadını doldurduğunu bu nedenle rekreatif kullanımın daha doğru olacağını belirtmektedir. Katılımcı, alana ağaçlar dikilip, bungalovlar yapılmasını da öngörmektedir. Bazı katılımcılar eko-turizm ve hobi bahçeleri fikrini desteklemiştir.

Tarım yapılan alanların tamamının aynı ilçe sınırlarına dahil olması ve çiftçinin kooperatif olarak örgütlenmesi önemli görülmüştür. Diğer taraftan, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından Hevsel'in diğer tarım alanlarından farkı dikkate alınarak, çiftçinin gerektiğinde sübvansede edilmesi öngörülmektedir.

3.2.4. Toplumsal Yaşam

Suriçi'nde toplumsal yaşama dair bildirimlerin, eğitim, sağlık, rekreasyon, kültür, güvenlik konuları çerçevesinde ele alınması hedeflenmiştir. Daha net bildirimlere ulaşabilmek amacıyla, konunun kadınlar, çocuklar, gençler ve engelliler açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi uygun bulunmuştur.

Kentsel sosyal hizmet sunumuna ilişkin mükerrerliklerin yaşanması, kurumsal yapılanmada hizmet çakışmaları, hizmetlerin bir bütünlük içerisinde yürütülmesi, hizmetin gereksinim sahiplerine ulaştırılmasında yaşanan sorunlar, hizmete erişim kısıtları, kentsel yoksunluk düzeyleri ile hizmete erişim arasında bağlantı olup olmadığı konuları ayrıca irdelenmeye çalışılmış, alanın mekânsal yapısının hizmet sunumuna etkileri öğrenilmeye çalışılmıştır.

3.2.4.1. Kadın

Alanda yaşayan kadınların yaşam koşullarının, mekânı kullanım biçimi ve farkındalıklarının ortaya konması, güvenlik konusunda düşünceleri, gündüz ve gece kullanımda farklılıklar yaşanıp yaşanmadığı, sosyal hizmet sunumu ve erişimi, sosyal yardımlarla ilgili kaygılar, aile hekimliği - ana sağlık, erken evlilik, çocuk yaşta annelik konularında düşünceleri alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca Suriçi'nde ya da bulunduğu mahallede yaşamını sürdürmeyi isteyip istemeyeceği, çocuklarının yaşam alanı olarak düşünüp düşünmediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların ve alan sakini kadınların Domlar'a ve sosyal haklara bakış açısı da değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Toplantı ağırlıklı olarak alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Eğitim, sağlık ve sosyal yardıma dair etkinlikte bulunan sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra kentin önemli yapıları arasında yer alan çamaşır evleri ve yerel gündem 21 temsilcileri ile GABB toplantıya katılmıştır.

3.2.4.1.1. Kent Yaşamına Katılım, Mekânın Farkındalığı, Yaşam, Komşuluk ve Aile İlişkileri, Çalışma Koşulları

Katılımcılar, kadınların kentte istenmedikleri ve kentsel yaşamdan dışlandıkları düşüncesini yaygın olarak taşıdıklarını ifade etmektedirler. En çok dile getirilen sorun ise istemleri dışında evlerinden çıkarılma konusunda algılanmaktadır. Bu durumu, “Sanki bizi kentte istemiyorlar ve bizi uzaklaştırıyorlar” cümleleri ile aktarmaktadırlar. Bu algının kadınları “ne yapacaklarını bilemedikleri” bir kaosa sürüklediği açıktır. Katılımcılar evlerinden çıkarılma konusunda yaşadıkları kaygıların yeni olmadığını iki yıl önce de Suriçi’nde Alipaşa ve Lalebey Mahallesi’ndeki yıkımlarla bu duyguyu yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Odak grup görüşmesinde kadınlar; eve bağımlı yaşadıklarını, sağlık sorunları ve evin zorunlu ihtiyaçlarını dışında mahalle dışına çıkmadıklarını, ihtiyaçlarını da mahalle içinde giderdiklerini belirtmişlerdir. Kadınlar ihtiyaçlarını gidermek için semt sınırlarında bulunan mahalle pazarlarına gittiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle tükettikleri sebze ve meyvelerin bir kısmını Hevsel bahçelerinden temin ettikleri, bu malzemelerin köylü pazarına sabahın erken saatlerinde geldiği ve ucuz satıldığı için de kadınların hayatını kolaylaştırdığı, alışverişlerini rahat ve uygun koşullarda yaptıklarını belirtmişlerdir. Kadınlar, Suriçi’ndeki planlama çalışmaları kapsamında başka semtlere ya da mahallelere taşınmak durumunda kalmaları halinde maddi açıdan köylü pazarlarına olası ulaşım imkanı olmadığından, büyük sorun yaşayacakları kanısında olduklarını açıklamışlardır. Gelir durumlarının farklı bir alışverişe uygun olmamasının “Suriçi’nden gidersek ne yaparız” kaygısına sürüklediği ifade edilmiştir. Semt pazarlarının da mevcut haliyle yetersiz olduğu ve sayılarının artırılması gerektiği belirtilmiştir.

Kadınların Suriçi’nin tarihi bir mekân olduğunu bildikleri düşüncesi bulunmaktadır. Buna karşı bir düşünce, tarihi yapının yeterince farkında olmadıkları yönündedir. Farkında olmamalarının eleştiri konusu edilmesinin anlamlı olmadığı, zira eğitilmiş kentlilerin çoğunun da kentin tarihi ya da tarihi yapılar hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları ifade edilmiştir.

Kadınların komşuluk ilişkileri dışında sosyal bir aktiviteleri olmadığı, komşuluk ilişkileri sayesinde zor durumlarla baş edebildikleri ve bu dayanışma ağı sayesinde kendilerini iyi hissettikleri ifade edilerek, bu ilişkilerden kopmak istemedikleri dile getirilmiştir.

Kadınlar, Suriçi’nde yaşamayı çocukları açısından değerlendirdiklerinde iki karşı görüş çıkmaktadır. Birincisi, uyuşturucudan kurtarmak ya da uyuşturucudan korumak için çocuğunu da alıp başka bir yere taşınmak ile özetlenebilecek istektir. İkincisi ise hazır giyim atölyelerinde çalışan (kız) çocuğunun ayda kazandığı 400 TL geliri kaybetmemek için Suriçi’nde yaşamayı önemli bulmaktır. Bu iki farklı istek, Suriçi’nde yaşam koşulları ve kadınların sıkışmışlığı konusunda fikir verdiği için önemsenmektedir. Öte yandan kız ve erkek çocuklarının karşı karşıya bulunduğu riskleri ve ailelerin kız ve erkek çocuklara bakışını ayırtırdığı da düşünülmektedir.

Uyuşturucu konusunda da farklı düşünceler bulunmaktadır. Suriçi’nde renkli bir günlük yaşam olduğunu savunan bazı katılımcılar, uyuşturucu sorununun kentin her yerinde yaşandığını, Kaynartepe

ve Muradiye mahalleleri ile Bağlar ilçesinin pek çok bölgesinde aynı sorunun varlığının gözlemlendiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra fuhuş için de benzer açıklamalar yapılmakta, bu sorunların sadece Suriçi’nde ciddi boyutlarda olduğuna dair bir karalama kampanyası yürütüldüğü iddia edilmektedir. Şöyle söylenmektedir; “Önce bir yeri kötülürsün. Suriçi’nde uyuşturucu var, fuhuş var dersin. İnsanlar panikler ve bir an önce kopayım uzaklaşayım diye düşünür”. Böyle bir söylentinin yayılması nedeniyle de alanın kendiliğinden boşalmasına katkıda bulunulacağına ya da tasfiye için gerekçe oluşturulacağına inanılmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı, Suriçi’nde uyuşturucuya erişimin kolay ve ucuz olmasının bu alanda yaygınlaşma nedeni olduğunu belirtmektedirler. Erken yaşta uyuşturucuya başlamanın saygınlık getirdiği algısı bulunduğu, turistlerin kabile olarak gelmesi halinde sıkıntı yaşanmadığı ancak bir kişi ya da bir iki kişi geldiklerinde sıkıntı yaşanabildiği belirtilmektedir. Dört ayaklı minareye ya da Surp Gregos Kilisesine kadar sorun olmadığı ancak Paşa Hamamı’na, Abdal Cami, Kore mahallesi, Hasırlı’ya gelindiğinde turistlerle ilgili sıkıntıların yaşanabilme olasılığı üzerinde durulmaktadır.

Katılımcılar, Suriçi’ni “kanayan bir yer” olarak tanımlarken, Suriçi’nde yaşayan kadınların öfkeli olduğunu dile getirmektedirler. Bu öfke ile ilgili de verdikleri örnekler kentsel dönüşüm nedeniyle TOKİ’ye ya da Suriçi’nin başka mahallerine taşınmak zorunda bırakılan Alipaşa ve Lalebey mahalle sakinleri üzerinden özetlenmektedir. Bu katlanan öfkenin nedeni olarak süreç konusunda insanların yeterince bilgilendirilmedikleri, ikinci kez yerinden yurdundan koparıldıkları algısı ile bağlantılı görülmektedir. Sarmaşık Derneğine başvuran bir kadının şu ifadesi bu durumu açıklamaktadır; “İlkin devlet yerimizden kopardı. Şimdi bizimkiler koparıyor.”

Kentsel dönüşümle ilgili öfke yukarıda belirtilen iki düşünce dışında köklü aidiyet bağları ile de açıklanmaktadır. Alanla ilgili bağlılık komşuluk ilişkileri ile de bağlantılı görülmektedir. Komşuluk ilişkilerinden kopmamak, yani önemsenen ve sahip olunan tek sosyal ilişkiyi yitirmemek, anılarını kaybetmek istememek, alanda kalmayı tercih nedenleri olarak sıralanmaktadır. Bu noktada yakında olan mezarlıklarla olan bağlara da önem verilmektedir.³⁰ Mahallenin dışına gidilmesi ve hem komşuluk özellikle de mezarlık ziyaretlerinin ulaşım gideri içerecek olması ve yapılamaması bir sorun olarak algılanmaktadır.

Hevsel Bahçeleri ile alanda yaşayan kadınların farklı bir bağı bulunduğu ifade edilmektedir. Kentle ilişkileri kısıtlı olan kadınlar Suriçi’ni kendi “nefes alma” mekânı olarak görmekte, Hevsel Bahçelerini “sıkıntılarını gidermek için” birlikte çay içerek sohbet ettikleri bir rekreatif mekân olarak kullanmaktadır. Bu çerçevede kadınların içinde yaşadıkları alanlara adapte olduklarını düşündükleri, mahallelerdeki kapı önü sohbetlerinden ve kısıtlı ortak sosyal paylaşımlarından yoksun kalmaktan dahi korktukları belirtilmektedir.

Kendilerine TOKİ’den ev çıkanlar ya da adını yazdıranlara ev çıkınca evi aldıkları, ancak alıştıkları yaşam tarzından kopmak istemedikleri için taşınmadıkları ve TOKİ evlerini bir yan gelir olarak gördükleri belirtilmektedir. Suriçi’ndeki avlulu evlerde 3-4 ailenin yaşamını sürdürdüğü, ortak mutfak kullanıldığı, dolayısıyla gıdanın ve yemeğin de paylaşıldığı, bir nevi komün yaşamının güvenli hissetme nedeni olduğu açıklanmaktadır. Diğer yandan etap etap gerçekleştirilen yıkımların kadınları güvensizliğe ittiğine değinilmekte, yıkımlar sonrası molozların ortada kalması ile özellikle uyuşturucu pazarlamasının bu alanlara kayması, madde bağımlılarının boş evleri işgal etmesi nedeniyle güvensizliğin arttığı açıklanmaktadır. Yönetimlerin ve güvenlik güçlerinin olumsuz ortamı

³⁰Tarihi Mekân ve Turizm Odak grubunda da mezarlıklar konusu ile ilgili aidiyete geniş yer verilmiştir.

kaldırmak ve engellemek konusunda yeterli çabayı ve hassasiyeti göstermedikleri de eleştiri konusu edilmekte, bu durumun da alanın tasfiye edilmesi için gerekçe yaratmakla bağlantılandırılmaktadır.

Bir katılımcı şunları söylemiştir: “Dedem hala Suriçi’nde yaşıyor. 3 katlı evi var. Babam amcalar ‘sana yeni ev alalım’ diyor. Dedem ‘Burada kahveye gidebiliyorum. Bir saat görsem bile arkadaşlarımı nefesim açılıyor diyor. Ben de 4 yıldır Suriçi’nde çalışıyorum. Hiç kapkaça uğramadım. Seni çocuklar, gençler tanıdıktan sonra problem olmuyor. Başta ben de kaygılıydım ancak bu gençlerin ablaları anneleri mekâna geliyor, tanıyorlar artık. Bu aileleri TOKİ’ye götüreceklerse bile Suriçi’ne benzer yapılar olmalı³¹. Komşuluk ilişkisi bitsin istemiyorlar.”

Bazı katılımcılar “Suriçi mutlaka ticari amaçla ele alınacak. Butikler yapılacak, kafeler yapılacak” demektedir. Bu süreç yaşanırken orada yaşayan insanların da hesaba katılmasını istemektedir. İnsanları kapalı mekânlara koyup, alışveriş merkezleri, iş merkezleri arasında hapsetmeye kimsenin hakkı olmadığı düşüncesi savunulmaktadır.

Kentte kadınların içinde bulunduğu dışlanmışlık duygusunun benzerinin Domlar (Romenler) için geçerli olduğu, Domlar için ötekileştirmenin söz konusu olduğu belirtilmekte, çalışmalarda bu konunun da dikkate alınması gereğine değinilmektedir.

3.2.4.1.2. Sosyal Hizmete Erişimde Olası Sıkıntılar, Sosyal Yardımlar

Suriçi’nde sosyal yardım ağı çok geniş olduğundan (Valilik, Belediye, STK) ihtiyaç sahibi ailelere mutlaka ulaşıldığını, ailelerin ve kadınların en temel kaygıları arasında Suriçi’nden çıkıp başka bir yere giderlerse yardımlara erişim konusunda sıkıntı yaşanabileceğine dair kaygıları olduğu açıklanmaktadır.

Ailesini geçindirmek zorunda olan kadınların neredeyse tamamının sosyal güvenceden yoksun çalıştığı bu nedenle de yeşil kartın bir nimet olarak görüldüğü gündeme getirilmiştir. Kadınların hangi konuda nereye başvuracaklarını bildikleri, ayda yüz bin liranın Suriçi’ne yardım olarak dağıtıldığı belirtilmektedir. Sosyal yardımların bu denli yaygın olmasının bazı sıkıntılar yarattığı belirtilirken, yeşil kartın bir yaşam aracı olarak kullanılması konusunda değerlendirmeler yapılmaktadır.³² Örneğin, TOKİ evlerine taşınmak yeşil kartı kaybetmek anlamına gelmektedir görüşü hâkim olduğundan insanların Suriçi’ni terk etmekten kaçındıkları açıklamaları yapılmaktadır.

Katılımcılar sosyal hizmet sunumunda yerel yönetimlerin kısıtlı rolü olmasının, Devletin yürüttüğü kişileri bağımlı kılma politikasının giderek egemenleştiği düşüncesindedir. Kadınlar bir sonraki günü garantiye alma derdine düştükleri için incitici yardım ve hizmet mekânizmasını kabullenmek zorunda kalmaktadırlar görüşü yaygındır.

3.2.4.2.3. Eğitim

Erken yaşta evliliklerin sayısının giderek azaldığına dikkat çeken katılımcılar, kadınların açık liseye, açık üniversiteye başvurduklarını ancak eğitime devam etmek için maddi koşulların çoğu zaman engel olabildiğini aktarmışlardır.

³¹Hatırlatma ve karşılaştırma için; Genel mekân yönetimi odak toplantısında Çölgüzeli’nde Suriçi’ne benzer evler yapmak Suriçi’ndeki yaşamı oraya taşımak anlamına gelmez denmektedir.

³²Alanda çalışan STK’lar çok sayıda yardım alanı açılmasının yönlendirmede sıkıntılar yarattığı açıklamasını yapmaktadır. “Dulluk maaşı, aşı parası, okul parası diye maddeler çıkardılar. Biz de yönlendiriyoruz. Bu kadar çok sayıda kuruluşun olması bir devlet politikası. Bu yoksulluk öylesine gelişmiş bir şey değil. ‘Ben babayım bak sana yardım ediyorum’ diyor. Bu çok rahatsızlık verici.”

Mevsimlik işçilerin çocuklarının eğitimleri ile ilgili önlemlere gerek duyulduğu genel bir kabuldür.

Annelerin çocukların eğitimi, özellikle okul öncesi eğitim konusundaki duyarlılıklarının olduğu, gerek devlet okulları gerekse STK'lar tarafından sürdürülen okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların başarısındaki yüksek grafiğin çarpan etkisiyle diğer anneleri de etkilediği belirtilmektedir. Bu nedenle alandaki mahallelere yönelik okul öncesi eğitim faaliyetleri önemsenmektedir.

Çocukların erken yaşta okula başlamaları iki açıdan sorunlu görülmektedir. Birincisi yaşam koşullarının da dikkate alındığında kavramsal zeka ve kas gelişimlerini henüz tamamlamamış olmaları, ikinci olarak ise ana dil sorunları olarak belirtilmektedir. Özellikle ilköğretime ayak uyduramayarak ana sınıflarına gönderilen çocukların azımsanmayacak oranlarına dikkat çekilmektedir. Lalabey'deki STK okul öncesi eğitimleri ile çocukların % 40'ına ulaşıldığı, duyarlı anne sayısının çok olduğu, komşuluk ilişkileri nedeniyle ve örnekler görüldükçe okul öncesi eğitime taleplerin arttığı ifade edilmektedir.

3.2.4.2.4. Çocukların Suriçi'nde Karşı Karşıya Olduğu Sıkıntılar/Sokakta Çalışan Çocukların Durumu/ Terörle Mücadele Kanunu (TMK) Mağduru Çocuklar

Çocuk hakları ve çocuk istismarı konusunda önemli sıkıntılar olduğuna değinilmektedir. İhmal kavram olarak bilinmediğinden, ihmal ve istismar sınırları çizilememektedir. Örneğin çocuğun temiz suya erişim hakkının 9-10 kişinin yaşadığı evlerde sağlanmasında sorunlar olduğu belirtilmektedir.

Çocuklar arasında çocuk istismarı mağdurlarının da bulunduğu³³, bu çocukların yardım kuruluşları ve kadın merkezlerine gönderildiği, ancak çocuk psikologu sıkıntısı yaşandığı, giderek arttığı gözlenen bu konunun görünür kılınması gerektiği, hane yapılarının ve yaşam tarzının bu sonuçta etkili olduğu üzerinde önemle durulmuştur. Ensest sorununun teşhis ve müdahalesinde sorun yaşanmayacağı ancak uygulamada (tedavi ve rehabilitasyon) sıkıntı olduğu belirtilmektedir.

Şiddet mağduru kadınlar karakola ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi'ne (ŞÖLİM) gitmeden Belediye'ye ait sığınma evlerine gidememesi eleştirilmektedir. ŞÖLİM'lerin mağdur ve şiddet uygulayanı bir arada görüşmeye alması ayrı bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Tacize uğrayan kadınların Huzurevi'nde villalara teslim edildiği, 'burada kal devlet sizi koruyacak' denildiği, ancak bu yapıların sığınma evinden ziyade yaşam tarzı açısından hapishaneye benzediği belirtilmiştir.

Bu konuların konuşulmasının Suriçi'ni kötüleme amaçlı olmadığı, açık alanların rekreasyon alanlarının artması, sokak ve evlerin sağlaştırılması, insanca yaşama olanaklarının sunulması halinde bu tür sorunların, sosyal ilişkilerin de geliştirilmesi ile çözüme kavuşabileceğine dair görüşler de dile getirilmiştir. Bu bağlamda çocuk oyun alanları gereği vurgulanmış, harabe mekânların boşaltılarak bu amaçla değerlendirilebileceği belirtilmiştir.

Kadınlara yönelik spor mekânları oluşturma konusuna, kadınların gelmeyeceği gerekçesiyle kamu tarafından sıcak bakılmadığı ancak ilk başta çekinseler de zamanla alışacakları, bu tür etkinliklere kadınların ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir.

³³ Başvuranlar arasında 6 tane ensest mağduru aile olduğu bunların 4'ünün Suriçi 2'sinin Huzurevleri sakini olduğu açıklanmıştır.

Kadınların en çok sıkıntı yaşadığı konulardan birisi, kaldırımlardaki işgaliye uygulamaları ile ilgili görülmektedir. Bu nedenle sokak ve caddelerde kaldırımlara, dükkân önlerine (lokanta, kahvehane, vb) masa ve sandalye atılmasının sokak ve caddelerde rahat ve güvenli yürünmesine engel olduğu açıklanmıştır.

3.2.4.2. Çocuk

Çocuklarla ilgili sosyal hizmet sunumunun yeterliliği, çocukların karşı karşıya bulunduğu riskler, çocuk istismarı, çocukların eğitim sağlık sorunları, hizmete erişim düzeyi, çocuk işçiliği, sokakta çalışan çocuklar, mevsimlik işçi çocukları, aile ilişkileri, aile içindeki konumları, TMK mağduru çocuklar, madde bağımlılığı ve rehabilitasyon konularında görüş düşünce ve önerilerin alınmak istendiği çocuk odak toplantısında, çocuklar, sosyal hizmetler, mekân sorunları konusu da kapsanmak üzere tartışılmıştır.

Toplantıya katılım sağlayan paydaşlar ÇATOM ve çocuk sorunları ile ilgili sivil toplum kuruluşları, Göç Vakfı, Çamaşır evi temsilcileri ve DBB yetkilileri olarak ağırlık kazanmaktadır.

3.2.4.2.1. Suriçi’ndeki Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler

Alanda her yaş grubundan çocuğa yönelik sosyal hizmet sunum çalışması bulunmadığı, çocukların sosyal etkinliklere katılmadığı belirtilmektedir. Katılımcılar, çocukların mahalleden çıkıp kent yaşamına katılma konusunda istekli olduklarını ancak ailelerin özellikle kız çocuklarını kısıtlamaları nedeniyle kızların mahalle dışına fazla çıkmadıkları ifade edilmektedir.

Suriçi’nde genç yaşta evlenen ve çocuk sahibi olan kadınların sorunları ile ilgilenen STK’lar bulunmaktadır. Bu çalışmaların ağırlıklı olarak “çocuk” anneye yönelik rehabilitasyon ve çocuk bakımına dair yardımlar şeklinde yürütüldüğü anlatılmıştır. Çocuk annelerin kendi çocukları ile sağlıklı iletişim kurmalarının yol ve yöntemlerini öğrenmelerinin önemi üzerinde durulmuştur.

2001 yılından beri Suriçi’nde çalıştıklarını belirten bir STK temsilcisi, çalışmaya başladıklarında alanda çalışan başka kurum olmadığını, hala da yeterli kurumsal çalışma yapılmadığını belirtmektedir. Katılımcılar alanda yapılan çalışmaların ihtiyaç temelli olması gerektiği düşüncesindedirler. Özellikle çocukları yönlendirme amaçlı kur’an kursları ve cemaat evlerinin sayısının çokluğuna dikkat çekilmiştir.

Suriçi’nde yeterli oyun alanı olmadığı, kurumların çocuğun kendisini geliştirmesini sağlayacak alanlarda tesis kurmadığı belirtilmektedir.

Çocukların sosyal hizmetlere erişimi, çocuğun yerinde destek alması gereği ile açıklanmaktadır. Suriçi’nde yer alan çocuk temelli kurumların ya kurumsallaşmamış bir yapıda oldukları ya da taraflı davranan kurumlar olduğu belirtilmektedir. Bu durum Suriçi’ni suiistimale açık bir risk ortamına dönüştürmektedir görüşü ileri sürülmektedir.

3.2.4.2.2. Suça İtilen Çocuklar

2004 yılında yapılan bir çalışmada çocuk suçları Suriçi’nde % 70 ile Diyarbakır’ın en yüksek oranı olarak belirlenmiştir. Alandaki sorunların görmezden gelindiği düşüncesi dile getirilmektedir. Geceleri Suriçi’nde suç ve riskin arttığı, çocukların bu ortamın içinde büyüdüğü ve parçası olduğu, bu açıdan çocuk suiistimallerinin yaygın olduğu belirtilmektedir

Mahallede iki farklı uçta bir yaşam sürdürülebildiği, bunun kapalılık ve açıklık olarak açıklanabileceği belirtilmektedir. Çocukların kendilerini kabul ettirmek için çetelere dâhil oldukları belirtilmektedir.

Sokakta çalışan çocukların suiistimale açık olduğu, olumlu yönde değişim ve gelişim sağlamak için müdahale olmadığı, destek mekanizmaların ve konuyla ilgili uzmanların yetersiz olduğu açıklamalarına yer verilmiştir.

Hakları ile ilgili olarak çocuğun eylem hakkı bulunduğu, ancak Türkiye'nin çocuk haklarına koyduğu politik çekincelerin çocuklar açısından yarattığı olumsuz sonuçlar bulunduğu ifade edilmiştir. İçinde bulunulan ortam ve sistem tarafından suça itilen çocukların sorumlu tutulmalarının mümkün olmadığı, zorunlu göçlerle kente gelenlerin yüksek oranda olduğu mahallelerde yaşayan çocukların kendilerine özgü bir yasal sistemlerinin olmamasının sorunları büyüttüğü dile getirilmiştir. Çocuklara özgü sosyal politikalar geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

3.2.4.2.3. Suriçi'nde Eğitim ve Sağlık Alanında Sorunlar

Suriçi'nde yaşayan ailelerin sağlık algısında farklılıklar olduğu, gerçekte sağlığa uygun olmayan ortamın ya da sağlıksızlık, hastalık olarak adlandırılması gereken bir durumun normal algılandığı, bu algı farkının başlı başına bir sorun olduğu dile getirilmektedir. Sağlığa erişimdeki araçları bu durum dikkate alınarak değerlendirmek gerektiği, koruyucu ve önleyici hizmetlerin bu açıdan önem taşıdığı ve yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Nüfus kaydı önemli bir sorun olarak dile getirilmektedir. Anneler arasında kimliği olmayanlar bulunduğu, çocukların da bu nedenle nüfus kaydının yapılamadığı açıklamaları yapılmaktadır. Çocuğun nüfus kaydının olmaması, eğitime katılım konusunda bir engel olarak belirtilmektedir.

Okullardaki rehberlik öğretmenlerinin sayıca ve uzmanlık anlamında yetersizliğine değinilmiş, çocukların kendi halinde bırakıldıkları belirtilmiştir. Bazı yerlerde rehber öğretmenlerin önyargılı ve dışlayıcı davrandıkları, bunların sadece dışarıdan gelen öğretmenler olmadığı, çocuğa suçlu gibi davrandıkları, aileyi suçlayıp çocuğa hakaret ettikleri ifade edilmektedir. Anadilde eğitim yokluğuna bağlı olarak çocuğun içe kapanabildiği, öğretmenlerin bu çocukları rehabilitasyona yönlendirdiği açıklanmaktadır.

4+4+4 eğitim sisteminin kesintili eğitim riskini yarattığı erken evliliklerin ve çocuk işçiliğinin önünü açtığı ifade edilmektedir. İkinci 4'den sonra çocukların okulu bırakma riski ve sonuçları nedeniyle sisteme olumsuz tepkiler olduğu belirtilmektedir.

Çamaşır evlerinin kadınlar dışında, çocuklara yönelik hizmetler için kullanılmasının öngörüldüğü belirtilmiştir. Ancak bu konuda açıkça ortaya konmuş bir -Belediye- politikası olmadığından STK'lar tarafından yapılabilecekler konusunda açık ve net fikirler oluşamadığı açıklanmaktadır. Amacın net olarak konması halinde olumlu eylemlerin gündeme gelebileceği, aksi halde kopuk ve kontrolsüz bir ortam oluşturma riski bulunduğu dair belirlemeler yapılmaktadır.

Çocukların ihtiyaçlarının yetişkinlerinkinden çok farklı olduğunun dikkate alınmadığı, çocuklara dair yeterli duyarlılığın oluşmadığı, bazı kurumların ve kuruluşların çocukları yönlendiren hatta biçimlendiren faaliyetlerde bulunduğu kaygıları ortaya konmuştur.

Alanda çalışanların çocuğun çıkarı dışında her hangi bir çıkar gözetmesinin düşünilemeyeceği, böylesi bir davranışın ve örgütlenmenin kabullenilmesinin olanaksız olduğundan hareketle,

denetimlerin gereğine değinilmiştir. Bu çerçevede, yerel yönetim ve STK'ların ortak bir dil belirlemek ve evrensel kriterlerden yola çıkarak yerel gerçeklere hedefli hareket noktası belirlemesi gerektiği düşünceleri aktarılmıştır.

Mevsimlik işçi dönemi başladığında çocukların eğitimden yoksun kalması önemli sorunlar arasında sayılmaktadır. Mayıs ayında Malatya, İzmir'e gidildiği eylül ayı sonuna kadar kalındığı, çocukların bu süreçte sadece eğitimden yoksun kalmadığı, ciddi sağlık sorunları ve ulaşım sıkıntıları yaşandığı ifade edilmektedir. Ailelerin çocuklarını hastalıkları nedeniyle zorunlu kalmadıkça sağlık kurumlarına götürmediği, çocuğun hastalanması durumunda ailenin geleneksel yöntemlerle tedavisine çalışıldığı, cilt sorunları ya da başka hastalıklar olduğunda kimsenin müdahale edemediği dile getirilmektedir. Suriçi'nden (Cevatpaşa ve Fatihpaşa) nadir olarak Mayıs ayından itibaren Mersin ve Sakarya'ya, en son Ordu, Giresun, Sakarya'ya fındığa gidenler olduğu belirtilmektedir. Suriçi'nde kurumların (STK) da çalışmalarını bu dönemlere göre ayarladıkları açıklanmıştır.

Mevsimlik işçilik sırasında kız çocuklarına yönelik tecavüz olayları yaşandığı, tacizin (sözlü ve cinsel) önemli bir sorun olduğu, bu olayları yaşayanların dışlandıkları belirtilmiştir. Ensest vakalarının yaşandığı açıklanmaktadır.³⁴

En zor işlerin, erkeğe göre ucuz iş gücü olduğu için, kadın ve çocuklara verilmesi ise başka bir önemli sorun olarak sayılmıştır.

Çocuklara yönelik spor olanaklarının artırılmasının sosyal ilişkilerin geliştirilmesi için önemli olduğu, örneğin kamptaki öğrencilerin çok memnun kaldıkları belirtilmiş, spor alanları ve yüzme havuzuna erişimleri halinde çok daha mutlu olacakları belirtilmiştir.

3.2.4.3 Çocukların Aile İçindeki Konumu

Zorunlu göç nedeniyle kente gelenlerin bakış açısının travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) içinde büyüdükleri ve sosyalleşemedikleri şeklinde olduğu, bu bakış açısında ciddi hatalar bulunduğu belirtilmektedir. Çocukların aileleriyle konuşabildikleri, ailelerince bir dışlanmaya maruz bırakılmadıkları, sokağa itilmedikleri açıklanmaktadır. Toplumsal cinsiyetle ilgili çalışmalarda meseleye travmatik yaklaşılmasının sorun yarattığı ifadelerine yer veren katılımcılar, aile ile ilgili çalışma yapıldığında çocukların da güçleneceği inancındadır.

Kurumların aile ve çocuğa dair çalışmalarının önemli ve nitelikli olmasına karşın bütünleşme sağlanamadığı için yeterince doyurucu sonuçlar alınamadığı belirtilmektedir. Çocukların kentte ve alanda sosyalleşme alanlarının artırılmasına ve çeşitlendirilmesine gereksinim duyulduğu açıklanmaktadır. Yerel yönetimlerin çocuğun özgürlük alanlarını açmayı görev edinmeleri gereği üzerinde durulmaktadır. Çalışmaların toplum temelli olması halinde çocuklar için daha anlamlı sonuçlar alınmasının mümkün olacağı ifade edilmiştir.

Yeterince psikolog olmaması sorun olarak görülmektedir. Pek çok kurum pediatri uzmanlarını STK'lardan talep etmektedir açıklamalarına yer verilmektedir.

³⁴Bir katılımcı konuyu şöyle açıklamaktadır: "Fındık çalışması genellikle çocuklar tarafından yapılıyor. Kaldıkları yerlerde çavuş (dayı başı) diğer çocukları da topluyor. 2 tane 16 yaş üzeri çuvalcı bulunuyor, diğerleri 16 yaşın altında oluyor. Kaldıkları yerde erkekler bir yanda, kızlar bir yanda yatıyor, aralarına perde çekiliyor. Erkek çocuklar kızları rahatsız ediyor. Her türlü suiistimale açık. Kamp alanları daha iyi ama oralarda da kalmak zor, ancak aileler kalıyor."

Aile içinde kız ve erkek çocuklarına farklı davranıldığına dair değerlendirmeler sırasında, eşitlik olmadığı, erkek çocukların her şeyi yapabileceğine inanılırken kız çocuklarının evde çalıştırıldığı belirtilmektedir.

Bazı katılımcılar, ailelerin çocuklarla iletişim içerisinde oldukları fikrine katılmamakta ve çocuğun aile içinde kendini ifade edemediği kanısındadır.

Aile ve çocuk arasında sokakta, dışarıda zaman geçirme konusunda sorunlar yaşandığı belirtilmektedir. Ailelerin çocuğu, çocuğun iyiliği için, sokakta uyuşturucu, fuhuş, cemaatler vb. tehditler bulunduğu sokağa bırakmak istemedikleri açıklanmaktadır.

Özellikle Hasırlı'da enest, uyuşturucu ve çocuk istismarına fazla rastlandığının gözlemlendiği, çocukların mezarlıkta su sattıkları, kapkaç eylemlerine karıştıkları, çocuk üzerinden fuhuş vakalarının da duyulduğu belirtilmektedir.

Ailelerin çocukların içinde bulundukları durumun ve risklerin farkında oldukları, bu durumun içinde bulundukları yoksullukla da desteklendiği, yoksulluk devam ettiği sürece nerede yaşıyor olurlarsa olsunlar sorunların büyük ölçüde devam edeceği belirtilmektedir. Çocuğun eve para getiriyor olması nedeniyle bilinçli ailelerin dahi çocuğun çalışmasını tercih etmek zorunda kaldığı, suç işlemelerine göz yumabildikleri belirtilmektedir.³⁵

TMK mağduru çocuklar açısından bakıldığında ise, çocuğun belirli bir süre mahallede askergerilla oyunu oynadığı, ardından politikleştiği ya da oyun olarak görmeye devam ettiği açıklamalarına yer verilmiştir.

Alanda çalışan kurumların önemli çalışmaları bulunmasına rağmen belli bir noktada yetersiz kaldıkları, çok sayıda iç içe geçmiş soruna karşı, çocuğa yönelik genel bir politika da olmadığından, çaresiz kaldıkları ifade edilmektedir.

Katılımcılar Suriçi'nin değerli olduğu, bu değeri oluşturmaya katkı koyan insanından temizlenmesi değil, mekânsal, ekonomik ve sosyal açıdan sağlıklılaştırılması gereği üzerinde durmaktadırlar.

Halkın yapılan çalışmalara inancının kalmadığı, yapılan işlerin devamlılığının sağlanamadığı, umutsuzluğa itildikleri belirtilmiştir.³⁶ Alanların önce çöküntü alanına çevrilip sonra soylulaştırılmasından rahatsızlık duyulduğu, eğitim ve sağlık hizmetinde anadilin kullanılması gerektiği belirtilmiştir.

Suriçi'nde 70.000 nüfus barındığı, ancak bu nüfusa yönelik politikalar geliştirilmediği, 1000 kişi tarafından yürütülen uyuşturucu, fuhuş gibi faaliyetlere müdahale edilmediği, bunun Suriçi'ni yeniden yapılandırmak ve ranttan belli bir kesimin yaralanmasını sağlamak şeklinde özetlenebilecek belli bir amacı olduğuna inanıldığı dile getirilmektedir. Eğer alandan sağlanacak bir rant varsa, bu ranttan alanda yaşayanların yararlanmasının doğru ve yerinde bir yaklaşım olacağı ifade edilmiştir

³⁵Bir katılımcının sözleri; "Aileler risklerin farkında ama yoksulluk şartları içinde düşünmek lazım. Kapkaç iş olarak görülüyor. Aileler çok da bilinçsiz değiller. Bir çok konu ile birlikte düşünmek lazım. Çocuk çalışmayınca eve ekmek girmiyor. Aileler ile görüştükçe nedenler daha iyi anlaşıyor."

³⁶Bir katılımcı, bu konuyu halktan duyduğu şu sözlerle aktarmaktadır: "2008'de Ben U Sen'de çok zorluk çektik. Gelmeyin dediler. Gelip 6 ay sonra çekip gidiyorsunuz, bizim üzerimizden para kazanıyorsunuz, bizi umutlandırıp sonra çekip gidiyorsunuz"

3.2.4.4. Genç

Gençliğin Alan içerisinde içinde bulunduğu durumun kendi bakış açıları ile ortaya konabilmesi amacıyla; eğitim, istihdam, sosyal hizmetler, sosyal yaşam, aile ve çevreyle ilişkiler, kentle ve alanla ilişkiler ve aidiyet, madde bağımlılığı ve rehabilitasyon, gelir getirici etkinlikler konularında değerlendirmeler Genç Odak Grubu toplantısında alınmaya çalışılmıştır.

Toplantı katılımı dar bir çerçevede sağlanmıştır. Ağırlıklı olarak Kent Konseyi ve DBB temsilcileri katılım sağlamış olmakla birlikte katılımcıların farklı gençlik derneklerinde etkinlik göstermeleri konuların geniş kapsamlı görüşülmesine yarar sağlamıştır.

Gençlik odak grubunda öne çıkan bildirimler; Kurumsal yapıda yetersizlikler, kamunun denetim eksikliği, Suriçi'nin tarihi ve kültürel önemi, Suriçi ve Ben U Sen halkının yapısal yoksunluk sorunları ve farklılıkları, dönüşümde yaşanan sorunlar, Dicle vadisi projesi ile ilgili görüş ve öneriler olarak belirlenebilecek başlıklarda toplanabilmektedir.

Genç odak grubu katılımcıları, Suriçi'nin sadece Suriçi halkını değil kentin tamamını ilgilendiren bir alan olması nedeniyle kentte önemli bir yeri olduğunu, bu bağlamda Suriçi'nin gençliğin gündeminde öncelikli yer tuttuğunu ortak görüş olarak ifade etmişlerdir.

3.2.4.3.1 Kurumsal Yapıya Dair Konular

Gençlik konularıyla ilgilenen özel bir kurumsal yapıya duyulan gereksinim kapsamında özellikle Sur ilçesinde bir gençlik merkezi olmamasının önemli bir eksik olduğu vurgulanmıştır. Sümerpark gençlik merkezi benzeri yapılanmalara ilçe sınırlarında mutlak gereksinim duyulduğu ifade edilmiştir.

Gençliğin sosyal aktiviteleri ile ilgili alanların yetersizliğine bir çözüm olarak parklarda gençlik evleri yapılmasının faydalarına değinilmiştir.

Gençliğin sosyal hizmetlere erişiminde sorunlar olduğu, sosyal hizmete erişimde özellikle sabıka kaydının aranmasının önemli bir engel olmasının yanı sıra genci ötekileştirme etkisinin önemsendiği belirtilmiştir.

Uyuşturucu, fuhuş, hırsızlık ve kapkaç yönelmiş olanların rehabilitasyonuna yönelik hizmetlerinin yeterli olmadığı, kadına yönelik şiddet de dahil olmak üzere, toplumsal bilinç eğitimi de dahil, tarafların rehabilitasyonuna yönelik önlemlere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.

Kent Konseyinin karar mekanizmalarında rolünün etkinleştirilmesi gerektiği genel bir kanıdır.

3.2.4.3.2. Suriçi'nde Yaşam

Suriçi halkının büyük bir çoğunluğunun zorunlu göç nedeniyle kente gelen ailelerden oluşması, bu ailelerin kentte tutunmada yaşadığı güçlükler sonucunda kentin mağdur, yoksul ve yoksun kesimlerini oluşturduğunu belirten katılımcılar, bu yapının sonraki nesillerde farklı yaşam biçimlerini tercih etme nedenini oluşturduğunu belirtmişlerdir. Örneğin, Suriçi'ndeki genel yoksulluk ve yoksunluğun sonraki nesillerde giderek bireylerin yozlaşması sonucunu yarattığı, bu durumun suça eğilimi de artırdığı, ailelerin geçinmelerine katkıda bulunan bu değişime göz yumdukları, bir anlamda katıldıkları ifade edilmektedir. Suriçi'nde uyuşturucu kullanımı, hırsızlık, kapkaç, fuhuş sorunlarının giderek büyümesine karşın denetimde yetersizlikler olduğu, bu sorunlarla etkin mücadele edilmediği belirtilmiştir.

Çocuk Odak Grubunda da belirtildiği gibi Gençlik Odak Grubunda da aslında bu sorunların sadece Suriçi'ne dönük bir sorun olmadığı, sorunların tüm kente ait olduğu, kente yönelik bir tehdide dönüştüğü genel bir kanıdır. Suriçi'nde daha çok yaşandığı izleniminin kasıtlı olarak verildiği bu odak grubunda da belirtilmekte, amacın Suriçi'nin “temizlenmesi” olduğuna inanılmaktadır.

Gençlerin kamusal açık alanları yeterince kullanmadığı, bu tür bir kültür ve yaşam biçimi geliştirmedikleri, ancak açık alanların olmasına ve fazlaştırılmasına itirazları olmadığı, kullanarak kullanmayı öğrenmeleri gerektiği belirtilmiştir. Özellikle parkları kullanma deneyimlerinin ve kafeleri kullanacak gelirlerinin olmadığı, bu alanlarda yer alan kafeler yerine gençlerin daha rahat kullanacağı merkezlere gereksinim olduğu belirtilmiştir.

3.2.4.3.3. Dönüşüm

Suriçi'ndeki dönüşüm ve yenileme faaliyetleri sırasında Suriçi ve Ben U Sen halkının alan dışına gönderilmesinin yanlış bir uygulama olduğu belirtilmiş, Suriçi'nde bir betonlaşmanın karşısında olacakları ifade edilmiştir. Halkın birlikte yaşama kültürünü yok eden uygulamaların dönüşümde yeri olmaması gerektiği genel bir kanıdır.

TOKİ'nin alanda konut yapması halinde üniversite öğrencileri için yurt da yapması gerekliliği vurgulanmıştır. Dicle Üniversitesinin yurt olanaklarının yeterli olmadığını belirten katılımcılar, yakınlığı ve sunulan olanakları nedeniyle öğrencilerin cemaatlere ait özel yurt ya da evlerden yararlanmak durumunda kaldıklarını ifade etmektedirler.

3.2.4.3.4. Dicle Vadisi

Dicle Vadisinin tüm kent halkına ait olduğu, mevcut Dicle Vadisi projesinin kent halkının yararına olduğunu düşünmedikleri ifadelerine yer verilmiştir. Suriçi ve Ben U Sen'de yaşayanlar başta olmak üzere gençlerin Vadi alanını rekreatif bir alan olarak değerlendirdiği, Vadi boyunca yapılacak özel işletmelerin mevcut kullanımlarını engelleyeceği belirtilmektedir.

Dicle Vadisinde tarımsal üretim yapan ailelerin yaşamak için gerekli geliri buradan elde ettikleri, Vadi projesinin bu alanları yok ettiği belirtilmiş, bu ailelerin proje nedeniyle yerlerinden olmak istemedikleri genel bir kanı olarak dile getirilmiştir.

3.2.4.3.5. Üretici Gençlik

Gençliği üretici olmaktan uzaklaştıran nedenlerin ortadan kaldırılması gerektiği, bu kapsamda ekolojik tarım uygulamaları ile ilgili olarak gençliğin itici güç olabileceği belirtilmiş ve MEGAM- DER tarafından Hasırlı Mahallesinde belirli bir dönem başarı ile yürütülen Mantar Üretme ve Pazarlama Projesi örnek olarak verilmiştir.

Kooperatif temelli ekolojik tarımsal üretimin Suriçi ve Ben U Sen için uygulamalı eğitim projesi olarak değerlendirilmesinin gerekliliği, hedef kitlenin genç köylü olduğu Belediye destekli kooperatifleşme ile üretim ve gençlik evi projesinin gündeme alınması gerektiği, Üniversite arazisinin Dicle'ye yakın kesimlerinin ve çevre köylerin ekolojik tarım için bir uygulama alanı olabileceği ifade edilmiştir.

Ekolojik kent uygulamalarının denenmesi gereği çerçevesinde gençliğin ekolojik tarım uygulamalarında itici güç olacağı vurgulanmıştır.

3.2.4.4. Engelli (Yaşlı, Engelli, Bakıma Muhtaç Kesimler)

Engelli odak grubu toplantısında görüşmeler, kent yaşamına katılımında engeller, aile ilişkileri, sosyal hizmet sunumu ile ilgili sorunlar, rehabilitasyon hizmetlerinin kapsamı ve yeterliliği, sosyal yardım destekleri, sosyal yardım veren kurumlar arasında koordinasyon başlıkları altında ele alınmıştır.

Odak toplantısına geniş bir katılım sağlanmıştır. DBB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı'nın yanı sıra Kent Konseyi ve sivil toplum katılımı ile farklı engelli grupları kapsayan bir tartışma ortamı sağlanmıştır.

Engelli odak grubunda öne çıkan bildirimler, dönüşüm, engellilerin hakları, kentte engelsiz bir yaşamın sağlanması, Suriçi'ndeki engellilerin durumu, Turizmde engellilerin rolü ve önemi başlıkları altında toplanmıştır.

3.2.4.4.1. Kentte Engelsiz Yaşam

Engelliler kentte engelsiz bir yaşamın gerekliliğini ifade etmekte ve çalışma konusu Alanı etkin biçimde kullanmak istemektedirler. Sosyal yaşamın ve kentin bir parçası oldukları bilinciyle kentteki mekânlara ve kent yaşamına katılımlarını engelleyen unsurların kaldırılması gereği üzerinde önemle durmaktadırlar.

Engelliler, doğa sporlarının yaygınlaştırılması, ekolojik sisteme uygun sporların desteklenmesi, açık alanda spor olanaklarının geliştirilmesi, kullanımlarına uygun tesisler kurulması taleplerinde bulunmaktadır.

Açık yeşil alan ve çocuk parklarının engellilerin kullanımına uygun tasarlanması ve uygulanması, en önemli konular arasında dile getirilmektedir.

Diyarbakır'daki engelli nüfus oranının yüksekliğine değinen grup, kentte alınacak önlemlerin bu nedenle daha da önem taşıdığını düşünmektedirler.

Engelliler dışlanmaktan rahatsızdırlar. Örneğin görme engellilerin surlara çıkmasının anlamı olmadığının düşünülmesine karşı çıkmaktadırlar. Görmenin bir duygu olduğunu, mutlaka göze gereksinim olmadığını dile getirerek Surlar ve burçlar gibi kentin tarihi açısından önemli unsurlara erişebilmeyi talep etmektedirler. Bu kapsamda surlar ve burçların, her engellinin erişebileceği biçimde restore edilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Her burç için olmasa da kentin tarihinin, tarımının, doğasının algılanabileceği, Heysel'in hissedilebileceği, Dicle Vadisinin izlenebileceği, bu duygunun algılanabileceği burçlar için bedensel ve zihinsel engellilerin ve (yaşlıların da) kullanabileceği (hidrolik) asansör talebini dillendirmektedirler. Bu çerçevede Engelli Odak Grubu katılımcıları, surların ve burçların projelendirilmesi ve işlevlendirilmesi çalışmalarında etkin rol almayı talep etmektedirler.

Grupta dile getirilen önemli konular arasında, zihinsel engellilerin uyuşturucu pazarında kullanılması yer almıştır. Grupta söz alan temsilciler, "Suriçi'ndeki suç unsurları ile ilgili mücadelede devlet ve yerel yönetim ortak olmalı" düşüncesindedirler.

İlçe belediyelerinde engelliler için destek merkezleri kurulması gerekli görülmektedir. Kurumun ayrı bütçeli olması önemsenmekte, Sosyal Hizmetler içindeki yapılanmada bunun sağlanamadığı belirtilmektedir.

Faaliyette olan 48 özel rehabilitasyon merkezinin denetlenmediği belirtilmektedir. Her birisinde 200-500 öğrenci olduğu; ancak, öğrencilerin tamamının ailelerince eğitim ve rehabilitasyona gönderilmediği belirtilmiştir. Yardım bedellerinin ailelerce alınmasına rağmen öğrencilerin rehabilitasyona gönderilmemeleri önemli bir sorun olarak dile getirilmiştir.

3.2.4.4.2. Dönüşüm

Engelli Odak grubunda da Suriçi’nde boşaltılan alanlarla ilgili kaygılar sıklıkla dile getirilmiştir. TOKİ’nin alandaki uygulamalarının geleneksel dokuya zarar vermesinden endişe edilmekte ve Cevatpaşa ve Alipaşa’da boşaltılan alana alışılmış TOKİ binalarının yapılmaması istenmektedir.

Suriçi ve kentin diğer kesimlerinin farklı dünyalar olduğunu belirten bazı grup temsilcilerinin, Suriçi’nin bir sınıfı temsil ettiği inancındadır. Suriçi’nin boşalmasının bu sınıfın da yok olması anlamına geleceği kanısındadırlar.

Diyarbakır ve Suriçi’ne özgü kültürün (tarih ve somut olmayan kültür anlamında kullanılmaktadır) halka yaygınlaşması ve halkla bütünleştirilmesi için çaba gösterilmesi gerekli görülmektedir.

Burçların rant alanlarına dönüşmemesi gerektiği, alanda aidiyeti sağlamak için Suriçi ailelerinin burç etkinliklerini yürütmesi gerekliliği vurgulanmakta, bu kapsamda burçların işlevlendirilmesinde mahallelerin yapısına uygun fonksiyonların yer alması, genelde mahallelerde yapıya uygun iş alanları belirlenmesi için gerekli çalışmaların yapılması istenmektedir.

3.2.4.4.3. Turizm

Engelli Odak grubunda turizm konusu diğer odak gruplara göre farklı içerikte görüşmelere sahne olmuştur. Engelli Odak grubu “Diyarbakır Suriçi Engelli Turizm Kenti” olabilir görüşündedir. Bu görüşlerinin temelinde mekânsal olarak Suriçi bölgesinin engellilerin kullanımına, dolaşımına en kolay müdahale edilebilecek alan olduğu inancı yatmaktadır. Diğer yandan bazı kısmi örnekler olmakla birlikte kültürünü hala yaşatan bir tarihi kentin engelli turizmi için düzenlenmesinin Dünya’da tek örnek olacağı, tanıtım açısından büyük bir avantaj sağlayacağı düşüncesindedirler. Bu gelişimi aynı zamanda bir kültür rehabilitasyonu olarak görmektedirler.

Grup temsilcileri Kent Konseyi Engelli Meclisi’nin özellikle turizm ve dönüşüm, kentte engelsiz bir yaşamın bu çerçevede sağlanması konularında Belediye karar mekânizmalarında etkin olması gerektiğini savunmaktadırlar.

Bu kapsamda grupta öncelikle Sümerpark Engelli Birimi’nin çalışmaları aktarılmıştır. Bu çalışmalar "engelliler tarihi ile buluşturuluyor" adı altında yapılmaktadır. Engelli grupların kırkar kişilik gruplarla Suriçi ve burç gezilerine çıkartıldığı, bu geziler sırasında bazı sorunlarla karşılaşıldığı belirtilmiş ve bu sorunların çözümüne dair talepleri dile getirilmiştir. Özellikle zihinsel ve bedensel engellilerin burçlara çıkmasının güç olduğu, bu konuda önlemlere gereksinim duyulduğu belirtilmiştir.

Tarihi yapıların ve alanın tanıtımı konusunda görme engelliler için de tabelalar yapılması önerilmiştir. Ayrıca görme engelliler için sesli sinyalizasyon, işitme engelliler için led aydınlatma ve işaret dili bilen tercümanların yaygınlaşması gerekli görülmektedir.

Bunların dışında grupta yürütülen bazı çalışmalar aktarılmıştır.

Sümerpark Engelli Birimi, Suriçi’nde engelli kişilerin yaşadıkları evleri gezdiklerini, şu ana kadar 160 evin gezildiğini, bu gezilerden amaçlanan gizli durumdaki engellilerin görünürlüğünün sağlanması ve sosyal yardımların amaca uygun kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi olduğunu açıklamaktadırlar. Aynı zamanda bu ziyaretlerin ailenin engelliye bakış açısının değişmesini, kabullenmeye katkı sağlamasını önemsemekteler. Hedeflerinin kısa vadede 500 eve ulaşmak olduğunu, çalışma ve sonuçlarının basılı materyale dönüştürülmesi taleplerini dile getirmektedirler.

İşitme engelliler için “İşaretlerle Diyarbakır Belgeseli” yapmak istediklerini bu kapsamda Belediyeden mali destek beklendiği, “Engelsiz Yaşam Eğitimi Akademisi” başlıklı bir AB projesi hazırlandığı belirtilmiştir.

3.2.5. Somut Olmayan Kültürel Miras

Odak toplantısına katılım geniş kapsamlıdır. Valilik ve Belediye kurumlarının yanı sıra Üniversite ve kültür derneklerinin ayrıca esnaf temsilcilerinin katılımı sağlanmıştır.

Diyarbakır kentinde turizm sektörü, kentsel ekonomi içindeki ağırlığını gün geçtikçe arttırdığından somut olmayan kültürel mirasa ilişkin bilgiler ve değerlendirmeler toplantıların ana konusunu oluşturmaktadır. Bu süreçte somut olmayan kültürel mirasın özgünlüğünün korunmasında ve doğru biçimde aktarılmasında gözlenen sakıncaları ortadan kaldırmaya yönelik açıklamalar toplantının özünü oluşturmaktadır. Yapılan tartışmalar belli başlıklar altında toplanabilmektedir.

3.2.5.1. Bütüncül Planlama ve Somut Olmayan Kültürel Miras İlişkisi

Kente yönelik bütüncül bir turizm planlamasının gereği katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. Bu tür bir yaklaşımın somut olmayan kültürel mirasın turizm gelişimi sürecinde nasıl değerlendirileceğine yönelik bir yol haritasının elde edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Turizm gelişiminin kentsel politikaların nihai ve acil hedeflerinden biri haline getirilmesi yaklaşımının somut olmayan kültürel mirastan en üst düzeyde faydalanma eğilimini doğurduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda, somut olmayan kültürel mirasa yönelik çok disiplinli ve kapsamlı envanter araştırmalarının yürütülmesine dair engeller üzerinde önemle durulmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasa yönelik bilgilerin, parçalı bir biçimde, doğruluğu tartışmalı bazı kaynaklar, sözlü aktarımlar ve gözleme dayalı genel değerlendirilmeler doğrultusunda üretilmesi yetersiz bulunmaktadır. Başka bir deyişle yeterince güvenilir bulunmamaktadır. Bilgi üretim sürecinde, kurumlar ve disiplinler arası bir eşgüdüm ile işbirliği sağlanamaması önemli sorunlar arasında görülmektedir. Örneğin son zamanlarda kent gündeminde yer alan çalışmaların büyük ölçüde Diyarbakır’ın "İslam Kenti" vasfına yönelik vurgular geliştirmesi çekinceyle karşılanmaktadır. Bu eğilim, ‘kentin sahabeleştirilmesi’ biçiminde tanımlanmaktadır. Söz konusu bilgilerin sağlıklılığı ve güvenilirliğine ilişkin çekincelerin yanı sıra, tanımlanan eğilimin Diyarbakır kentinin çok kimlikli yapısının aktarılması ve bu yönde farkındalık yaratılmasını engellediği, bazı katılımcılar tarafından dile getirilmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasa yönelik çalışmalarda, Diyarbakır’ın ev sahipliği yaptığı pek çok medeniyet arasında bir denge gözetilmesi gerekliliği ön plana çıkarılmaktadır.

Yazılı tarih çalışmalarının azlığının oluşturduğu boşluğun, somut olmayan kültürel mirası oluşturulan unsurlara yönelik sözlü tarih ve envanter çalışmaları ile giderilebileceği savunulmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın farklı unsurlarına yönelik bütüncül bir yaklaşım ve değerlendirme yapılmasının önemli açılımlar sağlayacağı fikri ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, kilim ve halı

motifleri, masallar, destanlar, oyunlar, mutfak araştırmaları, endemik türlerden faydalanma biçimlere ve buna bağlı gelişen mekânsal pratiklerin değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Bu kapsamda Diyarbakır kentinin, İpekyolu güzergâhındaki konaklama merkezi olma özelliği ve konaklama biçimlerinin ayrıca değerlendirilmesi gerektiğini savunan katılımcılar, özgünlüğü korunan ve aktarılan mekânsal uygulamaların geliştirilmesi durumunda, söz konusu işlevin özgünlüğünden bir değer olarak turizm gelişiminde faydalanılabileceğini düşünmektedirler.

Somut olmayan kültürel mirasın sergilenmesine yönelik geliştirilecek olan mekânsal uygulamaların, aynı zamanda yakın tarihte kent belleğinde yer eden gelişmelerin de aktarılması konusunda fayda sağlaması üzerinde durulmaktadır. Özellikle İçkale’de sürdürülen ve sürdürülmesi planlanan mekânsal uygulamaların, anılan yaklaşım doğrultusunda önemli işlevler üstlenebileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda yakın tarihteki isyanlar, özel savaş koşulları, eski Cezaevi’ndeki uygulamalar, fail-i meçhul cinayetler gibi olguların da aktarılmasına yönelik müdahalelerin ve uygulamaların geliştirilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

3.2.5.2. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yitimi

Somut olmayan kültürel mirasın bir kısmının yitiminde ve/veya etkin korunamamasında, tarihi, toplumsal ve yapısal bazı gelişmelerin etkilerine dikkat çekilmektedir. Bu gelişmelerin başında, gayr-i müslim nüfusun kentten göç ediş süreçleri yer almaktadır. Bunların sonucunda günlük ticari yaşamdaki değişimler, toplumsal dışlanma gibi koşullara bağlı olarak, kentte yaşayan Ermeni, Keldani, Yezidi, Süryani, Yahudi nüfus gruplarının önemli bir bölümü veya tamamının Diyarbakır’dan göç etmesi bir sorun olarak algılanmaktadır. Bu kapsamda söz konusu nüfus gruplarının kültürleri ile ilgili yazılı ve/veya görsel kayda alınmış bilginin sınırlı oluşu örnek gösterilmektedir. Bu nedenle de sözlü aktarımlardan kent hafızasında yer almış olduğu anlaşılan somut olmayan kültürel mirasa yönelik bütüncül ve kapsamlı veriler elde edilemediği açıklaması yapılmaktadır. Bunun yanı sıra gayr-i müslim nüfus gruplarının kentten ayrılış süreci ile beraber, kentin somut olmayan kültürel mirası önemli yitimler ile karşılaştığı belirtilmektedir. Ermenilerin daha etkin olduğu eski Buğday Pazarı’ndaki geleneklerin değişimi, ipekböcekçiliği, dut üretimi gibi ekonomik etkinliklerin yitirilmesi, demirci, bakırcı gibi zanaat ustalarının kentten ayrılışı örnek olarak verilmektedir. Benzer biçimde Anzele suyundan faydalanarak etkinliğini devam ettiren değirmenlerin etkinliklerine son vermesi, eski Buğday Pazarı’ndaki satış işlevinin değişimi olumsuz gelişmeler kapsamında değerlendirilmektedir.

Günlük toplumsal ve kamusal yaşamdaki değişimlerin, somut olmayan kültürel mirasa yönelik etkilerine de dikkat çekilmektedir. Geçim koşullarının zorlaşması, çalışma saatlerinin uzaması ve çalışma şartlarının ağırlaşması, konut içi olanakların gelişmesi, üst gelir gruplarının Suriçi’nden ya da Diyarbakır’dan ayrılmaları gibi koşullara bağlı olarak somut olmayan kültürel mirasın bir kısmının korunamamasına katkıda bulunduğu açıklamaları yapılmaktadır. Bu tür koruma sorunlarının, özellikle günlük mekânsal pratiklerin sürdürülmemesi nedeni ile ortaya çıktığı düşüncesinde olan bazı katılımcılar bulunmaktadır. Bu çerçevede, hamam kültürünün yok olması veya kullanım yoğunluğunun azalması, Hevsel Bahçeleri’nin şu an sayfiye alanı olarak ya da kamusal alan olarak etkin kullanılmaması örneklerini vermektedirler. Bunun yanı sıra Diyarbakır kentinin somut olmayan kültürel mirası kapsamındaki pratiklerin önemli bir çoğunluğunun kentteki kamusal kaynaklara eşit erişim, mahalle ve sokağın ortak kullanımı ve sahiplenilmesi ile dayanışma – yardımlaşma kültürü doğrultusunda şekillendiği belirtilmektedir. Ancak, yoksulluğun artması, geçim şartlarının ağırlaşması

gibi koşullara bağlı olarak söz konusu pratikler tamamen kaybolmasa dahi gün geçtikçe zayıflamaktadır görüşü hakimdir.

Katılımcılar alan yönetim planı sınırları kapsamında kalan bölgenin, Diyarbakır kentinin somut olmayan kültürel mirasının da sınırlarını çizdiği, kentsel öğeler olarak somut olmayan kültürel mirasın doğrudan bir kısmını oluşturduğu düşüncesindedirler. Dicle, Hevsel Bahçelerinin, Kırklar Dağının çok çeşitli sanat eserinin oluşumunu doğrudan etkilediği, bu nedenle planlama alanına yönelik geliştirilen mekânsal uygulama yaklaşımlarının, somut olmayan kültürel mirası doğrudan etkilediğini savunmaktadırlar. Ancak, Diyarbakır kent gündeminde baskın hale gelen ve Kırklar Dağında yapılaşma şeklinde de ortaya çıkan mekânsal gelişim eğilimleri, anılan neden doğrultusunda bazı çekincelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu tür gelişmelerin mekânsal kullanım pratikleri tarafından korunan ve aktarılan somut olmayan kültürel mirası tehdit ettiği düşünülmektedir. Anılan yaklaşımlar doğrultusunda somut olmayan kültürel mirasa yönelik başlıca tehditlerin kaynaklarından bir kısmı, Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Projesi doğrultusunda sürdürülen ve sürdürülmesi planlanan uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Proje kapsamında iki tehdit önemsenmektedir. Birincisi Kentsel tasarım proje alanının bir kısmını tarımsal üretim merkezi olarak somut olmayan kültürel mirasın da önemli bir kısmını oluşturan Hevsel Bahçelerinin yok olma olasılığıdır. Dicle kıyısına yönelik uygulamaların kıyıya yönelik genel bir yaklaşım halini alma olasılığı, Hevsel Bahçeleri'ne yönelik bazı tehditleri ortaya çıkardığını savunan katılımcılar, bunun gerçekleşmesi halinde Hevsel Bahçeleri'nin de yapılaşmaya açılması ya da özel kullanımları içeren rekreasyon alanı olarak işlev değiştirmesi yönünde bir baskı ile karşılaşacağı düşüncesindedirler. İkinci tehdit ise Dicle Havzası'nın kamusal alan olarak toplumun kullanımına büyük ölçüde sınırsız bir biçimde açık olması özelliğinin kaybedilmesi olarak dile getirilmektedir. Kentin somut olmayan kültürel mirası incelendiğinde Dicle kıyısının kamusal kullanımının, önemli bir yer tuttuğu ancak kıyının batısında tasarlanan mekânsal uygulamalar, spor merkezi, kültür merkezi gibi içerdiği yarı – kamusal kullanımlarla kıyının denetimsiz kamusal kullanım yoğunluğunu azaltacağı dile getirilmektedir. Bunun yanı sıra, kentsel tasarım projesi kapsamında tasarlanan mekânların kullanıcılarını ve faydalanıcılarını büyük ölçüde kentin orta ve üst sınıflarının oluşturma olasılığının, kentte yaşamını sürdüren alt sınıfların kamusal alan ve mekânla kurdukları aidiyet bağının azalması riskine dikkat çekilmektedir. Öte yandan Dicle Vadisi Projesi uygulamalarından vazgeçilse ya da gözden geçirilse dahi, kıyının kamusal kullanım yoğunluğunu azaltacak eğilimlerin güçlenmesi sorun olarak algılanmaktadır. Dicle kenarında, kamu mülkleri işgal edilerek ortaya çıkan ve büyük ölçüde kafe, restoran gibi özel kullanımlar doğrultusunda işlevlendirilen kaçak yapılara ek olarak, Kırklar Dağı'nda başlayan yapılaşma somut olmayan kültürel mirasa yönelik önemli bir tehdit olarak algılanmaktadır. Söz konusu eğilimler katılımcılar tarafından büyük ölçüde, 'somut olmayan kültürel mirasın ranta kurban edilmesi' şeklinde tanımlanmaktadır.

3.2.5.3 Dengbêj

Somit olmayan kültürel mirasın korunmasında ve aktarılmasında, dengbêjlerin önemli bir işlev üstlendiği katılımcıların genel fikri olarak ortaya çıkmaktadır. Kürt tarihine ve kültürüne dair eldeki bilgilerin tamamına yakınının dengbêjler tarafından aktararak korunduğu belirtilmektedir. Örneğin, Ehmede Xani (Ahmed – i Hani)'nin en bilinen eseri olan Mem û Zin (Mem ve Zin)'in oluşumunda dengbêjlerin önemli faydalar sağladığı belirtilmektedir. Dengbêjlik geleneği kentin somut olmayan kültürel mirasında eski yoğunluğunu koruyamaması bir sorun olarak aktarılmakta, genç dengbêjlerin de yeni üretimde bulunmaması bu durumun nedenleri arasında gösterilmektedir. Anılan sakıncaya

karşı, dengbêjler arası kapsamlı işbirliği ağlarının geliştirilmesi önerilmektedir. Dengbêjliğin sadece Diyarbakır kentinde ya da Diyarbakır coğrafyasında yaşayan bir gelenek olmamasından hareketle halen Türkiye'nin birçok coğrafyasında yerleşik bulunan dengbêjler arasındaki işbirliklerinin geliştirilmesinde, söz konusu tehdidin –en azından– yavaşlatılması doğrultusunda katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Buna ek olarak, dengbêjlerin UNESCO Yaşayan İnsan Hazineleeri uygulamaları kapsamında değerlendirilmesi önerisi dile getirilmektedir.

BÖLÜM 4

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Suriçi Bölgesinin sosyo-ekonomik analizi ile ilgili yapılan mevcut durum araştırması, saha araştırması ve odak grup toplantılarından elde edilen sonuçlar bu bölümde değerlendirilecektir. Bu değerlendirme kapsamında kentin son dönem gündem maddeleri dikkate alınacaktır. Diyarbakır kentinin son dönemdeki gündemi turizme dayalı bir gelişme ve buna dayalı dönüşüm olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gündem, dikkatleri alan yönetimine dair çalışmalara yöneltmekte, kaçınılmaz olarak Surlar ve Suriçi bölgesine odaklanma, etkinlikleri bu alanlarda biçimlendirme ve yürütmeyi öncelikli hedef olarak ortaya koymaktadır. Kentin bu gündem maddesi Suriçi ve Surlara odaklanılmış salt turizm odaklı bir gelişim veya bütünselliği olan bir mekânda sosyal ve ekonomik gelişimi hedef alan insan odaklı turizm olmak üzere iki ayrı çerçevede tartışılmaktadır.

4. 1. Mekânın Bütüncül Yapısı

Suriçi alanı kentin tarihi merkezi ve özgün dokusu olmasının yanı sıra halen ticari merkez işlevlerini de önemli ölçüde devam ettirmekte, turizm açısından önemli tarihi ve kültürel değerleri barındırmaktadır. Konumu ve kentin ayrılmaz parçası olarak değerlendirilen Hevsel Bahçeleri, Diyarbakır Kale Surları ve Suriçi bölgesi ile bütünleşik bir yapı sergilemektedir. Bu yapı toplumsal, kültürel ve ekonomik bir bütünleşmenin yanı sıra rekreatif kullanıma da dair bir bütünleşmedir. Bu bütünleşme bir kamusal kullanım alanı olarak algılanan ve bu kullanımını devam ettirmesi zorunlu görülen Dicle Vadisi, daha doğrusu Dicle Havzası içerisinde doğa, tarım-tarih ve kültür üçgeninde tanımlanmaktadır.

Çok kültürlülüğün de desteklediği tarihi doku ve yerleşim, özgün kültürel değerleriyle korunması, yaşatılması sosyal ve ekonomik açıdan geliştirilmesi gerekli bütüncül bir yapı olarak algılanmaktadır. Bu çerçevede salt turizm genel kabul gören bir yaklaşım değildir. Bu Proje kapsamında yapılan çalışmaların ortaya koyduğu en temel konular arasında, Suriçi alanının tek başına varlık göstermesi ve kendisinden beklenen turizm etkinliğini yürütebilmesinin olanaksız olduğu yer almaktadır.

163,40 hektarla sınırlı alanda yaşamını sürdüren nüfusun yoğunluğu, nüfus gruplarının farklı toplumsal özellikler sergileyebilmeleri, toplumsal ve kentsel hizmet sunumu ve güvenlik gibi tanımlı sorun alanlarının çakışması, alanın bünyesinde barındırdığı tarihi ve kültürel zenginliklerin boyutu, hem etkinlik alanlarının hem de etkinliklerin yönlendirilmesinde önem kazanmaktadır.

Bu çerçevede Suriçi alanı öncelikle mekânsal, kültürel ve ekonomik olarak bütünleştiği alanın tamamında değerlendirme konusu edilmek, halen yürütülen alan yönetim planı çalışmaları kapsamında da ele alınmak durumundadır. Suriçi'nin Kent içerisindeki önemi ve sahip olduğu değerler, bütünselliği olan bu alandan ayrı ele alınması halinde yitirme riski olan bir sorun alanı olarak tanımlanabilmektedir. Bu çerçevede Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçelerine yönelik müdahalelerin de aynı bütünsellik çerçevesinde yürütülmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçeleri, somut olmayan kültürel miras ve turizm gelişmeleri kapsamında da özel ve önemli bir rol üstlenmektedir. Hevsel Bahçelerinin, sadece sıradan bir tarım alanı olarak değil, genel kentsel yapının önemli öğelerinden birisi, kültürel bir miras olarak korunması gereklidir.

Özgün değerlerin korunması yaklaşımının mekânsal planlama çalışmalarına yansıtılma gerekliliği önemli çıktılar arasında yer almaktadır. Genel kentsel yapının ve peyzaj alanlarının da özgün değer yaklaşımı doğrultusunda değerlendirilmesi; hızlı turizm gelişimi amacı ile bunlar ile uyumsuz-yapay

mekânsal düzenlemelerden kaçınılması önem verilen konular arasında yer almaktadır. Bütüncül planlama yokluğunda alanda hızlı el değiştirmelerin yaşanma olasılığı, turizm gelişiminin faydalarından Suriçi nüfusunun yeterince yararlanamaması hassas konular arasında sayılmaktadır.

Ancak bütüncül yaklaşımın önündeki en temel sorunlardan birisi, ilgili kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum tarafından eşgüdüm içinde yürütülen bir mekânsal planlama yaklaşımının olmamasıdır. Gerek alanda geçerli olan plan kararlarına (Koruma Amaçlı İmar Planı, Nazım ve Uygulama İmar Planları), gerekse alandaki çeşitli mekânsal, ekonomik ve sosyal gereksinimlere bağlı olarak bir mekânsal dönüşüm sürecinin yaşanacağı öngörüsünden hareketle değerlendirmeler yapılmakta, buna bağlı olarak yine Kentin güncel konuları arasında yer alan ve Suriçi alanını ve halkını doğrudan etkileyen “dönüşüm” süreci ile ilgili kaygılar ortaya çıkmaktadır.

Suriçi, dezavantaj olarak da algılanabilecek karmaşık yapısı, barındırdığı ekonomik aktiviteler ve tarihi potansiyeli ile Diyarbakır’ın en önemli gelişme potansiyeli olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşın, insan odaklı olmak üzere, mekânsal anlamda yapılacak müdahaleler, ekonomik ve sosyal müdahalelerle bir arada ele alındığında, Suriçi’nin dezavantajlı koşullarının giderilmesi kentin birincil hedefleri arasında belirlenmektedir.

4.2 Toplumsal ve Ekonomik Yaşam

Kente ve özelde ağırlaşmış olarak Suriçi’ne dair saptamalar; işsizlik, genç ve kadın istihdamının azlığı, nitelikli iş gücü eksikliği, ekonomik yetersizlik, eğitim yetersizlikleri ve bu sorunların sonucunda ağırlaşan yoksulluk olarak sıralanmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği ve tarım işçilerinin çocuklarının eğitim dışı kalması, göçün olumsuz yönlerini ortadan kaldıracak düzeyde yeterli istihdam olanaklarının ve mekânsal gelişiminin sağlanamayışı, kentin kimi sorunlarına temel oluştururken kimilerini ise derinleştirmektedir. Çalışan ve sokakta çalışan çocuklar, aile içi şiddet, sosyal hizmet sunumunda kurumlar arası iyi yönetim eksikliği, cinsiyet temelli sorunlar, ikinci basamak sağlık hizmetlerinin yükünün ağır olması, halkın sosyo-ekonomik durumunun kötü olmasının ve altyapı yetersizliklerinin sağlık sorunlarını arttırması diğer sorun alanlarıdır.

Kentin taşıma kapasitesi, asgari yaşam standardının sağlanamayışı, istihdam ile ilgili sorunların sonuçları, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanlarındaki göstergelerle belirlenebilmektedir. Kentte eğitim sorunları, okuryazarlık, okullaşma ve eğitim kalitesinin düzeyi ile ilgili olarak önemli bir sorun alanı yaratmaktadır. Kadınlar ve kız çocukları eğitim sorunlarını daha da ağır boyutlarda yaşamaktadır.³⁷ Sağlık alanındaki hizmet sorunları, erken evlenen, erken ve çok doğum yapan kadınların ve madde bağımlısı çocuk ve gençlerin hizmete erişimini sağlayacak önlemler alınmasını güçleştirmektedir.

Sosyal yardımlar konusunda yaşanan çok başlılık, ilkesizlik ve mükerrerlikler ya da hiç ulaşamama gibi sorunlar, sosyal hizmet sunumunun sorunlarıdır. Diğer yandan bu sorunlar, sosyal yardımı, yaşamı kolaylaştıran değil, kent sorunlarını ağırlaştıran bir yapıya taşımaktadır. Yaygın eğitim kapsamında gerçekleştirilen ve yine çok başlı ve ortak hedefleri olmayan, çoğunlukla projelere dayalı ve geçici gelir sağlayıcı mesleki eğitimler amacına ulaşmamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının

³⁷ Saha araştırmasına göre, katılımcıların %28’i okuryazar değil, %15’i okuryazar fakat herhangi bir okul bitirmemiştir. Bu oranlara etki eden önemli bir faktör, katılımcıların yarıya yakının kadın olması ve kadınların eğitim düzeyinin, okuryazarlık oranının erkeklere göre çok düşük oranlarda kalmasıdır. Okuryazar olmayan katılımcıların %70’inin kadın %30’unun erkek; okuryazar olup herhangi bir okul bitirmemiş olan katılımcıların %57’sinin kadın %43’ünün erkek olduğu görülmektedir. Kadınların eğitim süresinin erkeklere göre çok daha kısadır. Okuryazar olmayan ve okuryazar olup hiçbir okul bitirmeyen katılımcıların büyük çoğunluğu kadınlardan oluşurken; diğer tüm eğitim düzeylerinde erkeklerin kadınlardan çok daha yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

proje odaklı, sınırlı sayıda kişinin işgücü ve özverisi ile, sınırlı bütçelerle gerçekleştirdiği mesleki eğitimler beklenen sonuçları yaratmamaktadır. Büyükşehir ve ilçe Belediyelerinin ve Valiliğin mesleki eğitim alanındaki etkinlikleri çakışmakta ya da çelişmekte, iş garantisi sağlanamamaktadır.

Kentsel hizmetlere ilişkin olarak hizmet sunumunda yerindeliğin sağlanması, yer seçimi ve hizmetin nicelik ve niteliğinin artırılmasına dair yaklaşımlara dayalı bütüncül hizmet sunumu önemli görülmektedir. Türkiye’de, yeterliliği tartışma konusu olsa da, kentsel altyapı hizmetleri ile ilgili merkezi-yerel eşgüdüme dayalı kurumsal yapılanmalar bulunmasına rağmen, sosyal hizmetler alanında bu tür bir yaklaşım henüz uygulama şansı bulamamıştır. Bu kapsamda projeler bulunmakla birlikte henüz kamu reformu kapsamında yer bulduğu söylenememektedir. Bu kapsamda sosyal yaşama dair müdahale alanları sosyal hizmetlerin bütünleştirilmesi ile özetlenen ve her alanda özgün politikalara gereksinim duyan bir kurumsal yapılanma ve hizmetlerin koordinasyonu olarak belirmektedir.

Hane büyüklüğü konusunda saha araştırması sonuçları³⁸ Süleymannazif, Lalebey, Camikebir, Hasırlı ve Ben U Sen mahallelerindeki hanelerin en az % 60'ının 7 ve daha fazla kişiden oluştuğunu göstermektedir. Bu sayı kent hane büyüklüğü ortalamasının üzerindedir. Kentsel yoksulluğun ve yoksunluğun çok yüksek olduğu Suriçi ve çevresinde hane halkı büyüklüğüne oranla hanede çalışan kişi sayısının çok düşük olduğu görülmektedir. Bu verilerle hanenin gelir düzeyi birlikte ele alındığında yoksulluğun boyutları daha belirgin hale gelmektedir. Hane halkı büyüklüğünün fazla, çalışan sayısının düşük olduğu hanelerin % 65 gibi çok büyük bir çoğunluğunun aylık geliri 800 TL’nin altındadır.³⁹ Gelir düzeyinin bu oranda düşük olması, haneleri yalnızca yoksullukla değil, sosyal, kültürel ve sosyal güvenceli kentsel ekonomik olanaklardan da mahrum olmaları, temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak düzeydeki bir yoksullukla karşı karşıya kalmaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Çoğunluğu göç nüfusu olan hanelerin bazı üyeleri mahallelerinin dışına hiç çıkmamıştır. Kentle kurdukları bağlar sınırlı, hatta yok denecek düzeyde olan kişiler, özellikle kadınlar, dışlandıklarını düşünmektedir. Toplumsal yaşama katılamama olarak görünen sosyal dışlanma Suriçi bölgesinde yaşayan kadınların önemli bir bölümünün sorunu olarak öne çıkmaktadır. Sosyal dışlanma “*bazı bireylerin yoksullukları veya temel yeterliliklerinin yaşam boyu öğrenme fırsatlarının olmaması veya ayrımcılığın bir sonucu olarak, toplumun kenarına itilmeleri ve topluma tam katılımlarının engellenmesi*” olarak tanımlanabilmektedir. Bu durumda dışlanma kişileri, “*iş, gelir, eğitim ve öğretim olanaklarından ve ayrıca sosyal ve topluluk ağıları ile faaliyetlerinden uzaklaştıran... bir süreç içerisine sokmaktadır. Bu durumda bireylerin güç ve karar organlarına ulaşmaları çok sınırlı olmakta ve çoğu kez kendilerini güçsüz ve günlük yaşamlarını etkileyen kararları kontrol edemez durumda*” (ERDOĞDU, 2005, s:27-28) hissetmektedirler.

Suriçi alanında özellikle kadınlar kendilerini dışlanmış hissetmektedirler. Buna ilave olarak, uygulanmakta olan ya da uygulanacağı varsayılan kentsel dönüşümler ile ilgili olarak kişiler kendilerini benzer bir dışlanmışlık algısına itilmiş görmektedirler. Yaklaşık 30 yıllık bir süreçte sınırlı mekânlarda kurulmuş olan sosyal bağların kaybedilmesi kaygısı, yeniden bir nevi zorunlu göç

³⁸ Hanelerin %51’i 7 ve daha fazla nüfusa sahiptir. Hanelerin %36’sı 4-6 kişi, %13’ü 1-3 kişilik hanelerden oluşmaktadır. Çok çocuklu kalabalık aileler, hanelerin yarıdan fazlasını oluşturmaktadır.

³⁹ Suriçi’nde yaşamın avantajlarının mahallelere göre dağılımı ele alındığında, temel ihtiyaçların daha ucuz olması Hasırlı, Alipaşa, Ben U Sen mahallelerindeki katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından öncelikli avantaj olarak dile getirilmiştir. Abdaldede ve Cemalyılmaz Mahalleleri’nde yaşam koşullarının ucuz olmasının avantajlar içinde yok denecek kadar az düzeyde belirtilmiş olduğu dikkat çekmektedir.

uygulamasına tabi tutulma olarak algılanmaktadır.⁴⁰ Dışlanma büyük ölçüde Domlar için de geçerlidir.

Kısaca sıralanan bu konular, kentin hizmet sunumuna dair mekân yetersizlikleri ile birleştiğinde iki önemli sorun alanı ortaya çıkmaktadır. Birincisi organize olmuş kademeli bir hizmet sunumunun eksikliği, ikincisi ise bu hizmetlerin sunumu ile ilgili yetki paylaşımının sağlanamamasıdır. Bu çerçevede gerek sosyal hizmet sunumu, gerekse mekânsal müdahalelere ilişkin ortak planların yapılması ve bunlara yönelik eylemlerin desteklenmesi, Suriçi bölgesinde yaşayanların sosyo-ekonomik durumunun iyileştirilmesi, kentsel dönüşüm çalışmaları ile birlikte sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilmesine katkı sunulması gerekli hatta kaçınılmaz bir ilgi alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Suriçi ve çevresindeki mahallelerdeki işgücü ve istihdam, çoğunlukla geçici ve sosyal güvencesiz işlere dayanan kayıt dışı iş alanlarında yoğunlaşmaktadır. Eğitim düzeyinin düşüklüğü de, bölgedeki işgücünün tamamına yakının vasıfsız veya yarı vasıflı işgücünden oluşmasının diğer bir nedenidir. Bununla birlikte, yoksulluğun çok yoğun yaşandığı bölge olan Suriçi ve çevresinde yüksek hane halkı büyüklüğüne karşın, hanelerde çalışan sayısının düşük olması ve işsizliğin yüksekliği, yoksullukla mücadeleyi zorlaştırmakta, bölge halkını kayıt dışı iş kollarına yöneltmektedir.⁴¹ Bu kısır döngü içerisinde olan Suriçi ve çevresinin büyük çoğunluğunun kırsal alandan göçle gelip yerleşmiş olduğu göz önüne alındığında, vasıfsız işçilik ve tarım işçiliği dışında kentsel alandaki iş kollarında çalışacak niteliklere sahip olamayan nüfusun, genç nüfus dâhil, tek çıkar yolunun kayıt dışı iş kollarına yönelmek olduğu belirtilebilir. Bu çerçevede halen tarımsal alanda faaliyet gösteren, yeme içme sektöründe hizmet veren, tandır ekmeği yapmak gibi faaliyetlerle geçimini sağlayan haneler için mevcut tarımsal alanlarla ve turizm ve imalat iş kolu ile bütünleşme gereği önem kazanmaktadır.⁴²

Sonuç olarak; Kentin sosyal alandaki zayıf yönleri son derece geniş kapsamlıdır. Sosyal ve ekonomik yaşama yönelik sorun alanlarının her biri, kapsamlı çalışmalar gerektirmektedir. Bu alanlara yönelik müdahalelerin kapsam genişliği, bu alanda çalışan kurumların çakışan hizmet alanları ve hizmetlerin parçalanmış yapısı, kurumsal yapıdaki olumsuz koşullar da dikkate alındığında çözümünü güçleştiren kısıtlar olarak belirmektedir. Bu kısıtları ortadan kaldırabilmenin yolunun ortak çalışma ve müdahale olmasına karşın, sosyal yaşamın ekonomik ve mekânsal alanla da bütünleşen ve kemikleşmiş yapısını bertaraf edecek ana planların olmaması ve bu kapsamda yasal düzenleme bulunmaması da yeni ve önemli kısıt alanları oluşturmaktadır.

4.3. Turizm ve Dönüşüm

Diğer bakımdan, Diyarbakır'ın sahip olduğu tarihi zenginlik ve buna dayalı olanaklar açısından bakıldığında en gelişmiş sektör olan hizmetler kapsamında turizm ön plana çıkmaktadır. Turizme dayalı bir kalkınma politikası oluşturmanın önündeki engeller ise çok sayıdadır. Mevcut turizm potansiyelini oluşturan Suriçi kentsel sit alanının ve İçkale arkeolojik sit alanının fiziksel ve kapsamlı, maliyeti yüksek, uzun

⁴⁰ Mahallelere göre Suriçi'nin rehabilitasyonu konusundaki endişelerin dağılımı değerlendirildiğinde, Hasırlı, BenUsen, Lalebey ve Fatihpaşa mahallelerinde ağırlıklı dilimin öncelikli endişesinin oturduğu evden çıkarılmak; Süleymannazif mahallesinde ağırlıklı endişenin ise işini kaybetmek olduğu görülmektedir. Suriçi'ne dışarıdan gelen insanların yerleşmesi endişesini taşıdığını belirten katılımcıların oranının en yüksek olduğu mahalleler Dabanoğlu, Cevatpaşa ve Camikebir mahalleleridir.

⁴¹ Saha araştırmasına göre, hanelerin %63'ünde sosyal güvencesi olan bir işte çalışan yoktur.

⁴² Saha araştırması sonuçlarına göre 7-9 kişilik hanelerin %24'ünde hiç çalışan yokken, %50'sinde yalnızca 1 kişi çalışmakta; 10 ve üzeri hane büyüklüğüne sahip hanelerin %24'ünde hiç çalışan olmamakta, %52'sinde 1 kişi çalışmaktadır. Hane büyüklüğünün artması ile çalışan sayısının azlığına bağlı olarak gelir düzeyinin düştüğü ve buna bağlı kentsel yoksulluğun yükseldiği belirtilebilir.

vadeli müdahaleyi zorunlu kılan yapısı birinci kısıt alanıdır. Bölgede yer alan diğer il ve kentlerin baskın turizm kimlikleri nedeniyle özellikle tur programlarında Diyarbakır'ın gecelemeğe dönük donanımının geride kalmış olması bir diğer kısıt olarak sayılabilmektedir. Turizm hizmet yapısı gelişkin değildir, nitelikli personel sayısı yetersizdir. Bu kısıtları ortadan kaldırmak ve Diyarbakır'da ulusal ve uluslararası turizmi geliştirmenin yöntemlerinin araştırılması ve geliştirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almalıdır. (EKOSEP, 2010)

Genelde tarihi kent merkezlerine yönelik etkinlikler, tarihi dokuya iyileştirici mekânsal müdahalelerle sınırlı kalmakta, öngörülen toplumsal ve iktisadi faydaların ise kendi kendine örgütlenmesi beklenmektedir. Tarihi mekânın sağlıklılaştırılmasından tek başına bir kalkınma politikası olarak faydalanılması beklenilmekte, mekân ile işkolu ve işgücü arasında bağları geliştirmenin yolları aranmamaktadır. Ancak, Suriçi özelinde tarihi mekânın sağlıklılaştırmasıyla yetinilmesi, buna dayalı bir turizm gelişimi, gerek kentin gerek alanın toplumsal ve ekonomik yapısı gereği olanaklı görülmemektedir. Bu nedenle tarihi ve kültürel yapıyı korumayı ve insanı odağına alan bir kentsel yeniden oluşum çerçevesinde orta ve uzun vadeli etkinlikler dizisine gereksinim bulunmaktadır.

Turizm, diğer yatırımlara göre daha emek yoğunudur ve diğer işkollarına da çok sayıda iş olanağı sunulmasına yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, turizmin gelişimiyle kullanılmayan veya çok az kullanılan pek çok kaynağın kullanıma açılması sağlanmaktadır. Bu kapsamda Diyarbakır için bu sorun alanlarına yönelik kısa, orta ve uzun vadeli amaçların tanımlandığı bir etkinlik dizisine gereksinim bulunmaktadır. Bu etkinlikler, kentte kısa vadede bir istihdam alanı yaratacak, kısa ve orta vadede toplumsal ve kentsel hafıza adına kentin en değerli mekânı olan tarihi kent merkezindeki çöküş eğilimini yavaşlatacak ve durduracak, orta ve uzun vadede ise kente yeni bir işkolu kazandıracak etkinliklerden oluşmalıdır. Bu etkinliklerin turizmin yan etkinliklerinden yararlanarak ve bu etkinlikleri geliştirerek, imalat alanında yeni emek yoğun çalışma alanları yaratılmasını da gerektirmektedir. Bu kapsamda; kaybedilen tarihi mekân algısının tanımlı olan bu bölgede tekrar yapılandırılması gerekmektedir. Bu etkinliğin yapı değil yaşam alanı temelinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu amaçla, farklı ölçütlere göre belirlenen noktalar arasında taşıyıcı, anlamlı güzergahların tanımlanması ve bu güzergahlar üzerinde tarihi mekân ve toplumsal kültürel yaşam algısının güçlendirilmesi öngörülmektedir. Böylece alana ana girişlerin devamında tanımlı bir alana varışa kadar tarihi dokunun genel niteliğinin ve yaşamın ortaya çıkarılması hedeflenmelidir. Tekrarlamak gerekirse, temel hedef, yapı değil yaşam alanının ve yaşamın sürdürülebilirliği olmalıdır.

Bu kapsamda, bu alana yönelik amaç, Surlarla birlikte Suriçi'nin tarihi ve kültürel yapısı ve çok kültürlü yaşam biçiminin uluslararası bir değer hâline getirilmesi olanaklı olan Suriçi'ndeki turizm potansiyelinin bu değerlerle açığa çıkarılması ve Suriçi'nin turizm etkinliklerine açılması olarak ortaya çıkmaktadır. Suriçi'nin yerleşik nüfusunun da turizm ve bunu destekleyen imalat sektörü kapsamında işgücü olarak sürece katılımının sağlanması, söz konusu toplumsal kesimin de kazanca ortak olması anlamına gelecektir. Zanaatın geliştirilmesi de aynı çerçevede ele alınmalıdır.⁴³ Diğer taraftan Sur ilçesi, Suriçi kentsel alanının surlarla sınırlı doğu ve güneyindeki tarım alanları açısından önem taşımaktadır. Kırsal alan ve Dicle Üniversitesi arazileri ile bütünlüğü açısından da önem taşıyan bu

⁴³ Saha araştırması sonuçlarına göre Suriçi'nde küçük ve orta çaplı ticaret, zanaatkarlık, küçük çaplı üretim atölyeleri ve küçük-orta çaplı turizm - yeme içme istihdam alanları ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bu ticari faaliyetlerin önemli oramı aile işi-işyeri, çoğunluğu büyük çaplı ve çok çalışanlı olmadığından, Suriçi'nde ticari faaliyet gösteren iş yerleri düşük oranda istihdam alanı yaratmaktadır. Bunun yanında eğitim düzeyi düşük olan ve çoğunlukla vasıfsız-yarı vasıflı işgücünden oluşan Suriçi nüfusu için Suriçi'ndeki kayıt dışı iş kolları (inşaat işçiliği, hamallık, seyyar satıcılık, işporta), tek istihdam alanı yaratan iş kolu olmaktadır. Suriçi'nde çalışılan iş kollarına ilişkin veriler de işgücüne ilişkin bu koşullara işaret etmektedir.

alanların, kentin tarıma dayalı gelişme ve etkinlikleri açısından da değerlendirilme gereği bulunmaktadır.

Bu çerçevede, Diyarbakır'da turizmin geliştirilmesinde tek kaynak olarak da ortaya çıkan Suriçi'nde turizme dayalı etkinliklerin geliştirilmesi için, ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal müdahaleler önem kazanmaktadır. Kentin en yoksul kesimlerinin yer seçtiği bu bölge aynı zamanda fırsatların en yoğun olduğu bölge niteliği ile ön plana çıkmaktadır. İçerdiği tarihi kültürel miras önemli oranda tahrip olmuş olsa da alan halen sokak sağlıklılaştırma, restorasyon, renovasyon ve işlevlendirme çalışmaları ile yeniden canlandırılabilir bir karakter sergilemektedir. Odak grup toplantılarının en temel sonuçları arasında “Suriçi, Suriçi’de korunmalıdır” görüşü yer almaktadır. Başka bir deyişle Suriçi halkının, özellikle zorunlu göçle yani tercihe dayalı olmayan biçimde kente gelenlerin, yaşama alanlarını seçme ve yaşamlarını burada sürdürme özgürlüğünün kendilerine sunulması önemsenmelidir.

Suriçi’nde yaşayanlar dönüşümü TOKİ tarafından yapılacak konutlara⁴⁴ taşınmak zorunda kalmak, sosyal ağlardan kopmak ve daha da yoksullaşmak olarak da algılanmaktadır.⁴⁵ Bu çerçevede ve riskli yapılarla ilgili kamulaştırma ve yeniden yapılanma süreçleri birlikte ele alındığında soylulaştırma ve mülksüzleşme, dönüşüm uygulamalarının önemli ve sorunlu gündem maddesi olarak ortaya çıkmaktadır. Saha araştırması sonuçlarına göre; Suriçi’nde yaşayan katılımcıların ağırlıklı dilimi ekonomik koşulları iyileştiğinde de aynı evde ya da Suriçi’nde yaşamaya devam etmek istemektedir.⁴⁶

Konut mülkiyeti bazı mahallelerde önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Bazı mahallelerde kiracılık, bazılarında bedelsiz ikamet/işgal oranları çok yüksektir.⁴⁷

Nazım İmar Planı Raporu’na göre Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisindeki 7725,16 ha alanın 4348,14 ha’ı büyük kullanım alanlardır ve bu alanların da ezici bir çoğunluğu askeri bölge ve Dicle Üniversitesi mülkiyetindedir. Bu durumda yukarıda anlatılan süreçlerin benzerleri dışında depo konut ve/veya yeni konut alanları uygulamalarına gitme olanağı, bu alanlar değerlendirilmeden oldukça sınırlı gözükmektedir.⁴⁸

Suriçi’ndeki toplam konut alanının % 85’i geleneksel konut alanlarıdır. Tamamı hakkında kentsel

⁴⁴ TOKİ’nin yapacağı konutlarda yaşamak istediğini belirtmiş hanelerin mahallelere göre dağılımı değerlendirildiğinde, Cemalılımaz Mahallesi’nde ve Süleyman Nazif Mahallesi’nde görüşülen katılımcıların büyük çoğunluğunun TOKİ konutlarında yaşamak istediği görülmektedir. Caminebi, Süleymannazif, Lalebey ve Abdaldede mahallelerinde ise TOKİ konutlarında yaşam istediğini belirten katılımcıya rastlanmamıştır.

⁴⁵ Yukarıda da ele alınan, Suriçi’nin konut, ulaşım, temel ihtiyaçların karşılanması konusunda diğer semtlere oranla ucuz veya bedelsiz olanaklarının olması, hiç gelir sahibi olmayan veya düzensiz-çok düşük gelire sahip olan kalabalık haneler için tek yaşam alanı olarak görülmektedir. Özellikle kalabalık hanelerde iş bulmaya çalışan genç nüfus için Suriçi’ndeki kayıt dışı iş kolları veya gündelik iş bulma olanakları, bu vasıfsız işgücünün gelir kaynağını oluşturan olanaklardır. Başka bir yere taşınma veya oturdukları evden çıkarılma durumunda ekonomik olarak çok daha zor durumda kalacağı kaygısı ve barınma sorununa bir de ulaşım giderinin eklenmesiyle tamamen işsiz kalma endişesinin de ağır bastığı belirtilebilir. Savaş Mahallesi ve Ziyagökalp Mahallesi’nde görüşülen katılımcıların önemli oranının Suriçi’nden taşınmak endişesi taşıdığı da görülmektedir.

⁴⁶ Mahallelere göre dağılım göz önüne alındığında, aynı mahalledeki evinde yaşamak istediğini belirten hanelerin oranının en yüksek olduğu mahalle Lalebey Mahallesi’dir. Cemalılımaz, Süleymannazif ve Alipaşa mahalleleri en düşük oranda aynı ev de yaşamak istediğini belirten mahalleler olmuştur. Suriçi’nde ancak farklı bir evde yaşamak isteyen hanelerin oranının en yüksek olduğu mahalle Cevatpaşa Mahallesi’dir (%35).

⁴⁷ Mülkiyet durumunun mahallelere göre dağılımı değerlendirildiğinde, bedelsiz olarak oturduğunu belirten hanelerin en yüksek oranda Abdaldede (%17) ve Alipaşa’da (%12) yer aldığı görülmektedir. Süleymannazif’de görüşülen hanelerin tamamı oturdukları konutun sahibi olduğunu belirtmiştir. Katılımcı hanelerin verilerine göre kiracılık oranının en yüksek olduğu mahalleler Savaş (%65), Ziyagökalp (%62), ve Hasırlı (%46) mahalleleridir.

⁴⁸ Kapanış etkinliği kapsamında yapılan Suriçi Çalıştayında Çevre ve şehircilik İl Müdürlüğü ve DBB yetkilileri 20 km’den daha yakında depo konut ya da yeni yerleşim olanakları bulunmadığını ifade etmişlerdir.

sit alanı kararı bulunan Suriçi'nin bütününde acil olarak toplu mekânsal müdahalelere gidilmesi olanaklı görülmemektedir. Başka bir deyişle, koruma kararı ve koruma mevzuat'ındaki kurallar ve bütün dünyada tarihi kent merkezlerinin kent içinde en fazla önem ve özen gösterildiği bir dönemde Suriçi'nin mekânsal yapısına acil eylem araçlarıyla yaklaşmak olanaklı gözükmemektedir. Suriçi'nin kentin toplumsal ve ekonomik yapısının geleceğine yönelik taşıdığı potansiyel, Suriçi'ne yönelik yapılacak mekânsal müdahalelerin uzun ve orta vadede planlamasını gerektirmektedir. Bu kapsamda, alanın hakim ekonomik işlevinin yeni pazar işlevlerine uygun olarak değiştirildiği, mekânsal yapının da bu yeni işlevleri destekleyici hale getirildiği bir takım zincir etkinliklerden oluşan bir çerçevede örgütlenmesi gerekmektedir. Aksi durumda ve mekânsal yapının mevcutta gösterdiği eğilime terk edilmesi durumunda Suriçi'nin bugününü aratacak bir çöküntü alanı görünümü alacağı da değerlendirilmelidir.

Suriçi'nde dönüşüme dair kaygılar şu şekilde özetlenebilmektedir.

- Alandaki dönüşüm sürecine yönelik bütüncül yol haritasının yokluğu (eylem planı, depo konut alanı, yapılaşma seçenekleri, ulaşım sisteminin gözden geçirilmesi vb.)
- Kentsel dönüşüm projeleri sonunda hak sahiplerinin kent dışında hak ettikleri konutlardaki yaşam biçimine alışamayışları; buna ek olarak, hak sahiplerinin merkezi alandaki istihdam olanaklarına erişebilmek için ek ulaşım maliyetlerini karşılamak zorunda kalmaları
- Benzeri sorunları yaşayan hak sahiplerinin, proje sonunda kent dışında hak ettikleri konutları satarak Suriçi'ne kiracı olarak geri dönmesi; yaşanan mülksüzleşme süreci
- Suriçi'nde ikamet eden hane halklarının bu süreci ikinci bir zorunlu göç olarak algılamaları
- Dönüşüm sürecinde Suriçi ticari yapısının plansız bir şekilde alt merkezlere saçılması; Suriçi ticaret yapısını tehdit etmesi

Suriçi'nde hızlı mülk el değiştirmelerinin ve alanda kapsamlı bir soylulaştırma sürecinin yaşanabileceği, bu kapsamda alandaki risklerin sakınım planlaması aracılığı ile yönetilebileceği görüşü de ağırlık kazanmaktadır.

Bu çerçevede Karacadağ Kalkınma Ajansının Diyarbakır Kentsel Dönüşüm toplantısı sonuçlarında ortaya konulan;

- *Koruma amaçlı imar planının güncel tespit ve kararlarının dönüşüm için yapılacak planlamaya altlık olarak kullanılması, bu doğrultuda alan yönetimi planlaması sürecinin de paralel ve eşgüdümlü olarak devam etmesi, Suriçi bölgesinin sadece turizm amacına yönelik olarak düşünülmezsizin Diyarbakır yaşamı ve kimliğini yansıtan, yaşayan bir merkez olarak düşünülmesi*
- *Suriçi bölgesi ve diğer dönüşüm alanları için yapılacak planlamada, tüm boyutları ile düşünülmüş bir kalkınma çerçevesi oluşturulması gerektiği, ekolojik yaklaşım ve koruma kullanma dengesinin oluşturulması*

Önerileri önemsenmektedir (KARACADAĞ KALKINMA AJANSI, 2012(b): s:9). Kısaca en temel gereksinimlerden birisi, kente yönelik insan ve yaşam odaklı bütüncül bir turizm planlaması olarak belirlenmektedir.

Bu noktada hatırlamak gerekirse, içerisinde tarihi dokuları barındıran kentsel alanların yenilenmesinde tarihi dokunun sürdürülebilirliğinin sağlanması önemsenmektedir. "... içerisinde

birbirinden ayrı sorunlara sahip ve bu sorunlara göre ayrı çözümler üretilmesi gereken alanlar, yenileme, koruma, sağıklaştırma, sağımlaştırma, yeniden canlandırma, yeniden geliştirme, düzenleme, temizleme gibi birçok farklı müdahale biçimlerini içinde barındırmaktadır.” (KEJANLI, 2011:) Bu da kente yönelik bütüncül bir turizm planlamasının varlığını gerekli kılmaktadır. Bütüncül bir planlamanın olmaması, somut olmayan kültürel mirasın turizm gelişimi sürecinde de önem kazanmaktadır.

4.4. Turizm, Tarihi Mekân ve Somut Olmayan Kültürel Miras

Tarihi mekân yönetimi ve turizm, genel mekân yönetimi ve somut olmayan kültürel miras odak toplantı bildirimleri yukarıda da değinildiği gibi, Hevsel Bahçeleri ile ifade bulan tarımsal üretimin, Dicle Vadisinin, tarihi mekân olarak Surların ve Suriçi yerleşiminin, bir bütün olarak algılanması bir zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Hevsel ve Dicle Nehri kentin varlık nedeni olarak görülmekte, bu bağlamda Hevsel, Dicle Nehri ve Surlarla çevrili Suriçi yerleşim alanını bir bütün olarak ele almayan turizm yaklaşımının başarısızlıkla sonuçlanmasının kaçınılmazlığı üzerinde durulmaktadır. Bir başka deyişle, turizm etkinliğinin kentle bütünleşme biçimi ve gelişiminin birincil, acil ve nihai hedef haline getirilmesi durumunda bütüncül planlama yaklaşımının geliştirilmemesi riski bulunduğu ifade edilmektedir.

Bütüncül planlama yaklaşımının yokluğunda, turizm sektörünün kentin özgün değerlerinin yitimine yol açması bir tehdit olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, özgün değerlerin tanımlanarak planlama çalışmalarına yansıtılma gerekliliği bildirimi ön plana çıkmaktadır.

Yerel yönetimler üzerinde girişimci kaynaklı yapılaşma baskısı önemli sorunlar arasında yer almakta, turizm ile diğer mekânsal kullanımlar arasındaki dengenin gözetilmesi ve genel kentsel yapının korunması gerekliliği önemsenmektedir.

Kamu yatırımlarında ve çalışmalarında eşgüdüm sorunları, yeniden işlevlendirilen yapıların etkin denetlenememesi, yeniden işlevlendirme sürecinde kurgu hatası – restorasyon projesi, uygulama projesi, işlev tanımlanması sırasında yaşanan sorunlar sıklıkla dile getirilmiş ve farklı içerik ve yaklaşımlarda çözüm önerileri ortaya konmuştur.

4.4.1 Turizm – Somut Olmayan Kültürel Miras Yönetimi

Diyanbakır kentinde turizm sektörü, kentsel ekonomi içindeki ağırlığını gün geçtikçe artırmaktadır. Söz konusu artışa bağlı olarak da, somut olmayan kültürel mirasa ilişkin bilgiler/değerlendirmeler, turizm ile doğrudan ve/veya dolaylı ilgili çalışmalarda –makale, yerel haberler, kitapçık, broşür vb.- daha geniş yer kaplamaktadır. Ancak, bu süreçte somut olmayan kültürel mirasın özgünlüğünün korunmasında ve doğru biçimde aktarılmasında bazı sakıncalar gözlemlenmektedir.

Somut olmayan kültürel mirastan, özellikle turizm alanında faydalanılabilmesi uğruna, bütüncül ve kapsamlı araştırmalar yapılmadan bilgi üretilmesi ve buna dayalı bilgi kirliliği sorunlar arasındadır. Turizm sektörünün somut olmayan kültürel mirasa yönelik olası zararların önlenmesi için bütüncül turizm planlama yaklaşımının geliştirilmesi, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında tehdit oluşturan yapılaşma baskısı konusunda hassasiyet gösterilmesi gerekli görülmektedir. Somut olmayan kültürel mirasa yönelik çalışmaların, kentin çok kimlikli ve çok dilli yapısını yansıtacak şekilde genişletilmesi gereklidir. Özellikle azınlıklara yönelik sözlü tarih araştırmalarının arttırılması

gerekliliği, söz konusu araştırmalarda diğer kentlerde yaşayan Diyarbakırlı nüfustan da faydalanılması gereği önemsenmektedir.

4.4.2. Bütüncül Planlama ve Somut Olmayan Kültürel Miras İlişkisi

Kente yönelik bütüncül bir turizm planlamasının olmaması, somut olmayan kültürel mirasın turizm gelişimi sürecinde nasıl değerlendirileceğine yönelik bir yol haritasının da elde edilememesi anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra, turizm gelişiminin kentsel politikaların nihai ve acil hedeflerinden biri haline getirilmesi yaklaşımı, somut olmayan kültürel mirastan en üst düzeyde faydalanma eğilimini doğurmaktadır. Ancak, gerek turizm gelişimi konusunda acelecilik, gerekse bütüncül bir planlama yaklaşımının olmaması, somut olmayan kültürel mirasa yönelik çok disiplinli ve kapsamlı envanter araştırmalarının yürütülmesini engellemektedir. Söz konusu durumda da somut olmayan kültürel mirasa yönelik bilgiler, parçacıl bir biçimde, doğruluğu tartışmalı bazı kaynaklar, sözlü aktarımlar ve gözleme dayalı genel değerlendirilmeler doğrultusunda üretilebilmektedir. Ancak, somut olmayan kültürel mirasa yönelik söz konusu bilgi üretim biçimi ve süreci, üretilen bilgilerin sağlıklılığı ve güvenilirliği konusunda bazı çekincelerin oluşmasına neden olmaktadır. Anılan bilgi üretim sürecinde, kurumlar ve disiplinler arası bir eşgüdüm ile işbirliği sağlanamamaktadır. Buna bağlı olarak üretilen bilgi, süreci yürüten kurum ve kuruluşlar ile gerçek şahısların, ilgi, bilgi ve çalışma alanı doğrultusunda şekillenmektedir. Çoğu zaman ise anılan koşul nedeni ile üretilen bilgiler belirli bir dönemi ve/veya medeniyeti kapsamaktadır. Son zamanlarda somut olmayan kültürel miras ile ilgili kent gündeminde yer alan çalışmalar, büyük ölçüde Diyarbakır'ın "İslam Kenti" vasfına yönelik vurgular geliştirmektedir. Bu eğilim, 'kentin sahabeleştirilmesi' biçiminde tanımlanmaktadır. Söz konusu bilgilerin sağlıklılığı ve güvenilirliğine ilişkin çekincelerin yanı sıra, tanımlanan eğilim Diyarbakır kentinin çok kimlikli yapısının özgünlüğünün aktarılmasını ve bu yönde farkındalık yaratılmasını engellemektedir. Halbuki somut olmayan kültürel mirasa yönelik çalışmalarda, Diyarbakır'ın ev sahipliği yaptığı pek çok medeniyet arasında bir denge gözetilmesi gerekliliği ön plana çıkarılmaktadır.

4.4.3. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yitimi

Somut olmayan kültürel mirasın bir kısmının yitiminde ve/veya etkin korunamamasında, tarihi, toplumsal ve yapısal bazı gelişmelerin etkilerine dikkat çekilmektedir. Bu gelişmelerin başında, gayr-i müslim nüfusun kentten göç ediş süreçleri yer almaktadır. 1915 Ermeni tehciri, 1948 bağımsız İsrail devletinin kuruluşu, köyden kente göç sonucu günlük ticari yaşamdaki değişimler, toplumsal dışlanma gibi koşullara bağlı olarak, kentte yaşayan Ermeni, Keldani, Yezidi, Süryani, Yahudi nüfus gruplarının önemli bir bölümü veya tamamı Diyarbakır'dan göç etmiştir. Anılan tarihlerdeki olanaklar doğrultusunda da, söz konusu nüfus gruplarının kültürleri ile ilgili yazılı ve/veya görsel kayıt oldukça sınırlı durumdadır. Bu nedenle de sözlü aktarımlardan kent hafızasında yer almış olduğu anlaşılan somut olmayan kültürel mirasa yönelik bütüncül ve kapsamlı veriler elde edilememektedir. Bunun yanı sıra gayr-i müslim nüfus gruplarının kentten ayrılış süreci ile beraber, kentin somut olmayan kültürel mirası önemli yitimler ile karşılaşmıştır. Ermenilerin daha etkin olduğu eski Buğday Pazarı'ndaki geleneklerin değişimi, ipekböcekçiliği, dut üretimi gibi iktisadi etkinliklerin yitimi, demircilik, bakırcılık gibi zanaat ustalarının kentten ayrılışı, bu bağlamda sıklıkla verilen örnekler olarak ön plana çıkmaktadır.

İkinci olarak ise zanaattan imalata geçiş olarak tanımlanan süreç, somut olmayan kültürel mirasın korunamamasında önemli etmenlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Zanaattan imalata geçiş ile

beraber ortaya çıkan seri üretim, zanaatkârların rekabet güçlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Zanaat ürünlerinin satış fiyatları, harcanan el emeği ve zaman ile uzun bir süreçte elde edilen ustalık yeteneğine bağlı olarak şekillenmektedir. Ancak, zanaat ürünlerinin satış fiyatı, ölçek ekonomilerinin üstünlüklerinden faydalanan seri üretim ürünlerinin fiyatı karşısında oldukça yüksek kalmıştır. Bu doğrultuda, geçim koşullarının da gün geçtikçe zorlaşması, zanaat ürünlerine yönelik talebi azaltmıştır. Devamında ise zanaatkârların önemli bir bölümü mesleği bırakmak ya da üretiminin bir kısmına son vermek zorunda kalmış; kentin somut olmayan kültür mirasında önemli yitimlere yol açmıştır. Mesleği bırakmayan zanaatkârlar ise ticari yaşamlarını sürdürebilmek için seri üretime yönelmiş ve sürümünden kazanma yolunu tercih etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte zanaatkârlar doğal biçimde yeni zanaat ustaları yetiştirememiş ya da az sayıda yetiştirebilmişlerdir. Şu an zanaat sürecinde gelişen/tasarlanan pek çok desen, motif, işleme biçimi kayıt altına alınmamış ve kaybolmuş durumdadır. İmalat sürecinin daha etkin hâle gelmesi de somut olmayan kültürel mirasın bir kısmının korunamamasında etkili olmuştur. Söz konusu etkiler büyük ölçüde teknolojik gelişmeler doğrultusunda nakliye, imalat ve satış sürecinin kısalması, kolaylaşması ve daha ucuz hale gelmesi doğrultusunda şekillenmektedir. Anzele suyundan faydalanarak etkinliğini devam ettiren değirmenlerin etkinliklerine son vermesi, eski Buğday Pazarı'ndaki satış işlevinin değişimi bu kapsamdaki gelişmeler kapsamında değerlendirilmektedir.

Üçüncü olarak ise günlük toplumsal ve kamusal yaşamdaki değişimlerin, somut olmayan kültürel mirasa yönelik etkileri dikkat çekmektedir. Geçim koşullarının zorlaşması, çalışma saatlerinin uzaması ile çalışma şartlarının ağırlaşması, konut içi olanakların gelişmesi, üst gelir gruplarının Suriçi'nden ya da Diyarbakır'dan ayrılmaları gibi koşullara bağlı olarak somut olmayan kültürel mirasın bir kısmı korunamamaktadır. Söz konusu koruma sorunları, özellikle günlük mekânsal pratiklerin sürdürülmemesi nedeni ile ortaya çıkmaktadır. Hamam kültürünün yok olması veya kullanım yoğunluğunun azalması, Hevsel Bahçeleri'nin şu an sayfiye alanı olarak ya da kamusal alan olarak etkin kullanılmaması, söz konusu günlük mekânsal pratiklerden bazılarına örnek teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra Diyarbakır kentinin somut olmayan kültürel mirası kapsamındaki pratiklerin önemli bir çoğunluğunun kentteki kamusal kaynaklara eşit erişim, mahalle ve sokağın ortak kullanımı ve sahiplenilmesi ile dayanışma – yardımlaşma kültürü doğrultusunda şekillendiği belirtilmektedir. Ancak, yoksulluğun artması, geçim şartlarının ağırlaşması gibi koşullara bağlı olarak söz konusu pratikler tamamen kaybolmasa dahi gün geçtikçe zayıflamaktadır.

Diyarbakır Surları, Suriçi, Hevsel Bahçeleri ve Dicle Havzası'nın On Gözlü Köprü ile Silvan Köprüsü arasında kalan bölgesi, Alan Yönetim Planı'nın planlama alanını oluşturmaktadır. Planlama alanı Diyarbakır'ın genel mekânsal oluşumunu yansıtmaktadır. Söz konusu alan Diyarbakır kentinin somut olmayan kültürel mirasının mekânsal ev sahipliğini yapmakta, aynı zamanda da, kentsel öğeler olarak somut olmayan kültürel mirasın doğrudan bir kısmını oluşturmaktadır. Dicle, Hevsel Bahçeleri, Kırklar Dağı çok çeşitli sanat eserinin oluşumunu doğrudan etkilemiştir. Bu nedenle planlama alanına yönelik geliştirilen mekânsal uygulama yaklaşımları, somut olmayan kültürel mirası doğrudan etkilemektedir. Ancak, Diyarbakır kent gündeminde baskın hale gelen mekânsal gelişim eğilimleri, anılan neden doğrultusunda bazı çekincelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Diyarbakır kent gündeminde, kent rekabetçiliği yaklaşımı gün geçtikçe baskınlığını arttırmaktadır. Kent rekabetçiliği bağlamında şekillenen mekânsal gelişim eğilimleri ise kentsel mekânın özgün değerlerinin korunması ve/veya bunların ortaya çıkarılmasından çok, kentsel mekândan sermaye birikim sürecinde oldukça etkin biçimde faydalanmayı amaçlamaktadır. Organizasyon ev sahipliği ya da tematik kentsel tasarım

projeleri gibi büyük ölçekli kentsel projeler ile çeşitli kaygılarla daha önce yapılaşmaması için önlem alınan alanlarda hayata geçirilen çok işlevli inşaat projelerinin ortaya çıkışı bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda kentsel mekânın çoğu zaman özgün kullanım işlevlerinden ve biçiminden uzaklaştığı ya da tamamen farklı işlevler ve biçimlerde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Söz konusu durumlarda ise mekânsal kullanım pratikleri tarafından korunan ve aktarılan somut olmayan kültürel miras tehdit altına girmektedir. Anılan yaklaşımlar doğrultusunda somut olmayan kültürel mirasa yönelik başlıca tehditlerin kaynaklarından bir kısmı, Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Projesi doğrultusunda sürdürülen ve sürdürülmesi planlanan uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Kentsel tasarım projesinin ana yaklaşımı, Diyarbakır'ın bölgesel bir spor merkezi haline getirilerek büyük ölçekli organizasyonlara ev sahipliği yapma amacı tarafından şekillendirilmektedir. Bu doğrultuda da Dicle Nehri'nin proje içindeki ana işlevi, su sporlarına mekânsal olarak altlık teşkil etmesi biçiminde kurgulanmaktadır. İkincil olarak ise Dicle'nin batı kıyısındaki uygulamalar, yarı – kamusal kullanımlara ev sahipliği yapacak şekilde tasarlanmaktadır. Bu kapsamda, somut olmayan kültürel mirasa yönelik iki ana tehdit ortaya çıkmaktadır. Kentsel tasarım proje alanının bir kısmını Hevsel Bahçeleri oluşturmaktadır. Hevsel Bahçeleri tarımsal üretim merkezi olarak somut olmayan kültürel mirasın da önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Hevsel Bahçeleri'nin kentsel tasarım projesi kapsamında korunmasına karşın, Dicle kıyısına yönelik uygulamaların kıyıya yönelik genel bir yaklaşım halini alma olasılığı, Hevsel Bahçeleri'ne yönelik bazı tehditleri ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu olasılığın gerçekleşmesi halinde kent gündemi, Hevsel Bahçeleri'nin de yapılaşmaya açılması ya da özel kullanımları içeren rekreasyon alanı olarak işlev değiştirmesi yönünde bir baskı ile karşılaşacaktır. Söz konusu baskıya direnilememesi durumunda ise Hevsel Bahçeleri'nin tarımsal üretim merkezi işlevi doğrultusunda şekillenen bütün mekânsal pratikler kaybolacak ve kentin somut olmayan kültürel mirasında önemli bir kayıp yaşanacaktır. Dicle Havzası'nın bir diğer önemli işlevi ve özelliği ise kamusal alan olarak toplumun kullanımına büyük ölçüde sınırsız bir biçimde açık olmasıdır. Kentin somut olmayan kültürel mirası incelendiğinde Dicle kıyısının kamusal kullanımının, mirasta önemli bir yer tuttuğu ile karşılaşılmaktadır. Ancak, kıyının batısında tasarlanan mekânsal uygulamalar, spor merkezi, kültür merkezi gibi içerdiği yarı – kamusal kullanımlarla kıyının denetimsiz kamusal kullanım yoğunluğunu azaltmaktadır. Bunun yanı sıra, kentsel tasarım projesi kapsamında tasarlanan mekânların kullanıcılarını ve faydalanıcılarını büyük ölçüde kentin orta ve üst sınıflarının oluşturma olasılığı bulunmaktadır. Bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda, kentte yaşamını sürdüren alt sınıfların kamusal alan ve mekânla kurdukları aidiyet bağı azalacak; Dicle'nin kamusal kullanımı günlük bir mekânsal pratik olarak bu sınıfların yaşamında daha az yer alacak ya da kaybolacaktır. Bu doğrultuda da somut olmayan kültürel mirası oluşturan mekânsal pratiklerin kullanım yoğunluğunda azalma yaşanacaktır. Dicle Vadisi Kentsel Tasarım Projesi uygulamalarından vazgeçilse ya da gözden geçirilse dahi, kıyının kamusal kullanım yoğunluğunu azaltacak eğilimlerin güçlendiği anlaşılmaktadır. Dicle kenarında, kamu mülkleri işgal edilerek kaçak yapılar ortaya çıkmakta ve bunlar büyük ölçüde kafe, restoran gibi özel kullanımlar doğrultusunda işlevlendirilmektedir. Dicle Vadisi Peyzaj Planlama Kentsel Tasarım ve Mimari Projesi'ne ek olarak, Kırklar Dağı'nda başlayan yapılaşma somut olmayan kültürel mirasa yönelik önemli bir tehdit olarak algılanmaktadır. Kentin somut olmayan kültürel mirasında ve kent belleğinde önemli bir yer tutan Kırklar Dağı, gün geçtikçe kamusal mekân olma özelliğini yitirmektedir. Bu doğrultuda Hevsel Bahçeleri ve Dicle ile benzer şekilde, somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve topluma aktarılmasını sağlayan günlük

mekânsal pratikler kaybolma tehdidi ile karşı karşıyadır. Söz konusu eğilimler katılımcılar tarafından büyük ölçüde, ‘somut olmayan kültürel mirasın ranta kurban edilmesi’ şeklinde tanımlanmaktadır.

4.4.4. Dengbêj

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında ve aktarılmasında, dengbêjlerin önemli bir işlev üstlendiği anlaşılmaktadır. Coğrafyada yazılı tarih çalışmalarının seyrekliği nedeni ile Kürt tarihine ve kültürüne dair eldeki bilgilerin tamamına yakınının dengbêjlerin tarafından aktararak korunduğu belirtilmektedir. Örneğin, Ehmede Xani (Ahmed – i Hani)’nin en bilinen eseri olan Mem û Zin (Mem ve Zin)’in oluşumunda dengbêjlerin önemli faydalar sağladığı belirtilmektedir. Dengbêjlik geleneği kentin somut olmayan kültürel mirasında eski yoğunluğunu koruyamamaktadır. Sayılarının azalmasının yanı sıra, genç dengbêjlerin de yeni üretimde bulunmaması bunun başlıca nedenleri arasında gösterilmektedir. Anılan sakıncaya karşı, dengbêjler arası kapsamlı işbirliği ağlarının geliştirilmesi önerilmektedir. Dengbêjlik sadece Diyarbakır kentinde ya da Diyarbakır coğrafyasında yaşayan bir gelenek değildir. Bu nedenle şu an Türkiye’nin birçok coğrafyasında yerleşik bulunan dengbêjler arasında işbirliklerinin geliştirilmesinde, söz konusu tehdidin –en azından– yavaşlatılması doğrultusunda katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Buna ek olarak, dengbêjlerin UNESCO Yaşayan İnsan Hazineleeri uygulamaları kapsamında değerlendirilmesi önerisi dile getirilmektedir

Dengbêjlerin somut olmayan kültürel mirasın korunmasında ve aktarılmasında yerine getirdikleri işlev, konu ile ilgili genel bir yaklaşımın geliştirilmesine dair bazı fikirler vermektedir. Yazılı tarih çalışmalarının seyrekliğinin oluşturduğu boşluğun, somut olmayan kültürel mirası oluşturulan öğelere yönelik sözlü tarih ve envanter çalışmaları ile giderilebileceği savunulmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın farklı öğelerine yönelik bütüncül bir yaklaşım ve değerlendirme yapılmasının önemli açılımlar sağlayacağı fikri ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, kilim ve halı motifleri, masallar, destanlar, oyunlar, mutfak araştırmaları, endemik türlerden faydalanma biçimlere ve buna bağlı gelişen mekânsal pratiklerin değerlendirilmesi gibi öğeler önem kazanmaktadır. Bu kapsamda Diyarbakır kentinin, İpekyolu güzergahındaki konaklama merkezi olma özelliği ve konaklama biçimlerinin ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu biçimlerinin özgünlüğünün korunduğu ve aktarıldığı mekânsal uygulamaların geliştirilmesi durumunda, söz konusu işlevin özgünlüğünden bir değer olarak turizm gelişiminde faydalanılabileceği düşünülmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın sergilenmesine yönelik geliştirilecek olan mekânsal uygulamaların, aynı zamanda yakın tarihte kent belleğinde yer eden gelişmelerin de aktarılması konusunda fayda sağlaması üzerinde durulmaktadır. Özellikle İçkale’de sürdürülen ve sürdürülmesi planlanan mekânsal uygulamaların, anılan yaklaşım doğrultusunda önemli işlevler üstlenebileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda yakın tarihteki isyanlar, özel savaş koşulları, eski Cezaevi’ndeki uygulamalar, fail-i meçhul cinayetler gibi olguların da aktarılmasına yönelik müdahalelerin ve uygulamaların geliştirilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Suriçi için bir korumadan ve buna dayalı turizmden söz ediliyorsa; korumanın en genel tanımından yola çıkılan bir süreç gündeme gelmelidir. Koruma;

“tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerin ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemleri alma, duygusal (merak, kimlik, süreklilik, spiritüel ve simgesel); kültürel (belgesel, tarihi, arkeolojik, estetik, simgesel, mimari, kentsel, bilimsel) ve kullanımsal (işlevsel, ekonomik, sosyal ve politik) değerlerini saklamakla görevli, bozulmayı önleyen bir müdahale, bir varlığın anlaşılması, tarihinin ve

anlamının bilinmesi, fiziksel olarak kullanılmasının sağlanması ve gerekirse onarımı ve niteliklerinin yükseltilmesi için tasarlanan tüm işlemler” (DALKILIÇ ve NABİKOĞLU, 2012, s:161-162)

Olarak tanımlanmaktadır. Suriçi kentin “*kültür altyapısına ve kaynaklarına yönelik planlama, politika oluşturma, örgütlenme, yönetim ve ölçme değerlendirme*” (ÜNSAL 2012) süreçleri konusu olarak ele alınmalıdır.

“Bir yanda yaşanabilir bir kent altyapısı sağlamak, ulaşım, sağlık, eğitim, istihdam hedeflerine ulaşmak ve yaşam kalitesini yükseltmek için kent yönetiminde alınması gereken kararlar; diğer yanda kentin kimliğini belirleyen ve aidiyet duygusunu geliştiren tarihi dokunun korunması doğrultusunda izlenmesi gereken ilkeler. Bu birbirine zıt gibi görünen iki yön aslında tarihi kentlerin birbirini bütünleyen geçmiş ve geleceğini bir arada düşünme, beraber planlama ve uygulama gereğini” (ÜNSAL 2012, s:242) ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede Suriçi alanında; bölgenin karakteristiğine uygun, sürdürülebilirliğini sağlayan, sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutlarını kapsayan, yasal ve yönetsel dayanakları sağlanmış bütüncül bir yaklaşıma gereksinim bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

“Sokakta Çalışan Çocuk Sayısı Azaldı” (2008), *Aktif Haber*, 30 Aralık,
<http://www.aktifhaber.com/sokakta-calisan-cocuk-sayisi-azaldi-199591h.htm>

“Diyarbakır’da UMATEM’e Başvuru Yok” (2005), *BİA Haber Merkezi*, 27 Eylül,
http://eski.bianet.org/2005/10/01_c/68125.htm

DAĞ, R VE DİĞERLERİ (1996), *Bölge İçi Zorunlu Göçten Kaynaklanan Toplumsal Sorunların Diyarbakır Kenti Ölçeğinde Araştırılması Raporu*, Ankara: TMMOB Yayınları

DALKILIÇ N. Ve NABİKOĞLU A. (2012), “Diyarbakır Surlarını Koruma ve Günümüz Koşullarında Değerlendirme Sorunları”, *Uluslararası Diyarbakır Surları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Diyarbakır: A Grafik, sf. 149 – 69.

Demokratik Toplum Partisi (2008), Üçüncü Yerel Yönetimler Konferansı Ekonomi Kalkınma ve Belediyeler Raporu, DBB’den alınmış basılmamış rapor, 2008

DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2007), *Diyarbakır 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı Araştırma ve Plan Raporu*, Diyarbakır

DİYARBAKIR YEREL GÜNDEM 21 KENT KONSEYİ (2008), *Diyarbakır’ın Temel Sorunları ve Merkezi Konumunun Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler Raporu*, Diyarbakır

DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2010, *Suriçi Kentsel Sit Alanı 1/5.000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Araştırma ve Plan Raporu*, Diyarbakır

EKOSEP (2010), *Diyarbakır Durum Analizi ve Göç Odaklı Stratejik Eylem Planı*, Diyarbakır

EKOSEP (2009), *Diyarbakır Göç ile Gelenlerin İhtiyaç Analizi Raporu (Saha Araştırması)*, Diyarbakır

ERDOĞDU S. (2005), “Avrupa Birliğinde Sosyal Korumanın Modernleştirilmesi ve Geliştirilmesi ve Sosyal İçerme”, http://www.etcf.org.tr/EN/doc/kasim_2009_etcf/Module%20V/Social%20Security_

ERSOY, M (2007) “Kentsel Alanlarda Yoksul Kesimin Sağlık Sorunları: Ankara ve Diyarbakır Kentlerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırmanın Gösterdikleri”, *Kent, Çevre ve Sağlık Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara Tabip Odası Yayını:Ankara, sf. 147 – 53

GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ (2008), *GAP Eylem Planı (2008 – 2012)*,
<http://includes.gap.gov.tr/files/ek-dosyalar/gap-eylem-planı/gap-eylem-planı.pdf>, 01.08.2013

KARACADAĞ KALKINMA AJANSI (2011), *Şanlıurfa ve Diyarbakır Kentsel Alt Bölge Kalkınma Modeli Raporu*, <http://www.karacadag.org.tr/SayfaDownload/KARACADAG-KABKY.pdf>, 16.08.2013

KARACADAĞ KALKINMA AJANSI (2012(a)), *İstihdam ve İşgücü Piyasası Raporu*,
<http://www.karacadag.org.tr/SayfaDownload/%C4%B0stihdam%20ve%20%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20Piyasası%C4%B1%20Raporu.pdf>, 01.09.2013

KARACADAĞ KALKINMA AJANSI (2012(b)), *Diyarbakır Kentleşme Yaşam Kalitesi ve Kentsel Dönüşüm Danışma Toplantısı Sonuç Raporu*,
<http://www.karacadag.org.tr/ContentDownload/%C5%9Eanl%C4%B1urfa%20Toplant%C4%B1s%C4%B1%20Raporu.pdf>, 14.08.2013

KARACADAĞ KALKINMA AJANSI (2013), *TRC2 Bölgesi 2013 – 2024 Bölge Planı Mevcut Durum Raporu*, http://2023.karacadag.org.tr/Download/TRC2_Karacadag_2014_2023_BP_MDR.pdf, 05.09.2013

KEJANLI, D. T. (2011), “Tarihi Bölgelerde Kentsel Dönüşüm Pratiği; Diyarbakır Tarihi Suriçi Örneği,” *Diyarbakır Mimarlık ve Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, der. TMMOB Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesi yayını, İstanbul, Mart 2012. s:107-117

TUNA N. VE DERİCİOĞLU K. T., (2003) Tarihi Suriçi (Diyarbakır / Türkiye) Merkezi’nin Kültürel Mirasın Korunması Göz Önüne Alınarak Kentsel Yenilenmesi ve Ekonomik Canlanması, GOPA – Müşavirlik / Bad Homburg adına GTZ - (Alman Teknik İşbirliği) / Eschborn

TUİK (2013(a)), Nüfus ve Demografi İstatistikleri Veri Tabanı,
<http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>, 18.09.2013

TUİK (2013(b)), İstihdam, İşsizlik ve Ücret İstatistikleri Veri Tabanı,
<http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>, 18.09.2013

TUİK (2013(c)), Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm İstatistikleri Veri Tabanı,
<http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>, 18.09.2013

Uluslararası Planlama ve Kentsel Tasarım Çalıştayı Analiz Dokümanı – Ben U Sen Diyarbakır, Türkiye (9 - 22 Ekim 2011), DBB yayını, 2012

DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2013), *Diyarbakır Tarihi Sur Burçlarının Çevresi ile Birlikte İşlev Tespit Çalışması Proje Raporu*, Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından 12 – DFD – 20 Sözleşme Numarası ile desteklenen Doğrudan Faaliyet Mali Desteği Sonuç Raporu

ÜNSAL, D. (2012, “Kültürel Miras olarak Diyarbakır Surlarının Değeri: Yeni bir Bakış Açısı”, *Uluslararası Diyarbakır Surları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, A Grafik: Diyarbakır, sf. 241-247

EKLER

EK-1. Anket Formu

- 1. Cinsiyetiniz nedir?** () Kadın () Erkek
- 2. Kaç yaşındasınız?**
() 15- 19 () 20-24 () 25-29 () 30-34
() 35-39 () 40 – 44 () 45-49 () 50 +
- 3. Medeni durumunuz nedir?**
() Evli () Bekar () Ölüm nedeniyle dul () Boşanmış
- 4. Eğitim durumunuz nedir?**
() Okuryazar değil () Okuryazar () İlkokul () Ortaokul
() Lise () Yüksekokul () Üniversite
- 5. Hanede kaç kişi yaşıyor?**
() 1-3 () 4-6 () 7-9 () 10+
- 6. Şuan ne iş yapıyorsunuz?**
() Çalışmıyorum
() Kamuda memurum
() Kamuda işçiyim
() Özel sektörde işçi olarak çalışıyorum
() Kendi işyerim var
() Emekliyim
() Ev kadınıyım
() Diğer
- 7. Son 5 yıl içinde herhangi bir mesleki eğitim aldınız mı?**
() Evet () Hayır
- 8. Evet ise aldığınız mesleki eğitim nedir?**
() Dikiş-nakış, konfeksiyon
() Güzellik ve saç bakım hizmetleri, Kuaförlük
() Çocuk Bakıcılığı
() Tıbbi sekreterlik
() Yiyecek içecek hizmetleri, aşçılık
() Kuyumculuk (altın veya gümüş)

- () Ön muhasebe, bilgisayarlı muhasebe
() Geleneksel el sanatları üretimi (taş baskı, puşi , bakır işlemeciliği vb.)
() Ahşap işlemeciği, CNC tezgah operatörlüğü
() Otel hizmetleri (kat hizmetleri, resepsiyon vb.)
() Satış ve pazarlama
() Yönetici sekreterliği
() Diğer

9. Mesleki eğitim aldıysanız hangi mesleki eğitim kurumundan aldınız?

- () Halk eğitim merkezi
() İŞKUR kursları
() Kaymakamlık, ÇATOM, kamu kurumlarının düzenlediği kurslar
() Belediyelerin düzenlediği kurslar
() Sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği kurslar
() Diğer

10. Çalışmıyorsanız veya çalıştığınız işten memnun değilseniz ne iş yapmak istersiniz?

- () Kamuda herhangi bir alanda çalışmak isterim
() Mesleki eğitim aldığım alanda ücretli çalışmak isterim
() Deneyim sahibi olduğum alanda çalışmaya devam etmek isterim
() Kendi işimi kurmak isterim
() Ne iş olsa yaparım

11. Hanede ücretli bir işte çalışan kişi sayısı?

- () Çalışan yok () 1 () 2 () 3 () 4+

12. Ailede çalışan kadın sayısı?

- () çalışan yok () 1 () 2 () 3 +

13. Çalışan kadın varsa ne iş yapıyor? (.....)

14. Ailenizde sosyal güvencesi olan bir işte çalışan var mı?

- () Yok () Var 1 kişi () var 2 kişi () Var 3 +

15. Hanenin aylık geliri nedir?

- () 250 TL ve altı () 251-500 TL
() 501 – 800 TL (asgari ücret) () 801 – 1000 TL
() 1001 – 1500 TL () 1.500 – 2.000 TL
() 2.001 – 2.500 TL () 2501 - +

16. Siz ve ailenizdeki çalışanlar genellikle sur içinde mi çalışıyorsunuz?

() Evet () Hayır

17. Sur içinde çalışıyorsanız hangi iş kolunda çalışıyorsunuz?

- () Yiyecek ve içecek sektöründe işçi olarak çalışıyorum
() Toptan ve perakende satış, satış ve pazarlama elemanı olarak çalışıyorum
() Turistik tesislerde işçi olarak çalışıyorum
() Sur içinde kendi işletmem var.

18. Herhangi bir sosyal yardım kuruluşundan aynı veya nakdi yardım alıyor musunuz?

() Evet () Hayır

19. Yardım alıyorsanız hangi kuruluşlardan alıyorsunuz?

- () Sarmaşık derneğı
() Yerel yönetimlerden, il ve ilçe belediyelerinden
() Sosyal yardımlaşma vakfından
() Sivil toplum örgütlerinden
() Dini cemaatlerden

20. Yardım alıyorsanız ne tür bir yardım alıyorsunuz?

- () Düzenli olarak gıda yardımı alıyorum
() Çocukların eğitimi için sosyal yardım alıyorum
() Kömür vb. kışlık yakacak yardımı alıyorum
() Çeşitli ihtiyaçlarımız için nakdi yardım alıyorum

21. Oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir?

- () Ev sahibi
() Kira
() Vakıf malı

22. Kaç yıldır sur içinde yaşıyorsunuz?

- () Burada doğdum () 1-5 yıl () 6-10 yıl
() 11-15 yıl () 16 – 20 yıl () 21-25 yıl () 26 yıl ve üzeri

23. Sur içine son 30 yıldır yerleştirdiyseniz buraya yerleşme nedeniniz nedir?

- () Köyüm boşaltıldığı için göçmek zorunda kaldım
() Ekonomik nedenlerden dolayı göçmek zorunda kaldım
() Evlendim geldim
() Diğer

24. Ailenizde öğrenci var mı?

() Yok () Var

25. Ailenizde herhangi bir nedenden dolayı tutuklu, hükümlü var mı?

() Var () Yok

26. Ailenizde bedensel ve zihinsel engelli var mı?

() Var () Yok

27. Evinizde hangi eşyalar bulunmaktadır?

() Bulaşık makinesi () Bilgisayar () Hafif ticari araç (pikap, kamyonet)
() Otomobil () Motosiklet

28. Daha iyi ekonomik koşullara sahip olsanız nerede yaşamak istersiniz?

() Aynı evde yaşamaya devam ederdim.
() Sur içinde farklı bir evde yaşamak isterdim.
() TOKİ'nin yapacağı konutlarda yaşamak isterdim.
() Diğer

29. Sur içinde günlük yaşamınızda karşılaşılabileceğiniz aşağıdaki sorunları önem sırasına göre sıralayabilir misiniz?

() Elektrik kesintileri
() Polis Baskınları
() Kaldırım işgali
() Ticari alanların düzensizliği
() Güvenlik sorunu
() Tarihi yapıların tahribatı

30. Sur içinde yaşam koşullarının geliştirilmesi için yapılması gerekenleri önem sırasına göre sıralayabilir misiniz?

() Tarihi yapıların restorasyonu ve turizme açılması
() Sur içi kentsel dönüşüm projesinin uygulanması
() Sur içinde yaşayan insanların sosyo-ekonomik koşullarının iyileştirilmesi
() Suriçi güvenlik sorununun çözülmesi
() Suriçi altyapı, elektrik, ulaşım vb. yaşam koşullarının iyileştirilmesi

31. Sur içinde yeni bir düzenleme yapılırsa hangi iş kollarının olmaması gerektiğini düşünüyorsunuz?

() Çok katlı oteller
() Toptan ve perakende ticaret ile uğraşanlar

32. Sur içi rehabilitasyon çalışmasını hangi kurumun yürütmesini istersiniz?

- () Belediye
- () Kültür bakanlığı
- () Sivil toplum kuruluşları
- () Uluslararası kuruluşlar

EK-2. Odak Grup Toplantıları Katılımcı Listeleri

Odak Grup: Hevsel Bahçeleri
Tarih: 29.07.2013 Saat: 09:00 Yer: Sümerpark Gönüllüler Odası
Moderatör: Mehmet Can Aldan

Katılımcı	Kurum	Unvan
Murat Oğuzlu	Hevsel Bahçeleri	Çiftçi
Hakan Yıldırım	Dicle Üniv. Ziraat Fak.	Yrd. Doç. Dr. Öğr. Üyesi
M. Şerif Camcı	Sarmaşık Derneği	Gn. Sekreter
Necati Pirinçcioğlu	TMMOB Mimarlar Odası	Şube Bşk.
Hakan Hani	Sur Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Md.	İlçe Md. V.
H. Cihan Atak	DBB Fen İşleri Md. Altyapı Koordinasyon	İnş. Müh
Muhsin Uyanık	DBB Halk Sağlığı ve Veterinerlik Şb. Md.	Şb. Md.
Yurttaş Akmeşe	Gıda Tarım ve Hayvancılık İl. Md.	Koord. Ve Veriler Şb. Md.
Mehmet Nuri Kalender	Koruma Kurulu	Şehir Plancısı

Odak Grup: Kadın
Tarih: 29.07.2013 Saat: 09:00 Yer: Sümerpark 1 Nolu Toplantı Salonu
Moderatör: Handan Coşkun

Katılımcı	Kurum	Unvan
Filiz Buluttekın	AÇEV	Temsilci
Mekiye Issı	ÇATOM	Temsilci
Laleş Ceylan	Ceren Kadın derneği	Temsilci
Evin Akboğa	GABB	Temsilci
Fatma Esmer	Yerel Gündem 21 Kadın Meclisi	Sözcü
Dilek Akkuş	Sarmaşık Derneği	Temsilci
Azize Kaya	Kadın Eğitim Psikolojik Danışmanlık Mrkz.	Sosyolog
Muhammet Yiğitkan	ÇATOM (Fatihpaşa)	Temsilci
Tülay Deniz	KADEM	Temsilci
Diren Özkan	Yerel Gündem 21 Kent Konseyi	Sosyolog

Odak Grup: Genç

Tarih: 29.07.2013 Saat: 09:00 Yer: Sümerpark 2 Nolu Toplantı Salonu

Moderatör: Belma Babacan

Katılımcı	Kurum	Unvan
Serdar Kılıç	Kent Konseyi	Gençlik Meclisi üye
Ümit Türmak	Kent Konseyi Megam Der	Gençlik Meclisi üye
Şivekar Aktaş	Kent Konseyi	Gençlik Meclisi üye
Fatih Burtakal	DBB	
Metin Karaman	DBB	

Odak Grup: Çocuk

Tarih: 29.07.2013 Saat: 14:00 Yer: Sümerpark 1 Nolu Toplantı Salonu

Moderatör: Handan Coşkun

Katılımcı	Kurum	Unvan
Siber Adıgüzel	ÇATOM (Ziya Gökalp)	Çocuk Eğitimcisi
Sergül Çetintaş	DBB Çamaşır Evi	Çocuk Eğitimcisi
Elif Yalçın	DBB Çocuk ve Kreş Hizmetleri Şube Md.	Çocuk Eğitimcisi
Diren Özkan	Yerel Gündem 21 Kent Konseyi	Sosyolog
Naşide Buluttekin	Umut Işığı Kadın Kooperatifi	Sosyolog
Erdal Balsak	GABB	Antropolog
Talat Çetinkaya	Göç Vakfı	Öğretmen
Dilek Yılmaz	DBB Çamaşır Evi	Çocuk Gelş.

Odak Grup: Engelli

Tarih: 29.07.2013 Saat: 14:00 Yer: Sümerpark Gönüllüler Odası

Moderatör: Belma Babacan

Katılımcı	Kurum	Unvan
Muhsin Batğı	Engelli Meclisi	Yönetici
Cemil Altun	Engelli Meclisi	Yönetici
Süleyman Karakuzu	Bedensel Engelliler Derneği	Gn. Sekr. Yard.
Şefina Yelliler	DBB Sosyal Hizmetler Daire Bşk.	Eğitmen-Tercüman
Şilan İmir Balyen	DBB Sosyal Hizmetler Daire Bşk.	Engelliler Şb. Md.
Abdullaziz Dayan	Yerel Gündem 21 Engelli Meclisi	Sözcü
Ramazan Serim	Görme Engelliler Spor Okulu Derneği	Gn. Sekreter

Odak Grup: Somut Olmayan Kültürel Miras

Tarih: 29.07.2013 Saat: 14:00 Yer: Sümerpark 1 Nolu Toplantı salonu

Moderatör: Mehmet Can Aldan

Katılımcı	Kurum	Unvan
Muharem Cebe	DBB Kültür Turizm Dairesi	Dai. Bşk
Abdulmenaf Şeker	GABB	Dış İlg. Md.
Medeni Oğurel	Esnaflık	
Kenan Haspolat		Prof Dr.
Mustafa Tuna	Dicle Üniv.	Genel Sekr. Vek.
Mehmet İnce	Dengbej	
Salih Ergül	Dengbej	D. Evi Yöneticisi
Fesih Koç	Dengbej	
Özcan Şimşek	Diyarbakır Müzesi	Md. V.
M. Tevfik Arıttürk	Kültür ve Turizm Md.	İl md.
Sevim Şahin	Kültür ve Turizm Md.	Folklor Arşt.
Cevahir Şahin Düzgün	DBB Kültür Turizm Dairesi	Şb. Md.

Odak Grup: Genel Mekân Yönetimi

Tarih: 30.07.2013 Saat: 09:00 Yer: Sümerpark 1 nolu Toplantı Salonu

Moderatör: Belma Babacan

Katılımcı	Kurum	Unvan
Mehmet Yazmaz	Sur Belediyesi	İmar Md.
Necati Pirinçcioğlu	TMMOB Mimarlar Odası	Şube Bşk.
Özcan Şimşek	Diyarbakır Müzesi	Müdür v.
Yusuf Yeşil	Sur Belediyesi	İnş. Müh.
Tuba İncaz	Çevre ve Şehircilik İl. Md.	Mimar
M. Tevfik Arıttürk	Kültür ve Turizm Md.	İl Md.
Nevin Soyukara	DBB Alan Yönetimi	
İsmet Erdal	Sur Belediyesi Çevre Koruma Md	Bşk.Yrd
Nevzat Kanpakoglu	Defterdarlık	Md. Yrd
İskender Demir	TMMOB Şehir Plancıları Odası	İl Temsilcisi
İnci Makas	DBB UKOME	Şb. Md.
Mustafa Kutlu	DBB İmar Dairesi, Kentsel Dönüşüm Md.	Şb. Md.
Elif Kara	Yenişehir Belediyesi	Şehir Plancısı
Mehmet Nuri Kalender	Koruma Kurulu	Şehir Plancısı
Arzu Ayata	Koruma Kurulu	Mimar

Odak Grup: Tarihi Mekân Yönetimi

Tarih: 31.07.2013 Saat: 09:00 Yer: Sümerpark 1 nolu Toplantı Salonu

Moderatör: Belma Babacan

Katılımcı	Kurum	Unvan
Mahmut Çiçekli	DBB Otogar	Şb. Md.
Ufuk Sönmez	İl Özel İdaresi	Arkeolog
M. Tevfik Arıtürk	Kültür ve Turizm Md.	İl Md.
Özcan Şimşek	Diyarbakır Müzesi	Müdür v.
İskender Demir	TMMOB Şehir Plancıları Odası	İl Temsilcisi
Zakir yıldız	TMMOB Şehir Plancıları Odası	Şehir Plancısı
Mehmet Nuri Kalender	Koruma Kurulu	Şehir Plancısı
Elif Kara	Yenişehir Belediyesi	Şehir Plancısı
Ferit Tutuş	TMMOB Peyzaj Mimarları Odası	Peyzaj Mimarı
Haknas Sadak		Şehir Plancısı
Şenay Arslanoğlu	İl Özel İdaresi	Sanat Tarihçisi
İsmail Aklan	İl Özel İdaresi plan Proje Yat. Md.	Md.
Necati Pirinççioğlu	TMMOB Mimarlar Odası	Şube Bşk.
Nevin Soyukara	DBB Alan Yönetimi	
Metin Karaman	DBB Alan Yönetimi	
Fatih Burtakal	DBB Alan Yönetimi	
Handan Coşkun	DBB Alan Yönetimi	
Şirin Kasımoğlu	Karacadağ Kalkınma Ajansı (Gözlemci)	Şehir Plancısı
Zuhal Çelebi Deniz	Karacadağ Kalkınma Ajansı (Gözlemci)	Şehir Plancısı

DİYARBAKIR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
İMAR ve ŞEHİRCİLİK DAİRE BAŞKANLIĞI ALAN YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI
Diyarbakır Suriçi Sosyo - Ekonomik Analiz Raporu

*Bu belgenin içeriğinden sadece Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sorumludur ve bu içeriğin herhangi bir şekilde **Kalkınma Bakanlığı**'nın veya **Karacadağ Kalkınma Ajansı**'nın görüş ya da tutumunu yansıttığı mütalaa edilemez.*

